

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

КАФЕДРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА
І МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Економіка країни і регіонів в умовах воєнного стану та аспекти повоєнного відновлення

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

21 квітня 2023 року

Конференцію організовано у межах проектів
ЕРАЗМУС+ 611599-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE
«Соціальне та економічне включення біженців та мігрантів
до Європейського Союзу: виклики для України»
та 101048173- Monetary policy-ERASMUS-JMO-2021-HEI-
TCH-RSCH «Успіхи і недоліки монетарної політики
Європейського Союзу: наслідки для України», які
фінансуються з боку Європейського Союзу

Funded by the
European Union

Львів-Торунь
Liha-Pres
2023

Організаційний та програмний комітет:

Горняк О. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва ОНУ імені І. І. Мечникова.

Крючкова Н. М. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва ОНУ імені І. І. Мечникова.

Ломачинська І. А. – доктор економічних наук, доцент, заступник декана економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.

Ніколаєв Ю. О. – кандидат економічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Кириченко М. В. – старший викладач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Алексєвська Г. С. – доктор філософії з міжнародних економічних відносин, старший викладач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Пічугіна Ю. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Родіонова Т. А. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Цевух Ю. О. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Якубовський С. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Відповідальний за випуск:

Якубовський Сергій Олексійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Економіка країни і регіонів в умовах воєнного стану та аспекти
Е 45 **повоєнного відновлення:** матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 квітня 2023 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. – 124 с.

ISBN 978-966-397-297-8

Викладено тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Економіка країни і регіонів в умовах воєнного стану та аспекти повоєнного відновлення», яка відбулася у м. Одеса 21 квітня 2023 року.

Фінансується Європейським Союзом, проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури (ЕАСЕА). Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності.

[330.5+332]"364"+"366"(062.552)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Лісовська Л. С., Сидорович Я. М.
ОГЛЯД ВПЛИВУ САНКЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ РОСІЇ.....6

СЕКЦІЯ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Богородицька Г. Є., Шкиптань А. А.
ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТІВ11

Сігеті Е. М., Гапак Н. М.
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТ УКРАЇНИ15

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Борса В. В.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК18

Ільченко С. В., Грищенко В. Ф., Грищенко І. В.
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СУДНОПЛАВНОГО РИНКУ
УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ23

Міщенко В. І.
РОЛЬ СВДС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНО УКОРІНЕНОЇ
СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ28

Попов Є. М.
СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КОКСОХІМІЧНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ: ПРОГРАМНИЙ ПІДХІД32

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Андрухович Д. Р.
ДЕРЖАВНИЙ ГРАНТ ЯК ФОРМА ДОПОМОГИ БІЗНЕСУ
ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....36

Габрилевич О. В., Нікитенко Д. В.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАФТОПЕРЕРОБНИМ
ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....40

Дзюба Т. В.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ43

Єлецьких С. Я.
КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ46

Лінник Д. Ю.
РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ
У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ 51

Мазур В. В.
УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРОЮ КАПІТАЛУ БУДІВЕЛЬНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ 55

Подорожна М. Р., Логвиненко Д. В., Макаренко М. М.
РОЛЬ БРЕНДУ У ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ 57

Телепнева О. С., Онопко Д. Д.
ПОНЯТТЯ «МОТИВАЦІЯ» В ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ 60

СЕКЦІЯ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Безхлібна А. П.
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ
ЕКОСИСТЕМИ В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ 64

Чубарь О. Г., Гапак Н. М.
РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ НА ЗАКАРПАТТЯ: АСПЕКТ ІТ-СФЕРИ 68

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Андрєєва О. О., Артюх Т. М.
РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВУГЛЕЦЕВОГО
ЗЕМЛЕРОБСТВА В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ 71

Тарасова О. С.
ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 77

СЕКЦІЯ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Прокопій Д. А.
ГЕНЕДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЖІНОК НА РИНКУ ПРАЦІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 80

Скрипник О. І.
УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ РЕЛІЯХ 83

СЕКЦІЯ 8. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Бортніков Г. П.
ОБОРОТНО-САЛЬДОВИЙ БАЛАНС БАНКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО
ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ 87

Дубас А. Б.
МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ
У 2022 РОЦІ НА ОСНОВІ ОПРИЛЮДНЕНОЇ КВАРТАЛЬНОЇ ЗВІТНОСТІ 90

Кавуненко С. А. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІЛІАЛІВ БАНКУ	94
Любіч О. О., Олійник Д. І. РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	98
Малько В. О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗДРІБНОГО БІЗНЕСУ БАНКІВ	103
Щебликіна І. О., Курдупа В. С. ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО БАНКІНГУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	107
СЕКЦІЯ 9. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ	
Бразілій Н. М., Пастернак Я. П. ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН В ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	112
Лещук Г. В., Савків У. С., Іванюк Т. Л. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	116
СЕКЦІЯ 10. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ	
Барський М. В. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ.....	120

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Лісовська Л. С.

*доктор економічних наук, професор,
аналітик проекту «Російські активи як джерело
відновлення української економіки»
м. Київ, Україна*

Сидорович Я. М.

*член Правління ГО «АНТС»,
старший експерт проекту «Російські активи як джерело
відновлення української економіки»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-1>

ОГЛЯД ВПЛИВУ САНКЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ РОСІЇ¹

Профіцит поточного рахунку платіжного балансу російської федерації в 2022 році склав \$233,0 млрд, що перевищило показник 2021 року майже в 2 рази. Вирішальну роль у такій зміні відіграло зростання позитивного сальдо торгового балансу.

Зовнішній борг рф скоротився з кінця 2021 року на \$101,8 млрд і на 31 грудня 2022 року становив \$380,5 млрд.

Такі офіційні дані стану макроекономіки росії у 2022 році, році коли почали діяти «пекельні санкції».

Щоб зрозуміти причини такої «зміни» звернемося до порівняльного аналізу показників обмінного курсу національних валют на тлі загально економічного збурення, викликаного агресією росії проти України.

У першій половині 2022 року світова економіка демонструвала ознаки сповільнення, зокрема внаслідок підвищення цін на багатьох товарних ринках, передусім на ринках енергоносіїв, і посилення грошово-кредитної політики більшістю центральних банків в умовах високої інфляції.

¹ Це дослідження виконано в рамках проекту «Російські активи як джерело відновлення української економіки» (Russian Assets As the Source to Restore the Ukrainian Economy) за підтримки Національного Демократичного Інституту (NDI)

Світові ціни на енергоносії підвищилися у 2022 році відносно попереднього року в умовах продовження відновлення світової економіки після пандемії. У другій половині 2022 року темпи зростання цін почали сповільнюватися в умовах продажів стратегічних резервів США, профіциту на ринку і побоювань уповільнення зростання світового споживання нафти.

Додатковий тиск на ціну російської нафти чинило встановлення в грудні 2022 року західними країнами верхньої межі для її ціни. Країни G7, ЄС та Австралія запровадили її на рівні 60 доларів США за барель. Компаніям із цих країн було заборонено надавати послуги з транспортування російської нафти морським шляхом у треті країни, а також послуги з її страхування, брокерські послуги, технічну допомогу, фінансування операцій, пов'язаних із постачанням нафти. При цьому обмеження не діють, якщо нафту продають за ціною не вище за встановлену стелю. У підсумку ціна нафти марки Urals знизилася до 50 доларів США за барель у середньому в грудні 2022 року.

Вартісний обсяг міжнародної торгівлі товарами та послугами, за даними Світової організації торгівлі, зростав двозначними темпами в першій половині 2022 року. Темп приросту фізичного обсягу міжнародної торгівлі товарами та послугами, за оцінкою Міжнародного валютного фонду (МВФ), знизився 2022 року до 5,4% (2021 року – 10,4%). Водночас продовжив відновлюватися обсяг міжнародної торгівлі послугами, особливо за статтею «Поїздки». Число міжнародних прибуттів туристів, за оцінкою UNWTO3, у 2022 році збільшилося приблизно вдвічі порівняно з 2021 роком.

У 2022 році курси валют країн, що розвиваються, переважно слабшали в міру нормалізації грошово-кредитної політики ФРС США і ЄЦБ. Цикл підвищення ставки ФРС США стартував у березні, і до кінця року ключову ставку підвищили загалом на 4,25 процентного пункту. ЄЦБ почав підвищення ставки в липні, і до кінця року її приріст становив 2,5 процентного пункту.

У результаті приплив капіталу в акції та облігації СФР, за даними ІФ9, у 2022 році склав 34 млрд доларів США, скоротившись більш ніж на 90% порівняно з 2021 роком (380 млрд доларів США). При цьому в грудні 2022 року приплив коштів практично припинився, склавши лише 2 млрд доларів США (37 млрд доларів США в листопаді).

Динаміка курсу рубля у 2022 році складалася переважно під впливом санкційних обмежень та їхніх наслідків. Реальний ефективний курс рубля до іноземних валют у I кварталі 2022 року знижувався через початок

посилення торговельних і фінансових обмежень щодо росії. У перші дні та тижні після введення санкцій банк росії вжив радикальних заходів: різке підвищення ключової ставки, припинення торгів на біржі, обмеження на транскордонний рух капіталу, регуляторні послаблення для банків та інших фінансових інститутів.

Тому уже в II кварталі зниження обсягів імпорту та високі ціни на енергоносії, що підтримали експорт, призвели до збільшення профіциту поточного рахунку платіжного балансу, що в поєднанні з обмеженнями на фінансові операції дозволило збер втримати курс рубля. У III кварталі зміцнення реального курсу рубля сповільнилося в умовах зменшення профіциту поточного рахунку, що стало можливим у зв'язку з певним відновленням імпорту (через використання китайського юаня) та скороченням експорту, а в IV кварталі реальний курс рубля перейшов до зниження.

Санкційний тиск істотно послабив рубль в перші тижні після введення санкцій проти центробанку рф та відключення від SWIFT семи російських банків. В перший тиждень березня 2022 року на фондовому ринку курс рубля досяг 137,85 руб рф за долар США, що є найнижчим показником за останній рік і нижче рівнів, що передували вторгненню в Україну, на фоні зменшеного припливу іноземної валюти та зростання попиту на іноземну валюту в росії.

Приплив іноземної валюти до росії залишався незначним, оскільки санкції призвели до того, що нафта марки Urals торгувалася з різким дисконтом порівняно з аналогами. Доходи від продажу енергоносіїв були нижчими за заплановані в бюджеті, незважаючи на збільшення поставок до Індії та Китаю, оскільки Міністерство фінансів росії було змушене четвертий місяць поспіль продавати іноземну валюту в рамках своєї інтервенційної програми. Крім того, глибша інтеграція з азійськими ринками спричинила зростання попиту на іноземну валюту з боку кредиторів країни, а Московська біржа відкрила ф'ючерси на рупії та дирхами. У сфері монетарної політики повільніша, ніж очікувалось, інфляція відтермінувала очікування щодо того, коли цб рф підвищить відсоткові ставки.

Санкції справді мають певний вплив на економіку росії, але цей вплив є обмеженим. Зокрема, відомо, що санкції обмежують доступ росії до деяких ринків та фінансових послуг, а також призводять до зменшення зовнішніх інвестицій. Однак, росія змогла адаптуватися до цих обмежень та знайти нові шляхи для розвитку своєї економіки.

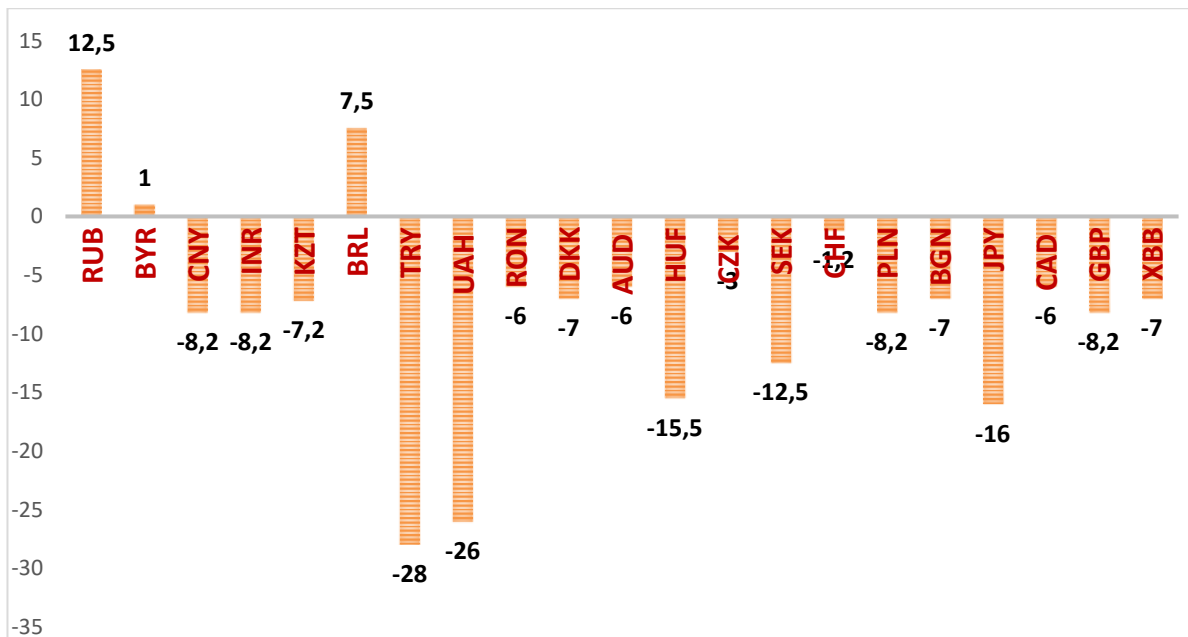

Рис. 1. Порівняльний аналіз змін обмінних курсів валют різних країн до долара США, %

Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

Порівняльний аналіз макроекономічних показників дозволяє зробити висновок, що на фоні сповільнення економічного розвитку більшості країн, росії вдалось впродовж 2022 року стримувати негативну дію санкцій, забезпечити переорієнтацію економіки на внутрішній ринок і збільшити обсяги воєнно-промислового комплексу. Значною мірою цьому сприяло також обхід санкцій та значне використання фінансової та іншої підтримки «дружніх», як їх називають в росії, країн типу Китаю та Індії.

Країни-партнери України для притягнення до значної економічної відповідальності росії за воєнну агресію на територію Україна, можуть і мають зробити наступні активні кроки: ухвалити рішення, які нададуть змогу знімати імунітети з активів цб рф, та направити ці активи на компенсацію Україні для відбудови.

Приклад сміливості показали прокурори Міжнародного кримінального суду в Гаазі, своїм рішенням про арешт зняли імунітет з глави держави-агресора володимира путіна.

Література:

1. Банк Росії (n.d.). Central Bank of the Russian Federation. URL: <http://www.cbr.ru/> (дата звернення: 04.04.2023).

2. European Council (n.d.). Consilium. URL: <https://www.consilium.europa.eu> (дата звернення: 03.04.2023).

3. Bloomberg. (n.d.). URL: <https://www.bloomberg.com> (дата звернення: 10.04.2023).

4. CEPR. (n.d.). Centre for Economic Policy Research. URL: <https://cepr.org> (дата звернення: 10.04.2023).

5. Politico Europe. (n.d.). URL: <https://www.politico.eu/> (дата звернення: 05.04.2023).

СЕКЦІЯ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Богородицька Г. Є.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та регіональних студій
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Шкиптань А. А.

*студент
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-2>

ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТІВ

Інтеграція – це одна з тенденцій сучасного розвитку країн та є наслідком інтернаціоналізації їх міжнародного життя. Інтеграційні процеси прискорюються наступними факторами: науково-технічний прогрес, розширення контактів між народами, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, вирішення глобальних проблем у світі [1].

Після розпаду Радянського Союзу у світі бурхливо почали з'являтися різні інтеграційні угруповання. Проте з того часу країни переважно перейшли від військово-політичної до економічної інтеграції. Воно і не дивно, адже з того часу країни почали об'єднуватися і торгувати один з одним, через що війни відійшли на другий план, саме через це лишилося лише одне військово-політичне угруповання – НАТО. Зараз найвідомішими інтеграційними регіонами у світі є Європейський регіон, Північноамериканський регіон а також Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Ці регіони займають лідируючі позиції завдяки своєму потенціалу. Зараз найвідомішими інтеграційними угрупованнями у світі є ЄС, НАТО та АТЕС. в найближчому майбутньому навряд чи з'явиться якесь нове регіональне угруповання яке зможе наблизитись до трьох

вище згаданих, адже вони мають великі показники у світовій торгівлі та фінансах, частка кожного перевищує 20% світового валового продукту. Не менш важливим є факт того, що США активізували участь у інтеграційних процесах. Протягом довгого часу Сполучені Штати не збиралися брати участь в інтеграційних процесах покладаючись лише на себе. Але стрімкий розвиток країн Західної Європи, та зокрема Азіатсько-Тихоокеанського регіону змусили США змінити своє ставлення до цих процесів. Штати почали активно підключатися до процесів інтеграції в Європі. Головною метою було створення трансатлантичної зони вільної торгівлі у довгостроковій перспективі.

Беззаперечним лідером в інтеграційних процесах був і лишається Європейський регіон. Тут найвідомішими та провідними в усьому світі є такі інтеграційні структури як НАТО та ЄС [1]. Стосовно перспектив подальшого розвитку такої структури як НАТО, наразі політика розширення є доволі суперечливою для країн союзників. Це пояснюється сучасними геополітичними умовами на Європейському континенті. Ті країни, що задекларували своє прагнення про вступ до альянсу, наражаються на протидію Російській Федерації, що дуже добре видно на прикладі України, на яку напала Росія через прагнення вступити в НАТО. З іншого боку є скептичне ставлення самих країн союзників що вже є всередині цього альянсу. У наш час питання вступу до НАТО є найактуальнішим для нас українців та є не менш актуальним для Грузії.

Зараз уже існують певні кроки у взаємодії НАТО та України, наприклад належні практичні механізми підготовки нашої держави до членства. Окрім того йдеться і про Річну національну програму (РНП) під егідою Комісії Україна–НАТО, що розглядається як стратегічний документ із комплексного реформування країни, наближення її до стандартів Альянсу та ЄС. Водночас РНП не може замінити ПДЧ. Не менш складною є і ситуація на території Західних Балкан. Після завершення приєднання до НАТО Північної Македонії інші країни регіону поки не мають реальних шансів на вступ [2].

Міжнародні економічні відносини між Україною та країнами Європейського та Американського континентів на мою думку мають найбільший потенціал та несуть велику вигоду для нашої країни. Україна обрала вектор розвитку у бік Європи на відміну від співпраці з Росією, а у зв'язку з початком повномасштабної війни з боку Росії на початку 2022 року, це рішення отримало ще більшу вагу та надало поштовх орієнтуватися в бік ЄС з ще більшою силою. Щоб повністю покращити економічні відносини між Україною та Європейським регіоном, Україні

конче необхідно інтегруватися до Європейського Союзу. Після початку війни, навіть ті люди що не дуже хотіли вступати до ЄС змінили свою думку на протилежну. Хоча навіть до початку війни багатьом людям імпонував саме Європейський шлях розвитку. Не менш важливим є фактор допомоги з боку ЄС. ЄС різко збільшив Україні допомогу з 2014 р., враховуючи складну економічну ситуацію та військові дії на сході держави. Загальний пакет допомоги на 2014–2020 рр. становить близько 11 млрд. Євро. Інтеграція України в ЄС та подальше співробітництво з її країнами сприятиме наближенню України до соціальних умов європейських стандартів, а також підвищить рівня життя і добробуту населення. Окрім того, членство в ЄС посприє зміцненню безпеки України. Експерти сходяться на думці, що євроінтеграція допоможе диверсифікувати українську зовнішню торгівлю, скоротивши ризики для економіки.

Стосовно ж інтеграції в НАТО, що також є головним угрупованням Європейського континенту та однією з головних цілей України на даний час, то це стане гарантом безпеки для України. Оскільки Росія напала на Україну в цьому 2022 році, то вступ до НАТО допоможе зупинити цю державу-терориста, адже ми отримаємо повноцінну підтримку з боку країн-членів альянсу. Розглядаючи перспективи співробітництва з Північноамериканським континентом, можна дійти до дуже простого висновку. Він полягає у тому, що співробітництво зі Сполученими Штатами, у будь-якому випадку, надає низку переваг. Ці переваги відкривають для нас нові можливості на світових ринках. До прикладу членство України в американському GSP надає купу гарних переваг, таких як наприклад залучення нових товарів на ринки у великій кількості. Для того щоб зробити продукцію на ринку більш різноманітною можна досягти безмитного пільгового ввезення товарів, що саме і надає таку можливість.

Не дивлячись на те, що в Україні є багато інших країн-партнерів, що є доволі сильними як з економічного, так і з політичного боку, США займають у торговельно-економічних відносинах передову роль. Тісне співробітництво зі США призведе до міцних економічних відносин між країнами. Залучення інвестицій з Америки стимулюватиме розвиток підприємницької діяльності, а надання банками якісних послуг забезпечить в країні фінансову стабільність. На даний момент ринок землі знаходиться під мораторієм і землі використовуються неефективно [3]. Беручи до уваги тему землі, американські технології у сфері сільського господарства могли б значно поліпшити фінансові показники

ефективності врожаю в цілому. Також деякі спеціалісти стверджують, що синергії з США можна досягти у військово-промисловому комплексі, ІТ і легкій промисловості.

Література:

1. Інтеграційні процеси як феномен сучасних міжнародних відносин. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4497/1/>

2. НІСД Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу. Київ, 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/blok_nato.pdf

3. Кваша О. С., Синякова А. В., Україна та ЄС: Проблеми та перспективи інтеграції в сучасний умовах. 2019. Випуск 23. Частина 1. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf

Сігеті Е. М.

студентка

*Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

м. Ужгород, Україна

Гапак Н. М.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки і підприємництва

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-3>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКСПОРТ УКРАЇНИ

Попри війну експорт не припинився, Україна надалі продовжує активно вести зовнішньоекономічну діяльність. Географічні обмеження української торгівлі стали невід'ємною частиною військових дій. Північний напрямок був перекритий Білоруссю, а східний – росією. Крім того, остання заблокувала всі морські порти України, що унеможливило використання південного шляху (через Чорне море) для зовнішньої торгівлі [2].

Втрата морського сполучення суттєво вплинула на торгівлю з іншими країнами. Товарообіг з ними впав на 34,5 % порівняно з першим півріччям 2021 р, а їхня частка скоротилася з 47,5 до 39,5 %. Насамперед йдеться про скорочення товарообігу з Китаєм (на 42,6 %), Індією (на 33 %), а також Туреччиною (на 19,1 %). Також торгівля з країнами Північної і Південної Америки впала на 40 %, а з країнами Африки – на 32,6 % [2].

За даними Державної митної служби, у 2022 році експорт товарів з України скоротився 35% до 44,2 млрд. доларів США [1].

Перше місце за обсягом експорту з України за 2022 р. вийшла братня Польща (понад 6.6 млрд доларів або 15,4%) [4].

Китай, який був споживачем українських товарів № 1 у 2021 році, за час війни опустився на 4-ту сходинку в рейтингу топ-експортерів. Його частка в загальному експорті України знизилася вдвічі – з 11,8% до 5,6% [4].

Зміна лідерів експорту з України

2021 р.		2022 р.	
Китай	11,8 %	Польща	15,4 %
Польща	7,7 %	Румунія	8,7 %
Туреччина	6,1 %	Туреччина	6,7 %
Італія	5,1 %	Китай	5,6 %
російська федерація	5,0 %	Німеччина	5,1 %
Німеччина	4,2 %	Угорщина	5,1 %
Індія	3,7 %	Італія	3,7 %
Нідерланди	3,3 %	Іспанія	3,6 %
Єгипет	2,9 %	Нідерланди	3,5 %
Іспанія	2,5 %	Словаччина	3,4 %
Угорщина	2,4 %	Болгарія	3,2 %
США	2,4 %	Чехія	2,9 %
Румунія	2,3 %	Молдова	2,1 %
Білорусь	2,2 %	США	2,0 %
Чехія	2,1 %	Індія	2,0 %
Велика Британія	1,6 %	Єгипет	2,0 %
Словаччина	1,5 %	Австрія	1,9 %
Австрія	1,3 %	Литва	1,5 %
Франція	1,3 %	Франція	1,3 %
Молдова	1,3 %	російська федерація	1,3 %

Джерело: [1; 4]

Водночас значно зросла частка українського експорту до географічно близьких сусідів, таких як Румунія (3,8 млрд. дол.), Угорщина (2,27 млрд. дол.), Словаччина, Болгарія та Молдова [4].

Традиційно позиції продовольчого та аграрного експорту зміцнюються під час кризових явищ. Їх частка в товарній структурі експорту зросла з показника 36,1 % до 44,5 % [2].

ІТ – єдиний експортний сектор, який зріс, незважаючи на повномасштабну війну: у 2022 році експортна виручка від ІТ-послуг зросла на 5,85% до 7,3 млрд. доларів, що на 406 млн. доларів більше, ніж у 2021 році [3].

Під час війни українці найбільше заробили на продажі сільськогосподарської продукції: кукурудза та соняшникова олія посідають перше та друге місця в експортному рейтингу з частками 12,9 % (4,7 млрд. дол. США) та 12,1 % (4,4 млрд. дол. США) відповідно. Залізна руда та концентрати посідають третє місце з часткою 7,5 % (2,7 млрд. дол. США). Далі за обсягами експортних поставок йде продукція АПК: пшениця і насіння ріпаку. № 6 – кабелі та ізольовані проводи, № 7 – напівфабрикати з вуглецевої сталі [4].

Товарна структура експорту з України

1.	Кукурудза	12,9 %
2.	Олія соняшникова	12,1 %
3.	Руди і концентрати залізні	7,5 %
4.	Пшениця	5,3 %
5.	Насіння свиріпи або ріпаку	3,2 %
6.	Проводи ізольовані, кабелі	3,1 %
7.	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	3,0 %
8.	Насіння соняшнику	2,7 %
9.	Прокат плоский	2,6 %
10.	М'ясо птиці	2,0 %
11.	Макуха, тверді відходи	1,7 %
12.	Соєві боби	1,6 %
13.	Чавун	1,6 %
14.	Електроенергія	1,5 %
15.	Труби з чорних металів	1,4 %
16.	Феросплави	1,4 %
17.	Електронагрівальне обладнання	1,1 %
18.	Лісоматеріали	1,1 %
19.	Ячмінь	0,9 %
20.	Інші меблі та їх частини	0,9 %

Джерело: [4]

Таким чином, повномасштабне вторгнення росії в Україну безпосередньо вплинуло на зміну експортних напрямків країни. Також, спостерігається чітка зміна класифікації товарів, оскільки у 2022 році значно зросла потреба в гуманітарних вантажах та технічному обладнанні для підтримки діяльності держави, а також товарах для реалізації сільськогосподарських програм.

Література:

1. 50 головних експортерів України 2022. URL: <https://forbes.ua/ratings/50-naubilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>
2. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vplyv-viyny-na-zovnishnyu-torhivlyu-ukrayiny-za-pidsumkamy>
3. Експорт послуг у 2022: частка ІТ становить рекордні 45%. URL: <https://itcluster.lviv.ua/eksport-poslug-u-2022-chastka-it-stanovyit-rekordni-45/>
4. Зовнішня торгівля України: вплив війни та на чому вдалося заробити. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2008344-zovnishnya-torgivlya-ukrayini-vplyv-viyni-ta-na-chomu-vdalosya-zarobiti>

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Борса В. В.

*старший викладач кафедри митної справи
та товарознавства
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-4>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК

На період дії правового режиму воєнного стану важливо створити в державі правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допустити втрати прав інтелектуальної власності (далі – ПІВ). На державні органи, в тому числі і на Національний орган інтелектуальної власності (далі – НОІВ), функції якого з 08.11.2022р. передані від Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (далі – УПІВ) до Державного органу «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (далі – УКРНОІВІ) та на Державну митну службу України (далі – Держмитслужба), покладено обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на підприємства та на громадян України у сфері інтелектуальної власності.

На підставі даних офіційного сайту УПІВ [4], було проведено порівняльний аналіз надходження заявок на об'єкти промислової власності (далі – ПВ) за 2022 рік з аналогічним періодом минулого року (діаграма 1). За 2022 рік кількість надходжень заявок на об'єкти ПВ зменшилась в середньому на 41,0 % в порівнянні з показниками за 2021 рік. Аналогічна тенденція простежується в порівнянні з показниками в середньому за 2010–2021 роки.

Із проведеного аналізу зареєстрованих об'єктів ПІВ у митному реєстрі за заявами правовласників [1], що веде Держмитслужба (Діаграма 2) встановлено, що за 2022 рік також простежується в середньому зниження активності митного реєстру на 70,1 %. Тенденція

зниження майже на 55,0 % також простежується в порівнянні з показниками в середньому за 2010–2021 роки.

Діаграма 1

Джерело: складено автором на підставі даних офіційного сайту УПВ [4]

Діаграма 2

Джерело: складено автором на підставі даних Єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» Держмитслужби [1]

Але вже в поточному 2023 році простежується активізація суб'єктів господарювання. Так, за даними УКРНОІВІ [3] за березень 2023 року вже на 224,3 % збільшилась кількість надходжень заявок для отримання охоронних документів на об'єкти ПВ за аналогічний період 2022 року. Наприклад, на отримання патенту на винаходи кількість заявок

збільшилась на 180,5%; на отримання патенту на корисні моделі – у 13,3 рази; на отримання свідоцтва на промислові зразки – у 5 разів; на отримання свідоцтва на торговельні марки – на 206 %.

Стабілізація та відновлення активності, щодо надання заявок для реєстрації охоронних документів на об'єкти ПІВ відбулась у зв'язку з тим, що держава на початку запровадження воєнного стану прийняла ряд заходів для захисту ПІВ.

Так, 24.03.2022 р. прийнято Закон № 2142-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» [5], відповідно до якого внесені зміни до Митного кодексу України (далі – МКУ) в частині надання Кабінетом Міністрів України (далі – Уряд України) права встановлювати категорії товарів, щодо яких митними органами не здійснюються заходи зі сприяння захисту ПІВ, а також встановлюється, що тимчасово на період дії воєнного, надзвичайного стану на території України продовження строку реєстрації об'єктів ПІВ у митному реєстрі здійснюється відповідним в автоматичному режимі.

01.04.2022 р. прийнято Закон № 2174-ІХ «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» [5], відповідно до якого встановлено що майнові ПІВ, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, а також запропоновано можливість правомочним особам подати документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді, тощо), подання яких вимагається спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та іншими підзаконними актами протягом 90 днів, від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків.

08.10.2022 р. Урядом України прийнято постанову № 1127 «Деякі питання здійснення заходів із сприяння захисту прав інтелектуальної власності та реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» [5], відповідно до якої зупиняється реєстрація об'єктів ПІВ у митному реєстрі щодо всіх категорій товарів власником яких є громадяни чи інші юридичні особи рф; зупиняється реєстрація об'єктів ПІВ у митному реєстрі за заявами правовласників, до яких застосовано персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону від

14.08.2014 р. № 1644-VII «Про санкції» [5]. Заходи щодо сприяння захисту ПІВ, передбачені вимогам МКУ, щодо всіх категорій товарів, що містять об'єкти ПІВ, які належать особам рф та підсанкційним особам, не застосовуються.

У завершені інституційної реформи сфери інтелектуальної власності і реалізацію відповідного законодавства з 08.11.2022 р., на підставі розпорядження Уряду України від 28.10.2022 р. № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» [5], УКРНОІВІ є суб'єктом, що виконує функції НОІВ. УКРНОІВІ як офіс інтелектуальної власності, повинен стати сучасним, фаховим, технологічним і прозорим хабом повного циклу для креатора, сконструйованого за принципом «єдиного вікна».

З метою удосконалення правового регулювання питань здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав суб'єктів авторського права та суміжних прав, а також з метою посилення стримувального ефекту санкцій, передбачених за порушення авторського права і суміжних прав, 01.12.2022 р. замість Закону від 23.12.1993 р. прийнято новий Закон № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права» [5] та Закон № 2803-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» [5], відповідно до вимог якого, посилено адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав. Це сприятиме зменшенню кількості відповідних правопорушень під загрозою посиленої відповідальності.

Також, доречно відзначити, що з 14 по 22 липня 2022 року у Женеві (Швейцарія) відбулася 63 серія засідань Асамблеї держав-членів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), на якій розглядалося питання, щодо сприяння та підтримки інноваційно-креативного сектору та системи інтелектуальної власності України, а також були надані пропозиції 52 державами-членами ВОІВ, щодо даного питання [2]. Під час проведення даного заходу, також було згадано дві Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, щодо України – це, A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року щодо Агресії проти України, яка рішуче засуджує агресію з боку російської федерації проти України та A/RES/ES-11/2 від 24 березня 2022 року щодо відповідальності росії за гуманітарну кризу в Україні та негайного припинення вогню.

Література:

1. Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» Державної митної служби України. URL: <https://bit.ly/43MInc6>
2. Офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності. URL: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/assemblies/2022/a-63/>
3. Офіційний сайт Державного органу «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій». URL: <https://bit.ly/3osUf2M>
4. Офіційний сайт Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності». URL: <https://bit.ly/3KWASXx>
5. Сайт Ліга Закон. URL: <https://bit.ly/3H06hac>

Ільченко С. В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка відділу ринку транспортних послуг
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень Національної академії наук України»
м. Одеса, Україна*

Грищенко В. Ф.

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу ринку транспортних послуг
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень Національної академії наук України»
м. Одеса, Україна*

Грищенко І. В.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу ринку транспортних послуг
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень Національної академії наук України»
м. Одеса, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-5>

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СУДНОПЛАВНОГО РИНКУ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

В умовах формування національного судноплавного ринку у період післявоєнного відновлення України інтеграційна взаємодія судноплавних компаній може впливати на підвищення їх фінансової стійкості, зміцнення позицій на ринку морських вантажних перевезень, зниження ризиків та рівня невизначеності при наданні транспортних послуг.

При дослідженні питань, пов'язаних з вивченням основних принципів інтеграційної взаємодії на ринку морських вантажних перевезень, нами було проаналізовано наукові результати, викладені в працях провідних вчених, які присвячені питанням горизонтальної та вертикальної інтеграції у судноплавній галузі (Cruijssen F., Dullaert W.,

Fleuren H. [1], Evangelista P., Morvillo A. [2], Huang S.T. [3], Liu J., Wang J. [4], Sheppard E.J., Seidman D. [5]).

На нашу думку, формування національного судноплавного ринку у післявоєнний період має здійснюватися відповідно до таких основних принципів:

1. Геополітична стійкість. Збройна агресія російської федерації проти України, а також криза в галузі охорони здоров'я, викликана пандемією COVID-19, наочно показали ступінь економічної та соціальної взаємозалежності багатьох країн, інтегрованих через глобальні виробничо-збутові ланцюги які створюють для них основу розширених мереж морських вантажних перевезень від України (особливо українського експорту зернових).

2. Використання новітніх технологій. Цінність нових технологій та цифровізації в умовах збройної агресії російської федерації проти України та пандемії COVID-19 має бути визнана представниками органів державної влади, адміністрації портів, портових операторів та судноплавних компаній України не лише як спосіб підвищення ефективності повоєнного відновлення галузі морського транспорту України, а й як інструмент забезпечення його безперервного функціонування у періоди збоїв. Подібні технологічні інновації можуть охоплювати оперативну аналітику, вбудовані контрольні датчики, передові комунікаційні технології, оптимізацію судозаходів у порти, системи обробки великих масивів даних, автономні судна та транспортні засоби. Під час повоєнного відновлення галузі морського транспорту України на фоні стримування пандемії COVID-19 ці технології допомагають скоротити можливі втрати, пов'язані з пошкодженням та руйнуванням інфраструктури, небажані фізичні контакти та не допустити простою суден, закриття портів та блокування міжнародної торгівлі. Крім того, технічний прогрес стимулюватиме зростання електронної торгівлі та обсяги споживчих витрат у мережі Інтернет. Такі тенденції й надалі трансформуватимуть існуючі моделі виробництва та споживання, а також удосконалюватимуть способи організації доставки вантажів морськими шляхами та надання транспортних послуг з використанням суден, портів та внутрішнього транспортного сполучення.

Цифровізація дозволить створити безпаперове середовище, в якому всі процедури торгівлі здійснюються в онлайн-режимі. Для трейдерів це скоротить витрати часу та коштів, підвищить прозорість та розширить доступ до ринку, а також знизить ймовірність фізичного контакту та ризик зараження. Крім того, «розумні» цифрові рішення покращать

державне управління у сфері перевезення вантажів морськими шляхами та підвищать ефективність експортних, імпортних, каботажних та транзитних операцій. До того ж, мінімізують використання паперу, спростять процедури у сфері перевезення вантажів морськими шляхами, а також можуть сприяти пом'якшенню наслідків зміни клімату.

Технологічний фактор також буде дуже важливим для підвищення екологічної стійкості. При розробці пакетів заходів стимулювання та планів на період післявоєнного відновлення морського транспорту України уряд має прагнути задіяти синергетичні зв'язки між технологіями, охороною навколишнього середовища, ефективністю та стійкістю до потрясінь. Представники бізнесу та органів державної влади визнають, що для того, щоб адаптуватися до життя в післявоєнний період і зробити це за принципом «краще, ніж було», потрібно створювати додаткові економічні, соціальні та екологічні цінності та нові можливості для бізнесу, і не в останню чергу для морського транспорту.

3. Екологізація морського транспорту. Питання декарбонізації морського транспорту та його роботи на більш стійкій екологічній основі також буде виведено на перший план у програмі післявоєнного відновлення галузі морського транспорту України на тлі стримування пандемії COVID-19. Все сильніше відчуватиметься вплив роботи ІМО зі скорочення викидів парникових газів у судноплаванні, що призведе, як очікується, до зміни паливного балансу. Незабаром будуть використовуватися нові технології та інноваційні конструкції суден, що дозволяють застосовувати альтернативні види палива. Це змінить існуючі методи роботи з метою скорочення викидів вуглецю та екологічного сліду морського транспорту. Судноплавні компанії є не лише великим споживачем енергоносіїв, а й найбільшим їх перевізником. Тому галузі доведеться реагувати на зниження попиту на послуги нафтових танкерів та суден для перевезення вугілля та одночасне збільшення попиту на судна, що перевозять водень, аміак та інші альтернативні види палива.

4. Стійкість до потрясінь. Перебої, викликані збройною агресією російської федерації проти України та пандемією COVID-19, стали важким випробуванням для виробничо-збутових ланцюгів і бізнес-моделей, що лежать в їх основі, і спричинили блокаду одних і перевантаження інших морських транспортних і логістичних мереж. Післявоєнне відновлення галузі морського транспорту України вимагатиме від представників бізнесу та уряду прагнути підвищити стійкість та надійність морських транспортно-логістичних ланцюгів, у тому числі шляхом диверсифікації

своїх ділових партнерів, постачальників та споживачів. Це вимагатиме нового балансу локального, регіонального та глобального виробництва. Також для післявоєнного відновлення галузі морського транспорту України виникає гостра необхідність переосмислення стратегії управління матеріально-виробничими запасами, вивчення та розробки компромісних варіантів моделей постачання згідно з принципами «точно вчасно» та «про всяк випадок».

5. Зміна бізнес-моделей. Передбачаючи майбутні збої в умовах повоєнного відновлення галузі морського транспорту України, судноплавні компанії, вантажовідправники та вантажоодержувачі, порти та оператори внутрішнього транспорту переглядатимуть свої бізнес-моделі та моделі організації своєї операційної діяльності, щоб гнучкіше реагувати на мінливі умови ринку. Спираючись на досвід ситуації, що виникла після шоку збройної агресії російської федерації проти України та пандемії COVID-19, в умовах повоєнного відновлення галузі морського транспорту України, натрапивши на вузькі місця у логістиці та нестачу потужностей, представники бізнесу та органів державної влади будуть змушені переглянути політику інвестицій у розвиток судноплавних компаній та портів, а також планування їх діяльності. Очікується потенційне посилення державного регулювання в Україні ринків морських вантажних перевезень, оскільки національні антимонопольні органи мають уважніше відстежувати ставки тарифів та поведінку суб'єктів господарювання на ринку транспортних послуг та детально аналізувати швидкі стрибки цін на морські вантажні перевезення.

Інтеграційна взаємодія сегментів ринку морських вантажних перевезень при післявоєнному відновленні морського транспорту України прискорить розвиток тенденцій щодо цифровізації та екологічної стійкості, які вже існували раніше. Завдяки технічному прогресу морський транспорт і порти зможуть почати функціонувати, зводячи до мінімуму пряму взаємодію та фізичні контакти людей.

Література:

1. Cruijssen F., Dullaert W., Fleuren H. Horizontal Cooperation in Transport and Logistics: A Literature Review. *Transportation Journal*. 2007. № 46. P. 22–39. DOI: <https://doi.org/10.2307/20713677>

2. Evangelista P., Morvillo A. Alliances in liner shipping: An instrument to gain operational efficiency or supply chain integration? *International Journal of Logistics Research and Applications*. 1999. № 2(1). P. 21–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/13675569908901570>

3. Huang S.T. Key factors analysis of strategic alliances in container liner shipping industry. *Transport & Logistics: the International Journal*. 2016. № 16 (39). P. 1–8. URL: http://ulpad.fberg.tuke.sk/transportlogistics/wp-content/uploads/1_Huang2.pdf

4. Liu J., Wang J. Carrier alliance incentive analysis and coordination in a maritime transport chain based on service competition. *Transportation Research Part e: Logistics and Transportation Review*. 2019. № 128. P. 333–355. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tre.2019.06.009>

5. Sheppard E.J., Seidman D. Ocean shipping alliances: The wave of the future? *International Journal of Maritime Economics*. 2001. № 3(4). P. 351–367. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.ijme.9100025>

Міщенко В. І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач сектора цифрової економіки
Державної установи «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-6>

РОЛЬ CBDC У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНО УКОРІНЕНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ²

Центральні банки більшості країн світу, в тому числі й Національний банк України, оголосили про наміри використання нової форми національних грошових одиниць – власних цифрових грошей (CBDC), випуск яких став можливим завдяки розвитку та широкому використанню сучасних цифрових технологій. Перший досвід використання CBDC вже накопичено в Китаї, Нігерії, на Багамських островах та в ЄЦБ. Особливість випуску та обігу цифрових грошей центрального банку полягає в тому, що вони є цифровим еквівалентом національних готівкових грошей, новою високотехнологічною дематеріалізованою формою існуючих фіатних грошей. Фактично мова йде про своєрідну форму цифрових грошей, випущених центральним банком [1, с. 78; 2, с. 33–34].

Головною метою впровадження CBDC є перехід на безготівкові форми розрахунків, забезпечення високої швидкості, надійності, прозорості та зручності здійснення платежів, зниження транзакційних витрат, а також підвищення рівня безпечності зберігання коштів. Одним із наслідків використання CBDC може бути забезпечення повного контролю за всіма транзакціями, що сприятиме прозорості процедур сплати податків і зменшенню обсягів тіньової економіки та корупції.

Національний банк України розпочав підготовку до випуску та впровадження цифрової гривні у 2021 р. Головною метою цього проекту є обґрунтування необхідності випуску CBDC, опрацювання потенційних

² Стаття представляє результати дослідження, виконаного в рамках наукового проекту «Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах гібридної системи «мир-війна» (держ.реєстраційний №0123U100965).

варіантів і характеристик дизайну, оцінка можливих наслідків впливу цифрової гривні на монетарну та фінансову політику, систему фінансового моніторингу, структуру та стабільність функціонування банківської системи та грошового ринку загалом [2, с. 40].

Відповідно до зазначеного проєкту, Національний банк України розглядає три можливі сценарії використання цифрової гривні: 1) здійснення роздрібних розрахунків і платежів фізичними особами; 2) обслуговування операцій з обігу різноманітних цифрових (віртуальних) активів, включаючи криптовалюти; 3) здійснення транскордонних платежів з метою їх прискорення та зниження вартості.

Національний банк України, як і більшість центральних банків, вважає CBDC новою формою грошей, яка може використовуватися паралельно з готівкою та безготівковими грошима, а головною відмінністю цифрових грошей від інших їхніх форм – потенційну можливість програмованості на виконання певних функцій (контролюючих, стимулюючих, розподільчих).

Суперечливий характер випуску в обіг і використання CBDC є одним із стримуючих чинників їх поширення. До головних суперечностей процесів випуску та обігу CBDC, на наш погляд, належать протиріччя між глобальним характером нової форми грошей, обумовленим процесами цифрової трансформації економіки, та локалізацією використання в окремих юрисдикціях. Зокрема:

1) національний характер грошових систем, який покликаний вирішувати завдання функціонування національної грошової системи та стимулювання розвитку національної економіки, вступає в суперечність із виконанням грошима функції світових грошей та забезпечення стабільності світової валютно-фінансової системи.

2) випуск і використання центральними банками окремих країн CBDC потребує забезпечення відповідності міжнародним стандартам і правилам, що може суперечити інтересам національних юрисдикцій.

3) міжнародне використання CBDC може посилити суперечності у функціонуванні національних і транскордонних систем розрахунків і міжнародних платіжних систем.

4) кіберризиками (перш за все, ризиками кібербезпеки та конфіденційності), які неминуче виникають у результаті використання цифрових грошей, можуть становити загрозу фінансовій стабільності як у середині країни, так і за її межами.

5) зосередження уваги на функціонуванні винятково національних грошових систем з використанням CBDC і формування відповідних

національних механізмів грошово-кредитного регулювання можуть спричинити проблеми транскордонної функціональної сумісності та транскордонних ризиків.

6) суперечності між роздрібними CBDC, призначеними для широкого кола користувачів, та гуртовими, які використовуються для обслуговування міжбанківських операцій [3, с. 11].

7) суперечності між потребою в децентралізації фінансових ринків, особливо в умовах використання технології Web 3.0, та необхідністю встановлення належного регулювання й нагляду з боку державних регуляторів грошового та фінансового ринків з метою забезпечення ефективного фінансового контролю та моніторингу «відмивання» грошей та фінансування тероризму.

8) суперечності між достатньо високим рівнем енергоємності цифрових технологій та «енергетичною бідністю» окремих країн або потенційних користувачів CBDC.

Головними напрямками розв'язання зазначених суперечностей з метою забезпечення національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку, на наш погляд, повинні бути:

1) вибір найбільш безпечної технології проектування та дизайну CBDC з урахуванням загальних політичних пріоритетів і реальних потреб національної економіки кожної країни.

2) відповідальне проектування CBDC з метою забезпечення гарантій того, що кібербезпека та захист конфіденційності завдяки використанню децентралізованих механізмів роботи з даними та криптографічних інструментів (наприклад, підтвердження з нульовим розголошенням), будуть автоматично вбудовані в дизайн цифрових грошей, що дозволить уникнути або суттєво пом'якшити вплив кіберризиків на функціонування грошової та фінансової систем.

3) усунення міжнародної фрагментарності у сфері випуску та використання цифрових грошей шляхом посилення регуляторних механізмів, зокрема таких як вимоги до аудиту, розкриття інформації про порушення тощо, що дозволить державним регуляторам грошового та фінансового ринку здійснювати ефективний нагляд і контроль.

4) встановлення єдиних міжнародних стандартів і посилення співробітництва національних центральних банків і міжнародних фінансових установ, зокрема Банку міжнародних розрахунків, Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, шляхом розширення обміну інформацією та розроблення відповідних рекомендацій і настанов.

На наш погляд, упровадження CBDC варто розглядати як новий етап у розвитку фіатних грошових систем, наслідками якого будуть принципові зміни в структурі та функціях комерційних і центральних банків. Використання CBDC може суттєво трансформувати механізми реалізації монетарної, бюджетно-податкової та макропруденційної політики, посилити механізми забезпечення фінансової стабільності, а також підвищити ефективність дії головних каналів монетарного трансмісійного механізму та посилити дієвість системи державного фінансового моніторингу [4, с. 187; 5, с. 25].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що вплив випуску та використання CBDC на підтримку укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку буде характеризуватися підвищенням рівня фінансової стабільності шляхом забезпечення прозорості всіх транзакцій та підвищення надійності зберігання грошей порівняно з їх зберіганням на банківських рахунках, оскільки гарантом буде безпосередньо центральний банк як гарант всієї грошової системи.

З метою підвищення ефективності функціонування механізмів випуску та використання CBDC необхідне подальше вдосконалення законодавчої та нормативної бази, посилення вимог до конфіденційності даних, підтримка транскордонної координації діяльності центральних банків і зацікавлених сторін, а також забезпечення надійності функціонування нових платіжних систем та їх захист від кіберзагроз [2, с. 45].

Література:

1. Міщенко В. І. Стратегічне управління процесами цифрової трансформації економіки. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 67–81. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.067>
2. Міщенко В., Науменкова С., Міщенко С. Цифрові гроші центральних банків: майбутнє інституційних змін у банківському секторі. *Фінанси України*. 2021. № 2. С. 26–48. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.02.026>
3. Жупанин В., Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 7. С. 8–12.
4. Міщенко В. І. Цифровізація регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 182–189. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-30>
5. Сомик А., Міщенко В. Монетарний трансмісійний механізм в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 6. С. 24–27.

Попов Є. М.

*аспірант кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
Державного вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»
м. Луцьк, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-7>

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КОКСОХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ПРОГРАМНИЙ ПІДХІД

Коксохімічна промисловість входить до гірничо-металургійного комплексу країни та забезпечує функціонування стратегічно важливого для країни металургійного виробництва, а також є джерелом постачання добрив для сільського господарства та сировини для виробництва пластичних мас, хімічних волокон тощо.

Науковці справедливо звертають увагу, що питання розвитку промисловості є одним з найактуальніших «з огляду на необхідність забезпечення зростання та оновлення економіки не тільки в сучасній Україні, а й у багатьох країнах світу» [1, с. 45].

Але, вітчизняна коксохімічна промисловість стикається з рядом проблем та загроз, які призвели до значного зниження виробництва коксу, яке за даними 2022 року зменшилось до 3,91 млн. т (більш ніж в три рази в порівнянні з минулим роком) [2]. Така ситуація негативно позначилась на загальному стані вітчизняної промисловості, спричинивши перебої надходження сировини для металургійної галузі.

Серед основних факторів, які негативно вплинули на обсяги промислового виробництва, слід виокремити наступні:

- застарілість основних фондів коксохімічних підприємств;
- відсутність балансу між пропозицією сировини та потребами коксового виробництва, що обумовлено знаходженням значної сировинної бази на тимчасово окупованих територіях;
- зниження обсягів видобутку вугілля, що збільшує залежність країни від імпорту (приблизно на 80%), а, отже, і ситуації на світових ринках та усугубляє негативні тенденції в галузі;
- зменшення попиту на продукцію з боку замовників, яке обумовлено поглибленням спаду у металургійному виробництві з причин

продовження капітальних ремонтів на окремих металургійних комбінатах;

- втрата контролю над рядом металургійних та коксохімічних виробництв, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях;

- погіршення поставок коксівного вугілля через енергетичну світову кризу, яка обумовлена рекордним зростанням цін на газ, що, в свою чергу, призвело до різкого підвищення попиту на енергетичне вугілля;

- логістичні проблеми, які ускладнюють доставку сировини і готової продукції;

- унеможливлення організації виробничого процесу, консервація та часткова руйнація ряду як металургійних так і коксохімічних підприємств внаслідок широкомасштабного військового вторгнення Росії, ракетних ударів та численних обстрілів енергетичної та виробничої інфраструктури країни.

Зазначимо, що такі виклики здатні створити не лише перепони, обмеження та проблеми галузевого розвитку, а й спричинити негативні тенденції в національній економіці, призвести до її послаблення.

Зменшення або нівелювання частини таких ризиків уможлиблюється шляхом запровадження системи стратегічного розвитку, яка передбачає формування стратегічного курсу, узгодженого з загальною економічною політикою країни, з врахуванням глобальних трендів та галузевих можливостей, а також її належного економічного забезпечення.

Загальновідомо, що стратегічний розвиток спрямований на перспективу і, завдяки комплексу управлінських впливів, уможлиблює своєчасну, слушну реакцію підприємств галузі на зовнішні зміни та виклики, що набуватиме особливого значення в умовах післявоєнного відновлення.

Акцентуємо увагу на тому, що стратегічний розвиток коксохімічної галузі здійснюється в рамках державної промислової політики, яка повинна бути гнучкою та неординарною. Але, як свідчать результати досліджень, сьогодні, на державному рівні, нажаль, відсутні чинні документи, які визначають орієнтири стратегічного розвитку вітчизняного горно-металургійного комплексу. Відсутня і профільна програма, яка б чітко регулювала питання, що стосуються саме коксохімічної промисловості.

Проте, дієвість запровадження програмного підходу в сфері промислового розвитку неодноразово підтверджена світовими та вітчизняними практиками.

Тому, в системі державного програмування доцільно запровадити Державну цільову програму економічного розвитку коксохімічної промисловості, основною метою якої має стати створення умов для повоєнного розвитку підприємств на інноваційних засадах та яка спрямована на вирішення існуючих проблем і використання потенціалу галузі для соціально-економічного розвитку територій і національної економіки в цілому.

При цьому основні засади розроблення, затвердження та виконання таких документів визначено в Законі України «Про державні цільові програми» [3].

Необхідно зазначити, що будь-яка мета передбачає необхідність вирішення переліку завдань, відповідно до яких мають формуватися основні блоки програми в її організаційній частині та низки заходів. Серед основних з них слід звернути увагу на наступні: підвищення рівня інновацій, впровадження у виробництво принципово нових наукоємних та ефективних технологій, а також ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій світового рівня; залучення інвестиційних ресурсів; здешевлення управлінських рішень та обслуговування систем управління; активізація науково-технічної діяльності на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво»; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та запровадження досягнень Індустрії 4.0.

Зазначимо, що саме інноваційний підхід до стратегічного розвитку коксохімічної промисловості здатен підвищити ефективність її функціонування, забезпечити сталий розвиток, акцентуючись на зростанні екологізації та ресурсоефективності, посилити клієнтоорієнтованість та конкурентоспроможність.

Змістовне наповнення програми доцільно коригувати за результатами моніторингу та аналізу ситуації в галузі та на світових ринках коксу, а також відповідно до актуальних стратегічних пріоритетів розвитку, отриманих за результатами прогнозування.

Отже, слід наголосити, що використання програмного підходу до стратегічного розвитку галузі, формування та реалізація державної цільової програми, яка передбачає сприяння та підтримку процесів реновації, базується на реалізації інноваційної моделі розвитку, складові якої здатні забезпечити конкурентоспроможне виробництво за рахунок синергетичного ефекту, сприятиме реалізації визначених стратегічних пріоритетів та може стати драйвером повоєнного розвитку вітчизняної коксохімічної промисловості.

Література:

1. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 158 с.

2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2023).

3. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621/IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 26.03.2023).

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Андрухович Д. Р.

*аспірант кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-8>

ДЕРЖАВНИЙ ГРАНТ ЯК ФОРМА ДОПОМОГИ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Значну роль у підтримці підприємців в умовах війни надають державні органи. Уряд запустив грантові програми для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання.

У ст. 55 Господарського кодексу зазначено, що мікропідприємства – це юридичні особи (суб'єкти господарювання) будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Малі підприємства – це юридичні особи (суб'єкти господарювання) будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1].

Зазначимо, що гранти для підприємництва – це фінансування проєктів донорськими організаціями та допомога бізнесу у залученні коштів на розвиток власної справи, консультації, зустрічі, експертні оцінки, пошук можливостей фінансування та робота з грантовими заявками за залученням відповідних експертів. Донори, донорські організації – це міжнародні організації, державні установи, комерційні структури, громадські некомерційні організації (релігійні, наукові тощо), приватні благодійні фонди або приватні особи, що надають організаціям на некомерційній

безповоротній основі необхідні додаткові ресурси різного виду, на цілі, які спрямовані в цілому на благо усього суспільства [2, с. 248].

Отже, державна допомога – це захід уряду, призначений для надання економічних пільг, визначених конкретно для одного суб'єкта господарювання або групи суб'єктів господарювання, які відповідають певним критеріям. Державна допомога має багато форм, що відрізняються як за характером наданої допомоги, так і за умовами, які, як правило, визначаються для її надання. Метою такої допомоги може бути заохочення суб'єкта господарювання до здійснення заходів, яких він не вживав би, якби не отримав допомогу. Державні гранти – це допомога держави у формі передачі ресурсів суб'єктові господарювання в обмін на минуле або майбутнє дотримання певних умов, які пов'язані з операційною діяльністю суб'єкта господарювання [3].

Попри шалене навантаження на бюджет (середньомісячні витрати уряду, який має справлятися з війною, за останніми розрахунками, складають десь 5-6 млрд дол. США на місяць) наша держава відкрила «вікно можливостей» для зміцнення українського бізнесу та стимулювання підприємницької активності, анонсувавши старт декількох грантових конкурсів. Традиційно процес грантування відбувається чином. Суб'єкт А. (це може бути держава, іноземна/вітчизняна благодійна організація тощо) передає певну суму коштів (матеріально-технічні засоби) безоплатно, на безповоротній основі Суб'єкту Б. (як варіант, ним може бути фізична особа-підприємець, юридична особа – грантоотримувач) задля досягнення відповідних цілей (до прикладу, реалізація проєкту будівництва модульного житла для внутрішньо переміщених осіб). При цьому важливо розуміти, що грант це не виграш в лотереї і не подарунок, адже за його цільовим використанням здійснюється пильний контроль з боку Суб'єкта А. Тобто в тому випадку, якщо отримувач гранту використовує кошти не для реалізації задекларованих цілей проєкту (будівництва модульного житла), а власних цілей, то для нього, з високою імовірністю, настають певні негативні наслідки (наприклад, повернення суми отриманого гранту у повному обсязі). Також потрібно пам'ятати про те, що гранти розподіляються на конкурсній основі, тобто фінансові (матеріально-технічні) ресурси отримає лише той, хто виконає усі умови грантового конкурсу та запропонує кращий проєкт (з точки зору розробки грантової заявки, наявності чіткого покрокового плану втілення ідеї проєкту, його кількісних та якісних показників тощо). Наразі українські підприємці мають змогу отримати кошти від держави на

розвиток власної справи. За допомогою грантування стимулюється економіка, наповнюється державний бюджет. Тобто, з одного боку, держава виділяє мільярди гривень на грантові програми, спрямовані на підтримку бізнесу під час війни. Проте, з іншого боку, у грантоодержувачів (у разі перемоги у грантовому конкурсі) виникають перед державою обов'язки, в тому числі щодо сплати податків протягом певного періоду (тобто фактично відбувається повернення наданих грантових коштів до державного бюджету у вигляді податків). Надання грантової допомоги дозволяє виконувати соціальну функцію держави та створювати робочі місця [4].

За даними Міністерства економіки, на кінець 2022 року фактична кількість безробітних в Україні становила 2,6 мільйона осіб, а у 2023 році прогнозується зростання цієї цифри до більш як 2,8 мільйона. Розуміючи, що гострі проблеми бізнесу та безробіття потрібно вирішувати комплексно і своєчасно, уряд у 2022 році запустив проект «єРобота». Він складався з чотирьох грантових програм, які саме і були спрямовані на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення нових робочих місць. Загалом за 2022 рік за різними напрямками проекту «єРобота» було надано грантів на понад 1,5 млрд гривень. За програмою «Власна справа» було подано понад 16 тисяч заяв і понад 3300 заявників отримали мікрогранти на загальну суму 777 млн гривень. Підприємці, що отримали минулого року мікрогранти, створять понад вісім тисяч нових робочих місць. У 2023 році передбачено бюджет на програму «Власна справа» 1,8 млрд грн, українцям планують видати понад 7000 мікрогрантів на старт або розвиток бізнесу [5].

Державні гранти є бажаним джерелом фінансування для багатьох малих підприємств. Держава має створити для цього всі необхідні умови. Такі взаємозв'язки сприятимуть безперервній роботі на економічному фронті.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

2. Лазебник Л.Л., Гурочкіна В.В., Слюсарєва Л.В. Економіка підприємства. та ін. / за заг. ред. Лазебник Л.Л. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 426 с. Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 166.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу», виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку 1 січня 2012 р. (зі змінами і

доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_041 (дата звернення: 21.03.2023).

4. Кахнова М. Грантування бізнесу під час війни: яку фінансову допомогу можна отримати від держави на розвиток власної справи? *Юридична Газета online*. 2022. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/grantuvannya-biznesu-pid-chas-viyni-yaku-finansovu-dopomogu-mozhnaotrimati-vid-derzhavi-na-rozvitok.html> (дата звернення: 21.03.2023).

5. Шварц Д. Не чекаючи перемоги: як бізнесу отримати від держави гроші на свій розвиток під час війни. *УНІАН.ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНСТВО*. 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/ne-chekayuchi-peremogi-yak-biznesu-otrimati-vid-derzhavi-groshi-na-sviy-rozvitok-pid-chas-viyni-12149325.html#id-417431752> (дата звернення: 21.03.2023).

Габрилевич О. В.

здобувач

Національного університету водного господарства

та природокористування

м. Рівне, Україна

Нікітенко Д. В.

доктор економічних наук, професор

Національного університету водного господарства

та природокористування

м. Рівне, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-9>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАФТОПЕРЕРОБНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Нафта та нафтопродукти посідають чільне місце у світовій структурі споживання первинних енергоносіїв, тому розвиток ринкових відносин, європейська та євроатлантична інтеграція, імплементація та адаптація енергетичного законодавства ЄС в Україні вимагають адекватних перетворень в усіх сферах економічної діяльності, у тому числі й у газо- та нафтопереробній галузі, як складовій цілісного паливно-енергетичного комплексу. Стратегія організації ефективного транспортування, перетворення, споживання паливно-енергетичних ресурсів у сучасних ринкових умовах базується на закладених у Національній енергетичній програмі України ідеях максимально можливого задоволення потреб держави в паливно-енергетичних ресурсах за рахунок економічно обґрунтованого підвищення обсягів власного їх видобутку та послаблення залежності від імпорту енергоносіїв.

Різні аспекти управління та розвитку нафтопереробного підприємства присвячено праці таких науковців як Безкоровайної О., Зайчук Л., Пилипів Н., Ширлоковського А., Ковалко М., Розгонюка В., Рудніка А., Коломсева В., Григіль М., Болокана О. та інших.

Метою пропонованого дослідження є теоретичний аналіз стратегій управління нафтопереробним підприємством в умовах невизначеності.

Для виводу української нафтопереробної галузі зі стану невизначеності, для досягнення рівня країн Заходу, необхідно, з

урахуванням поточної ціни світового ринку нафти, модернізувати діючі українські нафтопереробні підприємства, для того, щоб збільшити показники переробки нафти до рівня глибокої схеми, тобто до 90-95 %. З цією метою доцільно, скориставшись допомогою провідних західних нафтових компаній, розпочати застосування принципово нових схем розвитку нафтопереробного підприємства, інноваційних для вітчизняної нафтопереробки [1].

Фінансування управління нафтопереробного підприємства в умовах невизначеності може здійснюватися за рахунок оптимізації цінової і тарифної політики та доведення інвестиційної складової тарифу на енергоносії з врахуванням цільової надбавки до рівня, що забезпечує достатню інвестиційну привабливість проектів. Окрім того, в умовах невизначеності доцільним є законодавче запровадження прискореної амортизації основних фондів, забезпечивши при цьому цільове використання амортизаційного фонду та залучення коштів від реструктуризації та погашення боргових зобов'язань минулих років учасників енергоринку відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23.06.2005 р. № 2711-IV [2].

Основними заходами управління в умовах невизначеності є такі, що засновані на реалізації програм із підвищення конкурентоспроможності та фінансового оздоровлення, та мають заздалегідь прогнозувати та попереджувати неплатоспроможність підприємства. Окрім того, основою відмінності такого типу управління є здатність підприємства конструктивно та швидко реагувати на зміни, що виникають внаслідок інформаційних впливів та загрожують його нормальному функціонуванню. Тобто здатність розробляти оптимальні шляхи виходу з кризової ситуації, визначати пріоритетні цінності підприємства в умовах невизначеності, сприяти ефективній роботі в екстремальних умовах [3].

Загалом, сьогодні нафтопереробна сфера економіки України характеризується такими негативними тенденціями:

- низьким рівнем споживання нафти, як сировини, (порівняно з розвинутими країнами світу) та водночас високим рівнем споживання готових нафтопродуктів, що призводить до щорічної втрати близько 1,6% ВВП держави;
- високим рівнем залежності від імпортних поставок нафтопродуктів, що призводить до енергетичної залежності та безпекових ризиків держави;

– технологічною відсталістю та низьким рівнем використання наявних переробних потужностей;

– низьким рівнем конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників нафтопродуктів на ринку України в наслідок нерівних та дискримінаційних економічних умов формування вартості та імпорту нафтопродуктів;

– відсутністю умов сприяння та стимулювання розвитку газо- та нафтопереробної галузі [4].

Цільовими аспектами стратегії управління нафтопереробним підприємством в умовах невизначеності є створення системної галузевої політики та фіскальних і регуляторних умов сприяння відновленню і підвищенню ефективності роботи підприємств, збільшенню частки вітчизняних нафтопродуктів на українському ринку та стабілізація його загального стану, зниженню залежності від імпортних поставок нафтопродуктів, покращенню зовнішньоторговельного балансу, збільшення у середньо- та довгостроковій перспективі відрахувань до бюджетів різних рівнів завдяки створенню більшої доданої вартості, створенню нових робочих місць, розширення ринку для суміжних галузей, а також збільшення завантаження нафтотранспортної системи України та обсягів залізничних перевезень. Проте така стратегія управління нафтопереробним підприємством в умовах невизначеності потребує створення державою умов для істотного збільшення інвестицій у газо- та нафтопереробну галузь, зокрема шляхом залучення фінансових ресурсів підприємств галузі, у т. ч. за рахунок вивільнених фінансових ресурсів внаслідок оптимізації податкових режимів, іноземних інвесторів та міжнародних фінансових інституцій.

Література:

1. Резнік Н. П., Слободяник А. М., Котляров В. О. Інвестиційне забезпечення конкурентоспроможності агропромислових формувань. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 344 с.

2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2023).

3. Ковалевська А. В. Антикризове управління підприємством. Харків : ХНУМГ імені О. М. Бекетова, 2016. 140 с.

4. Концепція розвитку газо- та нафтопереробної промисловості України до 2025 року. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/2020/19022020/3_Концепція.НП_зас.ЦОВВ_Концепція.pdf (дата звернення: 05.04.2023).

Дзюба Т. В.
аспірант
Національного університету охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4100-2785>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-10>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Фармацевтична галузь є важливою складовою держави та однією з пріоритетних галузей економіки України

Ваговим елементом є вузькопрофільність спеціальностей, наукова насиченість галузі, а також можливість забезпечити фармацевтичну безпеку населення життєво важливими лікарськими засобами та виробами медичного призначення в кризові моменти. В Україні таких моментів було багато: розпад СРСР, становлення незалежності та повне переформатування всіх сфер життєдіяльності держави, економічна криза 2008 року, війна 2014 року, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації 2022 року. Так, у 2020 р. ключовим фактором впливу на економіку в цілому та фармацевтичний ринок стала пандемія COVID-19, а точніше пов'язані з нею карантинні обмеження [1]. Наступним викликом для формування ринку з'явилося повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року.

Метою даного дослідження став аналіз впливу воєнних дій на фармацевтичну галузь України.

Методи. Загальнонауковий діалектичний, системно-аналітичний, компаративний, структурно-функціональний.

За даними IQVIA, однієї з найбільших у світі контрактних дослідницьких організацій, частка ринку України в світовій фармацевтичній галузі з 2007 року складала від 0,25% до 0,39% [2]. Позитивний тренд розвитку фармацевтичного ринку України переривається зовнішніми факторами. Деякі з них спільні для всього світу, як криза 2008-2009 років або пандемія COVID-19. Однак,

найдраматичніший та найруйнівніший вплив на фармацевтичний сектор економіки мали 2 війни 2014 та 2022 років [3].

Панічні настрої призвели до стрибкоподібного приросту споживання лікарських засобів: +69% до аналогічного періоду минулого року. Подібну картину можна було спостерігати на 13му тижні 2020 року, коли в Україні оголосили про початок пандемії та впровадженні карантинних заходів COVID-19. За піком споживання на 8-му та 9-му тижнях 2022 року пішов різкий спад, який триває й досі.

На територіях, де проходили активні бойові дії, на прифронтових територіях і тим більше окупованих, майже повністю пропала можливість нормального функціонування галузі.

У зв'язку з вищесказаним, географічне положення мало ключове значення у збереженні життєздатності бізнесу. Відбувся перерозподіл споживання лікарських засобів. Наприклад, аптечні заклади із основним розташуванням у Харкові, Сумах, Полтаві понесли значні втрати у товарообігу з динамікою частки ринку – 2,9% з поступовим відновленням через звільнення територій – у липні. Аптеки, розташовані на східно-північній частині України або зовсім припинили своє існування або втратили значну частину бізнесу. В позитивному тренді знаходилися аптечні мережі, розташовані в західній частині держави, через внутрішню міграцію населення. Як результат, ці аптеки не тільки не втратили, а й додатково отримали споживачів. Звісно, ринок впав, однак ці гравці на фоні падіння утримали товарообіг, збільшили частку ринку та підвищили позицію у загальному рейтингу.

Повністю був знищений склад в м. Ірпіні, що належав компанії БАДМ – національному дистриб'ютору фармацевтичної продукції. Його площа складала 5200 кв. м. В березні місяці військами російської федерації був знищений склад готової продукції лідера фармвиробників України АТ «Фармак». У прес-службі «Фармак» заявили, що на складі знаходилися готові ліки, сировина для препаратів, первинне пакування. За загальними підрахунками втрати склали близько 1,5 млрд грн.

АТ «Фармак» очолив рейтинг фармгалузі у 2012 року і залишався незмінним лідером із відривом майже у 2% MarketShare від найближчого конкурента у роздрібному споживанні на початку 2022 року.

Знищення складу призвело до дефектури, а логістичні перешкоди не дозволили швидко доставити все необхідне з-за кордону та швидко відновити повноцінне виробництво, що негативно вплинуло на можливість доступу населення до певних лікарських засобів.

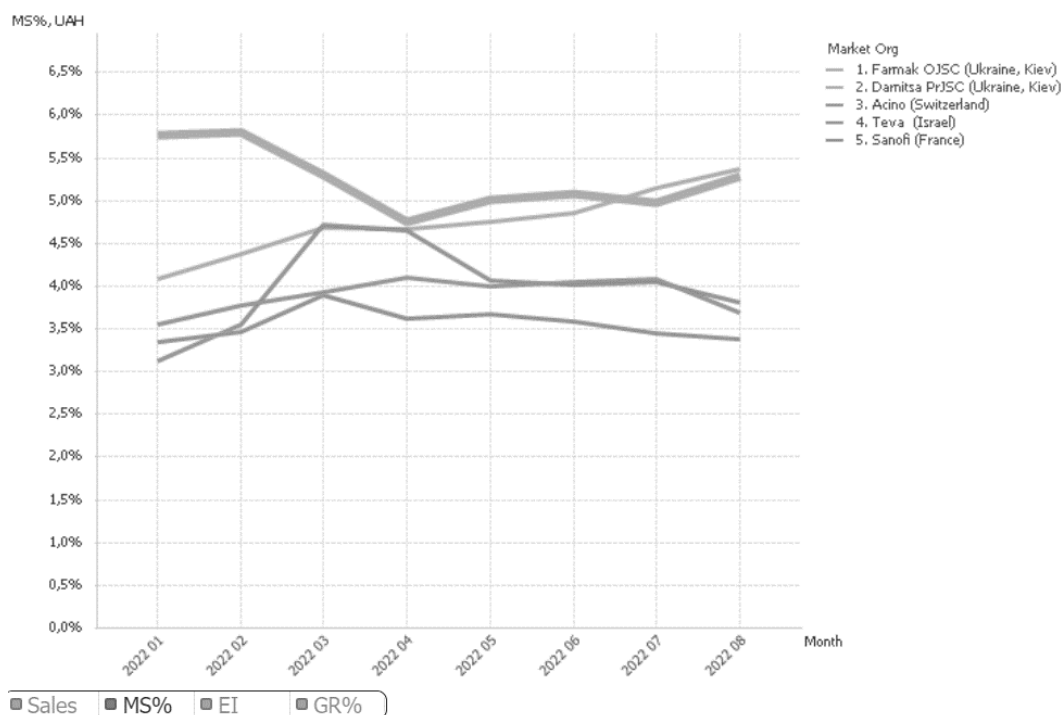

Рис. 1. Динаміка продажів фармацевтичного ринку України, січень-серпень 2022 року

Деякі з підприємств (наприклад «Фітофарм», розташований у м. Бахмут) мали евакуювати персонал та контрахтувати виробництво на інших майданчиках, щоб врятувати виробництво, робочі місця і забезпечити населення ліками.

Військові дії, що розпочалися в 2022 році в Україні, значно вплинули на фармацевтичну галузь України. Як за рахунок втрати територій, аптек, складів, логістичних ланцюгів, так і міграції населення. Руйнівний вплив на галузь мав негативні економічні та соціальні наслідки, як то втрата робочих місць і порушення фармацевтичної безпеки населення у вигляді вільного доступу до лікарських засобів.

Література:

1. Наконечна Т., Крикавський В., Скочиляс Р. Дослідження фармацевтичного ринку в умовах COVID-19 та напрямів підвищення стійкості та надійності логістики в ланцюгу поставок. *Академічні візії*. 2022. № 8-9. С. 70–82. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6873752>
2. IQVIA. (2022, August 30). In Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/IQVIA>
3. The Global Use of Medicines 2022. The IQVIA Institute. Dec 09, 2021. URL: <https://www.iqvia.com/insights/the-iqvia-institute/reports/the-global-use-of-medicines-2022>

Єлецьких С. Я.
*професорка кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництва
Донбаської державної машинобудівної академії
м. Тернопіль, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-11>

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

На сучасному етапі розвитку економіки стає очевидним, що фінансова безпека країни може бути досягнута лише при забезпеченні фінансової стійкості таких її структурних елементів як галузі, промислові комплекси, підприємства та організації.

Фінансова стійкість кожного окремого підприємства дозволяє усій господарській системі країни не тільки зберігати свій потенціал, але й забезпечити подальше економічне відновлення.

Саме тому в умовах воєнного стану економічна стійкість стає необхідною умовою забезпечення конкурентоздатності та безпеки підприємства.

Як свідчать результати аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду [1–5], виникла нагальна необхідність становлення науково-методичних підходів до удосконалення інструментів і механізмів впливу стандартизації і сертифікації на конкурентоспроможність економіки в умовах глобалізації й інтеграції, що надасть можливість ефективно здійснювати процеси у майбутньому.

Мета статті – визначити складові фінансово стійкого розвитку підприємства, розробити методичний підхід до оцінки фінансової стійкості на основі комплексного поєднання якісних та кількісних показників.

Різні підходи щодо трактування сутності та змісту економічної стійкості збігаються в одному: на стійкість підприємства здійснюють вплив чинники внутрішнього та зовнішнього середовища його функціонування, а її досягнення є результатом реалізації комплексу управлінських дій, які спрямовані на зменшення або припинення негативного впливу дестабілізуючих чинників, внаслідок чого

підприємство повертається у стан рівноваги за рахунок власних або залучених ресурсів, чим забезпечує собі подальший поступальний розвиток шляхом підтримки рентабельності власної діяльності.

На основі проведеного аналізу літературних джерел [1–5] запропоновано розглядати фінансову стійкість підприємства як результат його здатності підтримувати основні показники його виробничо-фінансової діяльності на заданому рівні в умовах постійного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Зазначається, що підприємство як цілісна економічна система об'єднує в собі значну кількість структурних елементів. Виокремлення складових елементів фінансової стійкості має базуватися на принципах збалансованості та забезпечення майбутнього зростання самої виробничої системи. Виходячи з того, що фінансова стійкість підприємства формується в процесі виробничо-фінансової діяльності, а забезпечується та відтворюється на етапах реалізації і розподілу готової продукції, то доцільним, на нашу думку, буде виділення таких функціональних складових як виробнича, управлінська, інноваційна, маркетингова, фінансова та ділова (ринкова). Особливу увагу при цьому заслуговують фінансова і ділова стійкість як основні індикатори результативності, якості та перспектив розвитку підприємства. Вони виступають контрольними ланками у системі управління економічною стійкістю.

Показниками, що характеризують рівень фінансової стійкості підприємства та його здатності до розвитку є, насамперед, кількісні показники, до яких слід віднести показники фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, ділової активності, рентабельності.

Однак, забезпечення фінансової стійкості потребує не тільки кількісного, але й якісного оцінювання.

Про ефективність розвитку підприємства та поліпшення його фінансової стійкості свідчить така залежність:

$$100\% < TA < TOZiHMA < TVK < TЧП < TДВ < TЧП$$

Складові фінансово стійкого розвитку промислового підприємства відображена на рисунку 1.

Аналіз основних методик оцінки фінансової стійкості підприємства [1–5] засвідчив необхідність застосування поряд з методами експрес-діагностики інструменти фундаментального аналізу, що дозволить спрогнозувати настання та розвиток дестабілізуючих процесів на підприємстві, а також розробити комплекс управлінських рішень,

спрямованих на відновлення порушеної рівноваги та забезпечення сталого розвитку в майбутньому.

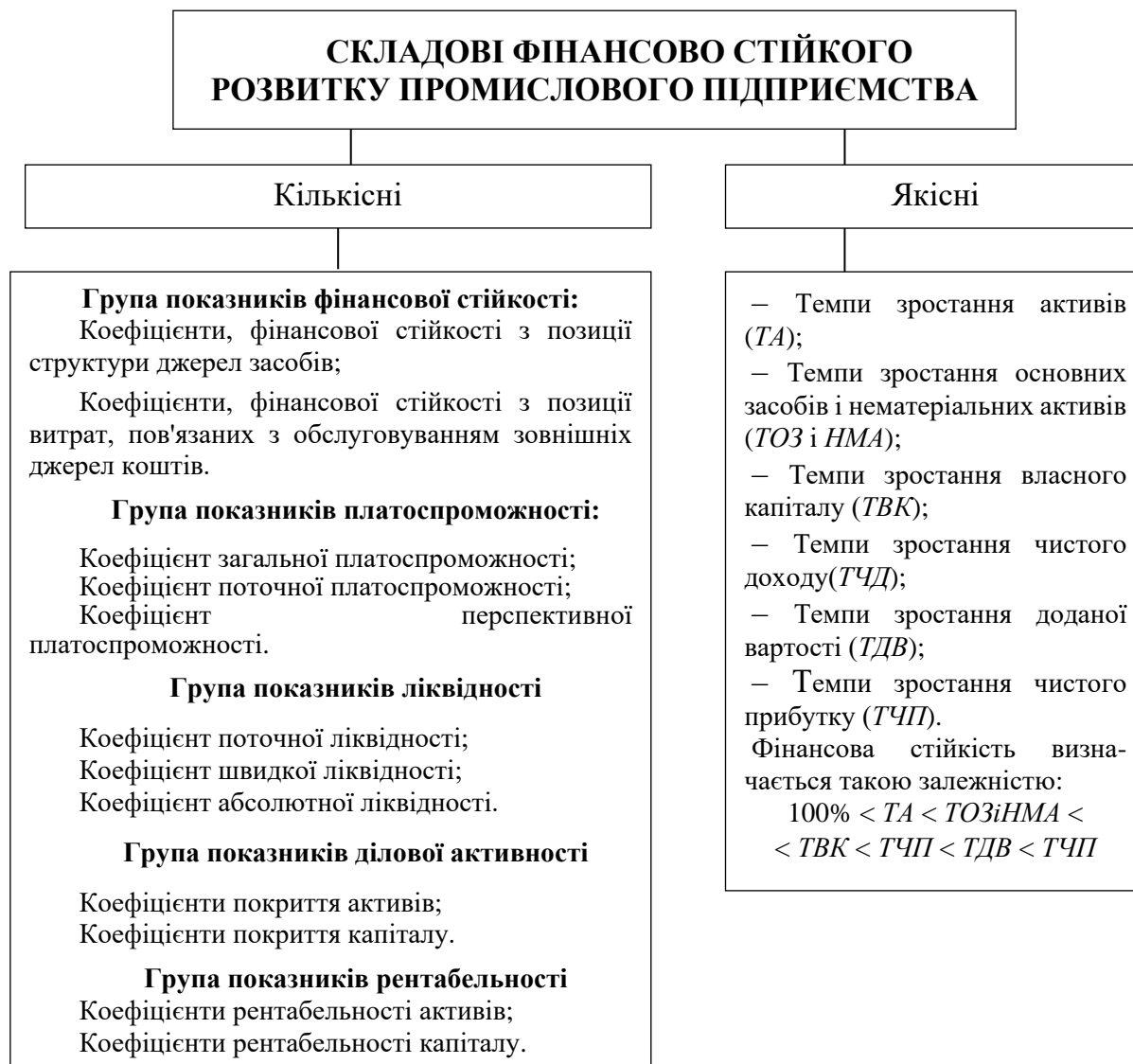

Рис. 1. Складові фінансово стійкого розвитку промислового підприємства

Джерело: розроблено автором

Фінансова стійкість виступає комплексною характеристикою діяльності підприємства та знаходиться у функціональній залежності від сукупності певних чинників.

Оскільки показники, які визначають рівень економічної стійкості підприємства, мають різну спрямованість та силу впливу на загальні результати діяльності, то кількісну оцінку економічної стійкості промислового підприємства доцільно здійснювати за принципом середньозваженої суми обраних критеріїв за наступною формулою:

$$K_{\Phi Ci} = \sum_{i=1}^m A_i \left(\sum_{j=1}^n B_{ij} * G_{ij} \right), \quad (1)$$

де $K_{\Phi Ci}$ – інтегральний показник фінансової стійкості підприємства;

m – кількість складових фінансової стійкості;

j – номер групи показників, які характеризують окремі складові фінансової стійкості;

n – кількість критеріїв оцінки фінансової стійкості підприємства в i -тій групі показників;

i – одиничний показник оцінки фінансової стійкості i -ої групи;

A_i – ваговий коефіцієнт, який враховує ступінь важливості i -ої складової в структурі економічної стійкості підприємства;

B_{ij} – ваговий коефіцієнт, який враховує значущість j -го показника в i -ій складовій економічної стійкості;

G_{ij} – стандартизований одиничний показник економічної стійкості підприємства, який забезпечує приведення обраних критеріїв оцінки до єдиної системи вимірювання.

Аналіз складових фінансової стійкості підприємства дає можливість оцінити його внутрішній потенціал та виявити можливості і перспективи розвитку в майбутньому, а також окреслити сильні і слабкі позиції підприємства порівняно з конкурентами.

Таким чином, стійкість фінансового стану є необхідною умовою подальшого повоєнного відновлення підприємства, оскільки це забезпечує своєчасне та повне виконання підприємством зобов'язань перед персоналом, кредиторами, акціонерами, засновниками та бюджетом. В сучасних умовах фінансова стійкість є основним індикатором оцінки економічної стійкості та рівня збалансованості усіх підсистем підприємства, запропонована методика інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості підприємства має значні переваги, а саме: можливість проведення комплексної оцінки фінансової стійкості підприємства; високий рівень гнучкості, який виявляється в здатності враховувати при розрахунку інтегрального показника умови і особливості функціонування конкретного підприємства; дозволяє враховувати не лише абсолютні значення показників, але й оцінити спрямованість і силу впливу на загальні економічні результати діяльності підприємства.

Література:

1. Костирко Л. А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Фактор, 2008. 336 с.

2. Ліготенко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 580 с.

3. Мамонтова Н. А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Ін-т. економ. прогнозів. НАН України. Київ, 2001. 16 с.

4. Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А., Копчак Ю. С. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія. Харків : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. 144 с.

5. Smerichevska S., Miahkykh I., Yeletskykh, S., Borysova S., Bryzhnychenko V. Financial and economic narratives for evaluation of innovative potential of enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. № 1. P. 145–153.

Ліннік Д. Ю.

*аспірант кафедри економіки підприємства
Донбаської державної машинобудівної академії
м. Тернопіль, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-12>

РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Економічні збитки в Україні в результаті повномасштабного вторгнення Росії досягли такого масштабу, якого в Європі не бачили з часів Другої світової війни. Відбудова економіки вимагає великих інвестицій як у людський, так і у фізичний капітал за підтримки міжнародних інституцій, а також покращення інституційного середовища, сприятливого для економічного зростання. Ще перед початком активної фази війни в Україні спостерігався «інвестиційний голод», який значно стримував розвиток економіки. Наразі існує нагальна потреба у дієвих механізмах активізації інвестиційного розвитку та промислово-економічному відновленні. Саме одним з таких механізмів відновлення можуть стати індустріальні парки.

Залучення іноземного капіталу до будь-якої країни насамперед повинно мати сприятливий інвестиційний клімат. Серед недоліків інвестиційного клімату України іноземними інвесторами вважається політична, економічна та правова нестабільність, низька дієздатність механізмів забезпечення ринкових прав і свобод інвесторів та захисту їх інтересів. Нині перелік факторів негативного впливу на інвестиційний клімат очолює війна, на другому місці атаки на українську енергосистему, а на третьому – корупція. За даними дослідження Європейської Бізнес Асоціації інтегральний показник індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року склав 2,17 балів, а у другій половині повернувся до значень 2020 року та нині становить 2,48 бали з можливих 5 балів [1].

На нинішньому етапі основними перевагами створення індустріальних парків в Україні є приваблення прямих закордонних інвестицій, відновлення ефективного функціонування підприємств, які переїхали з зони бойових дій, та створення нових робочих місць з високими стандартами праці. З огляду на досвід країн світу створення спеціальних економічних зон дає можливість підвищити інституційну

активність окремих територій та створити регіональні точки зростання економіки. Значний економічний успіх який став визначальним фактором прискореного економічного розвитку після створення індустріальних парків спостерігався в Польщі, Словаччині, Чехії, Турції, Південній Кореї та Китаї.

Індустріальний парк – це облаштована відповідною інфраструктурою територія, в межах якої здійснюється господарська діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів, науково-технічна діяльність, діяльність у сфері інформації і електронних комунікацій на умовах визначених Законом «Про індустріальні парки» та договором про здійснення господарської діяльності в межах індустріального парку.

Індустріальні парки є перевіреним часом та міжнародним досвідом механізмом індустріалізації економіки, модернізації промисловості шляхом впровадження підходів ресурсоефективності та моделі «циркулярної економіки», залучення інвестицій, підвищення рівня зайнятості населення, забезпечення збалансованого регіонального та місцевого розвитку [2].

Функціонування індустріальних парків спрямовано на:

- залучення інвестицій та розвиток України;
- вирівнювання економічного розвитку регіонів і підвищення якості життя населення України;
- запровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій;
- створення нових робочих місць;
- сталий розвиток і захист навколишнього природного середовища.

В Україні більшість індустріальних парків все ще перебувають на початковій стадії розбудови, зокрема, внаслідок ряду системних недоліків у процесі підготовки та реалізації ініціатив щодо створення індустріальних парків, недосконалого законодавчого регулювання окремих аспектів їх започаткування та функціонування, значної потреби в інвестиціях для створення інфраструктури, недостатнього досвіду ініціаторів створення індустріальних парків і керуючих компаній щодо реалізації таких проектів [3].

З моменту прийняття Закону України «Про індустріальні парки» економічна активність індустріальних парків в Україні все ще залишається недостатньою. Так, на кінець 2022 року з 60 індустріальних парків, включених до Реєстру індустріальних (промислових) парків лише у 37 індустріальних парках обрано керуючі компанії, у дев'яти – є учасники та інші суб'єкти індустріальних парків. У 2022 році, впродовж

якого до Реєстру включено дев'ять індустріальних парків, нарощувалася динаміка щодо їх створення переважно у західних регіонах. Водночас значна частина індустріальних парків, включених до Реєстру, не розвивається та не отримує належної уваги з боку відповідних територіальних громад і регіонів.

Варто зазначити що для залучення інвестицій в індустріальні парки законопроектом № 5688 було передбачено зміни до Податкового кодексу, а саме:

- звільнення від податку на прибуток резидентів індустріальних парків на 10 років за його реінвестування в розвиток інвестиційного проекту;

- звільнення від оподаткування податку на додану вартість нового устаткування для власного використання;

- встановлення пільг з податку на нерухомість за рішенням органів місцевого самоврядування;

- встановлення ставки земельного податку та орендної плати за землі державної та комунальної власності в розмірі меншому, ніж земельний податок;

- звільнення від сплати земельного податку [4].

Також іншим законопроектом № 5689 було внесено зміни до Митного кодексу.

Законопроектом передбачалося звільнення від оподаткування митом нового устаткування (обладнання), що ввозиться учасниками індустріальних парків для власного використання. Впроваджені зміни для «перезапуску» індустріальних парків повинні були в першу чергу залучити іноземних інвесторів. Прогнозувалося додаткове зростання ВВП на 3,2%, зростання переробної промисловості на 7% та добувної на 5,3%, зростання несировинного експорту на 8,18%, збільшення податкових надходжень на 2,93%.

Незважаючи на створення досить привабливих стимулів для іноземних інвесторів, слід пам'ятати що впровадження подібних податкових та митних пільг може бути додатковим кроком до корупції та арбітражу. Такі податкові стимули не завжди здатні вплинути на рішення іноземних інвесторів щодо створення бізнесу чи інвестування в підприємства. Законом не контролюється надання компенсацій підприємствам, тобто уповноважені державні органи самі вирішують умови надання таких компенсацій. Наявність пільг ускладнює податкову систему, конкурентне середовище, збільшує дискреційні можливості

контролюючих органів та створює ризики виникнення нових схем ухилення від сплати податків.

Не менш важливим та найбільш очікуваним рішенням держави в галузі спеціальних економічних зон є здешевлення кредитів на будівництво інфраструктури для індустріальних парків. Саме переробна промисловість в індустріальних парках має найбільший потенціал для самостійного фінансування армії та вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Вирішивши проблеми пов'язані з безпекою та корупцією, Україна може залучити велику кількість іноземних інвесторів, що в подальшому сприятиме розвитку індустріальних парків з використанням кращих світових практик, та найважливіше – покращенню соціально-економічного стану України у післявоєнний період.

Література:

1. European Business Association. Індекс інвестиційної привабливості України. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-vidnovuvsvya-do-kovidnogo-znachennya/>

2. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text>

3. Національний інститут стратегічних досліджень. Розвиток індустріальних парків як чинник пришвидшення відновлення економіки України. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4540>

4. Рада підтримала законопроекти, що забезпечують фіскальні стимули для індустріальних парків. URL: https://lb.ua/society/2021/12/16/501113_chernishov_rada_pidtrimala.html

Мазур В. В.
*аспірант кафедри корпоративних фінансів і
контролінгу факультету фінансів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана;
асистент кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-13>

УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРОЮ КАПІТАЛУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Будівельна галузь будь-якої країни світу, в тому числі й України, є однією з першочергових та найважливіших напрямів економіки та розвитку національного господарства. Будівництво акумулює в собі велику кількість робочих місця та сприяє їх створенню. Крім того, будівництво тісно пов'язане з багатьма сферами національного господарства.

В Україні до повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації налічувалось близько 30 тисяч будівельних підприємств, де було зайнято більше 312 тисяч працівників.

Ефективність функціонування будь-якого підприємства, зокрема будівельного, залежить від багатьох факторів, одним із яких є структура капіталу та її вартість.

Структура капіталу – це сукупність фінансових коштів підприємства з різних джерел довгострокового фінансування.

У структурі капіталу відображається співвідношення позикового і власного капіталів, залучених для фінансування довгострокового розвитку компанії [1].

З початком війни в Україні економіка зазнала суттєвих втрат. Не винятком стала будівельна галузь, яка опинилась в одній з найважчих ситуацій. За уже, станом на листопад 2022 року, загальна сума прямої задокументованої шкоди, яку Росія завдала інфраструктурі України за час повномасштабної війни, склала \$135,9 млрд. В першу чергу, постраждала житлова та нежитлова нерухомість, критична та соціальна інфраструктура.

Збитки від руйнування житлових будинків становлять \$52,5 млрд. (або 38,6% у загальному обсязі збитків). Загальна кількість зруйнованих та пошкоджених багатоквартирних та приватних будинків зросла до 143,8 тис. У перші місяці війни більше 70% будівельних підприємств припинили свою діяльність.

Однією із основних проблем, що стоять перед будівельними підприємствами, – це зменшення потоку інвестицій, що входить до формування структури капіталу підприємств та забезпечення ефективної його життєдіяльності.

24 лютого 2023 року Верховна Рада України у другому читанні затвердила Закон України № 7198 «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації», яким передбачається механізм компенсації за пошкоджене та знищене житло. Відповідно до Закону власники квартир, приватних та садових будинків, а також недобудованих об'єктів, які зруйновані внаслідок військових дій, зможуть отримати житлові сертифікати, за допомогою яких можна буде придбати житло.

Таким чином, дана ініціатива може послужити ефективним стимулом для відновлення роботи будівельних підприємств, а також формування оптимальної структури капіталу будівельних підприємств, залучення інвестицій внутрішнього ринку та будівництва закритого циклу. Своєю чергою, при залученні інвесторів-власників житлових сертифікатів для фінансування будівництва, будівельне підприємство змогло б впроваджувати оптимізаційні процеси, зменшуючи фінансові ризики.

Література:

1. Золотаренко В. О. Функціонально-структурна модель управління структурою капіталу підприємства. *Управління розвитком*. 2011. № 1 (98). С. 147–150.
2. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Л07181А>
3. Іванов С. В. Будівельна галузь як один з векторів розвитку України: стан, практика та перспективи : монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 264 с.

Подорожна М. Р.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Логвиненко Д. В.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Макаренко М. М.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-14>

РОЛЬ БРЕНДУ У ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

В сучасному світі важливе місце посідає безпека. Безпека життя, безпека даних, тощо. Економічна безпека займає одне з перших місць, означає захист підприємства. Далі наведено визначення поняття «економічної безпеки» та його роль в формуванні бренду.

Економічна безпека – це галузь науки, що вивчає стан економіки, при якому забезпечується високе та стале зростання основних соціально-економічних показників; задоволення потреб всіх учасників процесу суспільного відтворення; контроль держави за рухом та використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному та міжнародному рівнях. До структури належать: збереження платоспроможності, планування майбутніх грошових потоків економічного суб'єкта, безпека зайнятості. Практично всі фактори залежать від доходу та в подальшому від прибутку підприємства. Тому бренд та брендинг невід'ємна частина економічної безпеки підприємства [2].

В основі економічної безпеки лежить використання системного підходу, при якому різні окремі елементи системи, виконуючи різні

функції, взаємодіють між собою певним чином, злагоджено і спільно для досягнення єдиної мети [3].

Глобалізація економічної безпеки характеризується перетворенням форм та методів конкурентної боротьби. Формування бренду одним з нових складових економічної безпеки та слід вважати одним з важливих інструментів підвищення її привабливості для інвесторів, підприємців тощо [4].

Розвиток апаратів бренд-менеджменту породжує формування та просування бренду продукту на глобальних ринках. Використання такого стратегічного інструменту як брендинг передбачає реалізацію комплексу заходів щодо цілеспрямованого формування позитивного іміджу конкурентного бренда.

На сьогоднішній день з активною цифровізацією будь-яких сфер суспільного життя, у тому числі й економічного, найважливішим об'єктом безпеки є інформація, відомості, дані, у тому числі використовувані у цифровій діяльності. А отже має пряме відношення до теми дослідження.

В даний час відбувається формування цифрової економіки, заснованої на розробці та впровадженні сучасних цифрових технологій у діяльність населення та організацій [1]. Удосконалення аналізу великих даних, широке використання мобільних пристроїв, розвиток Інтернету, поява Інтернету речей, безумовно, є інноваційними елементами, покликаними вирішувати соціально-економічні проблеми, як на рівні окремих регіонів та країн, так і на світовому рівні. Прискорення та ускладнення процесів, що відбуваються в сучасних умовах розвитку цифрових технологій, змушує суб'єктів економічної діяльності замислюватись про інформаційну безпеку.

Однією з особливостей цифрової економіки є усунення акценту з матеріальних ресурсів на інформаційні ресурси (інформація, дані, знання), які, у свою чергу, не зникають при споживанні, можуть бути неодноразово використані різними суб'єктами без прив'язки до місця, часу та суб'єкта створення (виникнення), що призводить до простоти тиражування інформаційних ресурсів.

Наслідком цього і виступає, що в останні роки великі та малі організації наражаються на частіші та серйозніші загрози в цифровому середовищі, що впливає на їх економічну безпеку. З економічної точки зору подібні загрози можуть впливати на репутацію організацій, фінансову складову, завдаючи шкоди їх конкурентоспроможності, підриваючи їхні зусилля щодо інновацій та позиції на ринку. Такі загрози

можуть порушити доступність, цілісність чи конфіденційність інформаційних систем, на яких ґрунтується економічна діяльність [1].

Однією з найважливіших завдань системи економічної безпеки є забезпечення захисту конфіденційних даних будь-якого суб'єкта господарювання. До них відносяться різні ноу-хау, комерційні таємниці, секрети виробництва та ін. В умовах конкуренції навіть такі відомості, як дані про клієнтів або про постачальників та умови їхньої співпраці, можуть значно погіршити фінансовий стан організації. Тому в сучасних реаліях нерідкі випадки крадіжки корпоративних даних та промисловий шпигунство [1].

Отже, економічна безпека є одним з найважливіших елементів формування бренду. Оскільки економічна безпека – це стан будь-якого суб'єкта господарювання, що характеризується наявністю стабільного доходу та інших ресурсів, які дозволяють підтримати рівень життя на поточний момент і в найближчому майбутньому. Від цього фактору залежить безпека підприємства та безпека даних підприємства.

Література:

1. The New Digital Economy. How it will transform business. URL: <https://web.archive.org/web/20160909204202/http://myclouddoor.com/www/wp-content/uploads/Whitepapers/The-New-Digital-Economy.pdf> (дата звернення: 29.03.2023).

2. Будкін В. С. Безпека держави міжнародна економічна. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / ред.: Губерський Л. В. (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.

3. Гелей С. Д., Крупка М. І., Лесечко М. Д., Малик Я. Й, Майовець Є. Й. Економічна безпека України: внутрішні та зовнішні чинники: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / ред.: Малик Я. Й. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 255 с.

4. Економічна безпека. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0

Телепнєва О. С.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Харківського інституту Приватного акціонерного товариства*

«Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Харків, Україна

Онопко Д. Д.

студентка

Харківського інституту Приватного акціонерного товариства

«Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Харків, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-15>

ПОНЯТТЯ «МОТИВАЦІЯ» В ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ

Дефініція «мотивація» походить від французького слова «*motiv*», яке означає спонукальну причину, привід до діяльності. Мотивації людей до праці науковці приділяли значну увагу та надавали власних визначень.

М. Шкільняк називав мотивацію станом, що спонукає до дії [1, с. 112]. Мазур В. С. визначає мотивацію як процес спонукання людини до дії для досягнення власних цілей та цілей організації [2, с. 256]. Краснокутська Н. В. вважає, що мотивація як функція управління означає сукупність рушійних сил, що стимулюють всіх учасників інноваційного процесу і кожного окремо до інноваційної діяльності [3, с. 411].

Не зважаючи на відмінності в формулюванні поняття «мотивація» науковцями, ним притаманне дещо спільне, а саме те, що мотивація – це перебування людини або групи людей в стимульованому (самостійно чи ззовні) становищі щодо здійснення певної діяльності для досягнення власних чи організаційних цілей.

Мотивація людини є одним з найважливіших факторів для досягнення успішних результатів в будь-якій діяльності. Саме тому мотивація як функція менеджменту завжди пригортала увагу дослідників з управління та споріднених з ним наук.

В основі мотивації людини до діяльності лежить потреба. Існує достатня кількість класифікацій потреб людини, в загальному вигляді більшість дослідників поділяють їх на фізіологічні, соціальні, духовні.

Але наявність у людини потреби в чомусь ще не створює в неї мотивації до певної діяльності. Велике значення для цього має винагорода, яка буде отримана в результаті виконання роботи, яка є більш широким поняттям ніж отримання грошей чи задоволення. Очікувана винагорода повинна стимулювати людину діяти якнайкраще.

Однією з найбільш відомих є теорія американського дослідника Абрахама Маслоу, який запропонував класичну теорію мотивації, що стала основою «ієрархії потреб». За Маслоу, мотивацію в людини створює прагнення задовольняти свої потреби. Він виявив п'ять груп потреб, які розташував у вигляді піраміди: фізіологічні потреби (їжа, тепло, сон тощо); потреба в безпеці (почувати себе захищеним); соціальні потреби (належність до спільноти, відчуття, що тебе приймають, потреба кохати і бути коханим); потреба в повазі, самоствердженні (пошана, компетентність, визнання, значущість, високий соціальний статус, успіх); потреба в самовираженні (творчість, особисте зростання, благодійність тощо).

Зазначені потреби розташовані в піраміді Маслоу таким чином, що нижній рівень займають фізіологічні потреби, а потреба в самовираженні знаходиться на самій вершині піраміди (рис. 1). Така конфігурація пов'язана з тим, що Маслоу вважав, що потреби з вищих щаблів з'являються у людини за умовою задоволення потреб з нижчих щаблів. Іншими словами кажучи, якщо людина голодна та відчуває себе в небезпеці, то вона не буде мати потреби в самовираженні, творчості. І навпаки, ті потреби, які в людини вже задоволені, не будуть мотивувати її до діяльності. Місце задоволених потреб в людини займають ті, що ще не задоволені [1, с. 113].

Рис. 1. Ієрархія потреб за Маслоу А.

Таким чином можна зробити висновок, що для мотивування людини чи групи людей щодо досягнення певних цілей, необхідно виявляти в них потреби, які ще не задоволені, та надавати можливість для їх задоволення за умовою досягнення поставленої цілі. В практичній діяльності це може значити, наприклад, підвищення матеріальної винагороди, просування по кар'єрних сходах, тощо.

Іншою теорією, яка присвячена дослідженню природі мотивації людини є двохфакторна теорія Герцберга Ф. В результаті досліджень серед інженерно-технічного персоналу, Герцберг дійшов до висновку, що на задоволеність працею та на мотивацію робітників впливають дві групи факторів – «гігієнічні» (або «фактори здоров'я») та фактори мотивації.

До «гігієнічних» факторів відносяться: політика організації та її реалізація адміністрацією; умови праці; робота з людьми, яким симпатизуєш; заробітна плата; мікроклімат в колективі; рівень безпосереднього контролю за роботою; робота без значних напруг та стресів; зручний розпорядок.

Герцберг вважав, що наявність тільки цих факторів не мотивує робітників до покращення своїх результатів праці та досягнення організаційних цілей, навіть незважаючи на задоволеність ними.

Факторами – мотиваторами він вважав наступні : гарний заробіток; оплата праці, що безпосередньо пов'язана з досягнутими результатами; кар'єра, просування по службі; визнання і похвала за результати роботи; ступень делегування повноважень і відповідальності; можливості творчого і професійного зростання.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що за Герцбергом мотивація з'являється тоді, коли є можливість зростання – матеріального, кар'єрного та особистого.

Відповідно до теорії набутих потреб Девіда Мак-Клелланда певні типи людських потреб формуються продовж життя індивіда. Зазвичай виділяють такі типи потреб: влади, досягнення, причастності.

Теорія ERG К. Альдерфера говорить про те, що поведінка людей керується трьома групами потреб: потреби існування, які пов'язані з фізіологічними потребами людини та її безпекою; потреби зв'язку, які пов'язані із соціальними потребами людини – дружбі, коханні, єднанні, бути частиною спільноти (колективу, родини); потреби зростання – визнання, пошани, влади.

Альдерфер вважає, що всі ці три групи потреб завжди присутні у будь-якої людини. При чому рух можливий у будь-якому напрямі, що, на думку автора, створює достатню кількість можливостей для

мотивування. Наприклад, якщо людина не може по об'єктивним причинам задовільнити потребу самовираження, вона може бути мотивованою через потребу зв'язку [1, с. 116].

Таким чином можна зробити наступні висновки:

1. Значення потреби в формуванні мотивації людини різні дослідники оцінювали різноманітно. Але всі вони сходилися в тому, що наявність потреби є основою для виникнення мотивації до діяльності.

2. Більш потужну мотивацію створює прагнення до задовільнення потреб вищого порядку, тобто мотиватором стає можливість зростання – матеріального, професійного кар'єрного, особистого.

Література:

1. Шкільняк М. М, Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент : навч. посібник. Тернопіль : Крок, 2017. 252 с.

2. Навчально-методичний комплекс «Менеджмент: теорія і практика» до вивчення курсу та проведення практичних занять з дисципліни «Менеджмент» для студентів економічних спеціальностей усіх напрямів підготовки та спеціальностей / укладач: Мазур В. С. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 200 с.

3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 505 с.

СЕКЦІЯ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Безхлібна А. П.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-16>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕКОСИСТЕМИ В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Екосистемний підхід, що може застосовуватись на територіях приморських регіонів, буде полягати у використанні методів і способів інтегрованого управління земельними, водними та живими ресурсами, яка сприяє збереженню та сталому використанню справедливим способом. Підхід базується на застосуванні відповідних наукових методологій, орієнтованих на рівні і біологічної організації, що охоплює процеси, функції та взаємодії між організмами та їх середовищем. Екосистемний підхід визнає, що люди з їх культурним різноманіттям є невід'ємною частиною екосистем [1]. Маємо зауважити, що екосистемний підхід охоплює рівні організації не лише живих організмів, а й соціальної та економічної організації співіснування природи та людини.

Регіональне управління на основі екосистемного підходу орієнтовано на розуміння динаміки та взаємодії між ресурсами, природним середовищем, ринком та суспільством; виокремлення існуючих проблем та підтримку балансу. Тобто – просторове та екологічне поєднання, контроль впливу економіки на статус ресурсів та навколишнє середовище (екосистему в цілому), екологічне чисте виробництво на базі циркулярної економіки формує розуміння конкурентоспроможності відновлювальної екосистеми регіону. Тобто, відновлювальна екосистема регіону – це система стабільних взаємодій та взаємозв'язків елементів природного та антропогенного середовища регіону, між якими постійно відбувається циркуляція ресурсів, та здатні до самооновлення та самовідновлення. При цьому конкурентоспроможною є відновлювальна екосистема, що здатна до самовідновлення та самооновлення за рахунок ефективного використання

ресурсів регіону на високотехнологічній основі, враховуючи вплив кожного елемента екосистеми на конкурентоспроможність екосистеми порівняно з іншими подібними об'єктами.

Відновлення екосистеми регіону базується на принципах технологічності, доступу до інновацій та інвестицій. Концепція екосистемного господарювання в регіоні на різних ієрархічних рівнях конкурентоспроможності формується як система цінностей, переваг та цілей збереження та функціонування екосистеми природного середовища.

Управління конкурентоспроможністю приморського регіону передбачає використання системи біологічних, соціальних та економічних чинників та інструментів в інтегровану стратегію регіонального розвитку, спрямовану, в першу чергу, на захист і підвищення стійкості, різноманітності і продуктивності природних ресурсів, функціонування економічної системи регіону в умовах екосистемного розвитку території, формування сприятливого середовища життєдіяльності людини.

Ґрунтуючись на принципах екосистемного управління [2], запропоновано основні принципи управління конкурентоспроможністю відновлюваних екосистем приморського регіону на основі:

1. Управління фокусується, в першу чергу, не на результатах, а, скоріше, на процесі забезпечення стійкості як попередньої умови екосистемного розвитку (процесно орієнтоване управління).

2. Встановлення цілей досягнення конкурентоспроможності, критеріїв і показників їх вимірності (цілевизначення та вимірність).

3. Управління на основі екосистемного підходу спирається на наукові дослідження: постійний моніторинг та діагностика екологічного стану регіону (екомоніторинг та діагностика).

4. Екосистемний підхід передбачає динамічний характер розвитку, постійні зміни і еволюції, притаманні екосистемам, унеможлиблює «заморожування» екосистем в певному стані та конфігурації екологічних факторів (еволюційний безперервний характер розвитку).

5. Екосистема та внутрішні процеси її процеси є залежними від оточуючих систем (економічна, політична, соціальна тощо) (Залежність екосистем від оточуючих підсистем).

6. Людина є екосистемною компонентою та відіграє вирішальну роль в досягненні конкурентоспроможності (провідна роль людського чинника).

7. Екосистемне управління конкурентоспроможністю передбачає, що використовувані підходи до управління є тимчасовими, неповними і

змінюваними. Результати повинні бути перевірені програмами досліджень і моніторингу екосистем (гнучкість підходів до управління).

Формування принципів та цілей післявоєнної відбудови конкурентоспроможності відновлюваних екосистем приморських регіонів виходить з твердження про те, що шлях до відбудови та сталого розвитку ніколи не є ясним або передбачуваним, особливо коли йдеться про часові рамки [3, с. 13–14] Здійснюючи якісний аналіз фаз відбудови зосередимо увагу на стані екосистемного розвитку регіону в ці проміжки часу (табл. 1).

Таблиця 1

Тривалість фаз відбудови

Фаза	Підфаза	Тривалість фази, роки (приблизно)	Екосистемний розвиток
Миротворчість	Мирні переговори Припинення бойових дій Підписання мирних угод	Рамки не визначені	Зруйновані та розорені екосистеми
Будівництво миру <u>Відбудова</u>	Перехідний період Консолідація соціально-економічних процесів: реабілітація, стабілізація, реставрація Відновлення	1-2 5-10 і більше	<u>Програма відбудови</u> , Територіальне, біологічне та інфраструктурне відновлення екосистем
Сталий розвиток	Досягнення екостандартів виробництва товарів і послуг; Культура екосистемності ; Побудова і функціонування екосистем приморських регіонів (циркулярна економіка)	Рамки не визначені	Розбудова екосистем, підвищення їх цінності, виробництво екосистемних послуг

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Постконфліктному суспільству потрібен час, щоб перебудуватися, особливо на ментальному та духовному рівні. Воно не може зробити це цілком самостійно без міжнародної солідарності та допомоги [5; 6]. Також і екосистеми, будучи складними та динамічними, вимагають комплексного тривалого підходу до їх відбудови та набуття характеристик, вищих і якісніших за довоєнний рівень.

Відбудова приморських регіонів надає можливість використовувати новий підхід до переосмислення простору, орієнтуватися на інтереси людей, зважати на густоту населення, враховувати особливості клімату, економити ресурси.

Література:

1. The ecosystem approach in practice: developing sustainable forestry in central Labrador, Canada, L. Innes, L. Moores XII World Forestry Congress, 2003, Quebec City, Canada. URL: <http://www.fao.org/3/XII/0717-C1.htm>
2. Ecological Society of America. «Principles of Ecosystem-Based Management» and «Overview of Ecosystem-Based Management». 2005. URL: <http://www.michigan.gov/dnr> (accessed 30 October 2005).
3. Reconstruction Planning in post-conflict Zones. Bosnia and Herzegovina and the International Community. Tigran Hasic Doctoral Dissertation Poyal Institute of Technology Stockholm, Sweden, 2004, 250 p.
4. Haughton J. The Reconstruction of War-Torn Economics. CAER II Discussion Paper № 23, June 1998. Cambridge: Harvard Institute for International Development.
5. Pugh M. Regeneration of War-Torn Societies. London, Macmillan Press Ltd. 2000.
6. Pugh M. Post-conflict Rehabilitation: social and civil dimensions. Journal of Humanitarian Assistance, A034, Department of Peace Studies, Brandford University, Brandford June 2000.

Чубарь О. Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

Гапак Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-17>

РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ НА ЗАКАРПАТТЯ: АСПЕКТ ІТ-СФЕРИ

Збройна агресія росії та активні військові дії на великій території сходу і півдня України змусили український бізнес рятуватись у спокійних регіонах країни, перевозити свої виробничі потужності та людей переважно до західних областей. Бізнес одразу почав розмірковувати над потребами і можливостями такого переміщення, аде держава в середині березня 2022 року приймає відповідні рішення, запроваджуючи Програму, яка передбачає державну допомогу в підборі площ для розміщення виробництва; перевезенні й розселенні персоналу; доборі працівників у місцях дислокації після переїзду [1]. Реалізацію Програми регламентують два документи, прийняті в перший місяць після оголошення військового стану, а саме Постанова КМУ № 305 від 17.03.2022 р. «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану» [2], яка передбачає безоплатне перевезення майна підприємств, установ та організацій згідно з переліком, що його формує Міністерство економіки й передає до Міністерства інфраструктури, а також Розпорядження КМУ № 246-р від 25.03.2022 р. «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію», яким затверджено план таких заходів [3].

Безпосередню участь у Програмі як території, що приймають бізнес, беруть віддалені від активних бойових дій регіони України – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області. Кожен регіон України у створенні привабливих умов для бізнесу з прифронтових регіонів застосовує специфічні та сучасні й креативні важелі для залучення на свої території. Важливим компонентом втілення в життя Програми є налагодження комунікацій зацікавлених сторін, консультативне забезпечення з використанням сучасних інформаційних ресурсів.

Однією із специфічних рис, властивих для Закарпатської області, є те, що під час розгляду заявки на переміщення застосовується підхід, за якого перенесені виробництва не повинні шкодити екології області. Адже область позиціонує себе як екологічний туристичний регіон, а розташування підприємств зі «шкідливим» виробничими процесами буде суперечити принципам розвитку туризму. У зв'язку з цим перспективним вважається *створення екоіндустріальних парків*, на базі яких, зокрема, функціонуватимуть релоковані підприємства. Такі плани обговорювались на рівні Закарпатської ОВА з представниками проекту ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) «Глобальна програма екоіндустріальних парків в Україні: впровадження на місцевому рівні» [1].

Окрім того, Закарпатська ОВА активно *сприяє створенню ІТ-кластера* в регіоні, у зв'язку з чим для ІТ-компаній надають офісні площі та коворкінги, а також охорону, якісний інтернет, допомогу й супровід діяльності в податковій сфері [1].

Щодо Закарпатської області, то лідерами в галузевому розрізі в перші місяці військового стану стали ІТ, виробництво обладнання зв'язку, деревообробна (меблева), легка промисловість, будівництво.

Даючи оцінку процесам переміщення в Закарпатську область підприємств ІТ-сфери та створення ІТ-кластеру, практично всі практики та регіональні менеджери наголошують на їх важливості для регіональної економіки, для докорінної зміни її якісної структури та підвищення інноваційності. Проте доцільно вказати, що часто таке переміщення носить формальний характер, про що було наголошено в інтерв'ю з головою Батівської ТГ. Ця формальність знаходить свій прояв у тому, що специфіка ІТ-бізнесу полягає в його мобільності, відсутності обтяжень, пов'язаних з рухом та необхідності переміщення великих обсягів матеріально-технічних ресурсів (обладнання, технології, сировина тощо). Такі підприємства переважно організовані як ФОПи з невеликою кількістю працівників, які працюють у віддаленому доступі. Разом з тим

є приклад ТОВ, на якому вже працює більше сотні людей, і є плани збільшувати цю кількість до 110 осіб.

З погляду ТГ, в які релокується цей бізнес, важливо, щоб він не тільки переміщувався в громади фізично, але й здійснював юридичну реєстрацію, адже це забезпечуватиме для громади податкові надходження, сприятиме посиленню фінансової спроможності громад.

Одним із напрямків роботи новоствореного ІТ-кластеру є активізація спільної освітньої роботи із загальноосвітніми та вищими навчальними закладами щодо трансформації ІТ-освіти, впровадження освітніх програм, розроблених спільно та за підтримки резидентів ІТ-кластерів, інтегрування викладання ІТ-дисциплін в школах/ліцеях. Це сприятиме посиленню та активізації освітньої і наукової сфер, а також зв'язків «освіта-бізнес», «наука-бізнес», «освіта-наука». Як приклад такої співпраці та розвитку наукових здібностей дітей і молоді, їх підтримка у здобуванні якісної і сучасної освіти – Літня школа інформатики (на базі ДВНЗ «УжНУ»), що вперше стартувала влітку 2022р. для школярів 6-11 класів Закарпаття і охопила 200 дітей, а також Зимова ІТ-школа для студентів факультетів з інформаційних технологій Закарпаття (лютий 2023 р.) [4].

В цілому ж, релокація високотехнологічної ІТ-галузі, яка здатна вже в короткостроковій перспективі позитивно впливати на регіональну економіку, зокрема, в частині доданої вартості та надходжень податків до місцевих бюджетів має неабияке значення для соціально-економічного розвитку Закарпатської області.

Література:

1. Огляд реалізації програми релокації підприємств в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryyemstv-v-ukrayini>

2. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану : Постанова КМУ № 305 від 17.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>

3. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядження КМУ № 246-р від 25.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>

4. Зимова ІТ-школа для студентів. URL: <https://itct.com.ua/news/it-winter-school-2023>

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Андрєєва О. О.

здобувачка магістратури

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Артюх Т. М.

докторка технічних наук, професорка,

професорка кафедри

екологічного менеджменту та підприємництва

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-18>

РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВУГЛЕЦЕВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

Інтенсивна обробка сільськогосподарських угідь призводить до масштабної деградації ґрунтів, що впливає на значну втрату урожайності, зниження економічної ефективності аграрного підприємництва. Зважаючи на незворотність природних процесів, необхідно усвідомити, що держава, бізнеси та фермерства можуть сприяти уповільненню цих процесів, застосовуючи сучасні та ощадливі методи ведення господарства, впровадження сучасних методів обробки. Сучасні світові технології стрімко трансформують аграрний сектор, роблячи його більш ефективним і екологічно чистим.

Вуглецеве землеробство є однією з таких сфер, яка може надати значну користь сільському господарству, оскільки спрямоване на скорочення викидів вуглецю, одночасно сприяючи сталим методам ведення аграрного підприємництва. Поглинання вуглецю, яке передбачає захоплення вуглекислого газу та зберігання його в ґрунті, за допомогою біовуглецю, природного кондиціонера ґрунту, підвищує родючість ґрунту, водоутримувальну здатність і зменшує втрати вуглецю.

Біовуглець полегшує впровадження мікроорганізмів, які поступово розкладаючи органічну речовину в ґрунті, сприяють збереженню більшої кількості вуглецю.

Мета роботи полягає у висвітленні нагальних проблем землекористування, пов'язаних з деградацією ґрунту та перспективи їх розв'язання шляхом впровадження сучасних технологій вуглецевого землеробства, поліпшення умов ведення бізнесу.

Зміна клімату та зникнення біорізноманіття тісно пов'язані з природними кризами: вони мають спільні причини та умови розв'язання проблем, а також взаємодіють через складні цикли зворотного зв'язку [1]. Масштабні зміни землекористування для сільського господарства, урбанізація з 1850 року та інтенсифікація сільськогосподарського землекористування за останні 70 років, за оцінками експертів, спричинили майже 25% глобальних антропогенних викидів парникових газів і, як відомо, є найважливішими причинами знищення біорізноманіття [2]. Загальним знаменником є деградація ґрунту, яка має багато форм, у тому числі через втрату органічної речовини ґрунту, яка частково складається з органічного вуглецю. Органічна речовина ґрунту – це джерело життя в ґрунті, яке забезпечує колообіг поживних речовин і здійснює важливі екосистемні функції. Тому деградація ґрунту є серйозною загрозою [3].

Зацікавленість до ґрунтового вуглецю в ЄС виникла через ініціативу «вуглецевого землеробства», що відкрило нові можливості для реалізації перспектив облагородження ґрунтів за умов правильної політики та формування нормативно-правової бази. Це дозволить пом'якшити клімат, а також сприяти поліпшенню біорізноманіття, збільшити прибутковість ферм і їх стійкість. Проте, в ЄС і досі не розв'язані питання щодо визначення сутності та масштабів вуглецевого землеробства. Європейське бюро з навколишнього середовища (European Environmental Bureau (EEB)) пов'язує вуглецеве землеробство з методами управління землею, що призводять до зменшення викидів парникових газів і збільшують секвестрацію та зберігання вуглецю в ґрунтах і рослинності [4]. Водночас є очевидним, що досягнення значного корисного ефекту у сфері біорізноманіття, води та засобів існування фермерів, у царині вуглецевого землеробства, пов'язане з розробкою цілісного системного підходу до оздоровлення ґрунтів і екосистем, заснованих на «природних рішеннях».

До основних принципів вуглецевого землеробства науковці відносять збереження рослинних решток і скорочення втручання в ґрунт

через обробку, скорочення втрат азотних добрив (інгібітори нітрифікації, інжекторні способи внесення), використання покривних культур [5].

Вуглецеве землеробство в ЄС сьогодні впроваджується повільними темпами, зосереджуючись на добровільних стимулах з обмеженим впливом, не маючи при цьому однозначної політики розвитку. Відсутність системного підходу, єдиних цілей та політики для покращення та оздоровлення ґрунтів, а також недосконалість нормативно-правової бази призводить до застосування різних інструментів та механізмів щодо їх реалізації. Рухаючись вперед, ЄС намагається запровадити політику та розробити нормативну базу, яка максимізує вигоди від впровадження заходів щодо ґрунтового вуглецю та буде сприяти благополучному розвитку клімату, біорізноманіттю та максимізації вигоди сільським громадам. Проте вже сьогодні, на рівні ЄС потрібні дієві заходи, зокрема:

1. У нормативно-правовій базі Союзу закріпити політику та цілі щодо клімату, природи та ґрунтів.

2. Встановити обов'язкові базові лінії, системи моніторингу та запобіжні заходи.

3. Розробити послідовну політичну комбінацію ефективних стимулів, стратегічно мобілізуючи приватне та державне фінансування.

5. Інвестувати в розвиток факторів, що сприяють зміні поведінки: знання, культура та інфраструктура.

В європейській науці та практиці невпинно зростає визнання потенціалу вуглецевого землеробства для пом'якшення зміни клімату, а також покращення здоров'я ґрунту та сприяння біорізноманіттю. Загальна сільськогосподарська політика ЄС (CAP) виділяє близько 50 мільярдів євро щороку на підтримку сільськогосподарської діяльності, значна частина фінансування яких зосереджена на сталих методах ведення сільського господарства, зокрема таких, що сприяють поглинанню вуглецю. Європейський інвестиційний банк зобов'язався підтримувати проекти сталого сільського та лісового господарства, спрямовані на пом'якшення зміни клімату у розмірі 1 мільярд євро.

Отже, в ЄС існують значні фінансові та політичні ресурси, спрямовані на просування та підтримку практики вуглецевого землеробства, позитивних тенденцій щодо розширення практики органічного землеробства, схем оплати за поглинання вуглецю та значних інвестицій у підприємництво.

Водночас відомі ефективні сучасні системи технологій (Індустрія – 4, Індустрія – 5), які можуть зіграти вирішальну роль у вуглецевому землеробстві.

Зокрема, точне сільське господарство дозволяє використання датчиків та дронів, інформаційні системи спостереження для моніторингу та керування фермами, що допомагає вуглецевим фермерам визначати оптимальну кількість добрив і води для конкретного поля, зменшуючи відходи, скорочуючи витрати. Консерваційна обробка ґрунту, яка включає накопичення залишків рослин на полі після збирання врожаю, зменшує ерозію ґрунту та втрату вуглецю. Технології низької обробки та без обробки, дозволяють зберігати вологість ґрунту, контролюють бур'яни, запобігають ерозії та сприяють використанню покривних культур, водночас забезпечуючи органічні речовини, які можуть підвищити здоров'я ґрунту. Сонце, вітер і біогаз – як чисті джерела відновлюваної енергії, використовуються для живлення обладнання, таким чином зменшуючи вуглецеві сліди. Технології розумного управління водними ресурсами, допомагають фермерам оптимізувати використання води та застосовувати екологічні методи зрошення. Це може ефективно зменшити викиди вуглецю, обмежуючи надмірне використання води, яке сприяє ерозії ґрунту та високим сукупним витратам органічного вуглецю.

Таким чином, сучасні технології, такі як точне та інформаційне землеробство, консерваційна обробка ґрунту, відновлювані джерела енергії, розумне управління водними ресурсами та поглинання вуглецю, можуть збільшити користь вуглецевому землеробству, зменшивши викиди вуглецю, одночасно сприяючи сталим методам ведення сільського господарства.

Україна, займаючи велику територію (60,355 тис. га, або 0,4% поверхні Землі, з них на сушу припадає 57,928 тис. га) володіє 8,7% світових запасів чорноземів, 2,3% посівних площ (8 місце у світі) і 2,2% базових площ під зернові культури. Землі сільськогосподарського призначення займають майже 70% території України, ліси та інші землі, вкриті лісовою та чагарниковою рослинністю, – 17,6%, землі населених пунктів становлять 4,2%.

Ліси є основним поглиначем викидів парникових газів у секторі LULUCF (землекористування, зміни у землекористуванні та лісове господарство). За даними Державного реєстру лісів України, загальна територія лісового фонду становить 10,8 млн га з урахуванням меліоративних лісів. В Україні переважає державна форма власності на

ліси; близько 87% лісів перебувають у розпорядженні державних установ і організацій. Особливістю галузі є незбалансована структура землекористування, надмірна розораність території та низька лісистість території (середня лісистість в Україні становить 15,9%, у країнах Європи – 37%) [6].

Політика та заходи, що розробляються в Україні, спрямовані на:

- зменшення орних земель у структурі землекористування;
- збільшення площі земель, вкритих лісовою рослинністю;
- раціональне розміщення лісів, які є екологічним каркасом ландшафту;
- облік зеленої рослинності, оцінку її стану та поглинання вуглецю;
- озеленення населених пунктів для забезпечення секвестрації та поглинання накопиченого вуглецю;
- посилення міжвідомчої координації;
- впровадження та підтримку кращих практик землеробства та лісокористування, спрямованих на запобігання виносу вуглецю з ґрунтів та його накопичення в лісовій фітомасі та ґрунті;
- покращення збереження та охорону лісів для зберігання накопиченого (поглиненого) вуглецю;
- запровадження економічного стимулювання землекористувача;
- удосконалення методів агротехнічного регулювання вмісту вуглецю та підтримка заходів, спрямованих на збільшення вмісту вуглецю в ґрунті.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що розв'язання проблем щодо впровадження вуглецевого землеробства в Україні полягає в об'єднанні сучасного досвіду ЄС і перспектив, необхідних для розширення можливостей до змін. Це залежить від знань і досвіду фермерів та інших гравців агробізнесу в управлінні ґрунтовою системою, орієнтуванні на зовнішні впливи, як-от погода, і плануванні довгострокового циклу з низьким вмістом вуглецю.

Література:

1. Pörtner H.-O., Scholes R.J., Agard J., et al. Scientific outcome of the IPBES-IPCC co-sponsored workshop on biodiversity and climate change. June 2021.
2. Dale V.H. The Relationship Between Land-Use Change and Climate Change. *Ecol Appl.* 1997. № 7(3). P. 753–769.
3. European Commission, DG Climate Action, European Environment Agency. Annual European Union Greenhouse Gas Inventory 1990–2019 and Inventory Report 2021. Submission to the UNFCCC Secretariat. 2021.

4. Європейське бюро з навколишнього середовища (European Environmental Bureau). Carbon Farming for Climate, Nature, and Farmers report (policy recommendations). 2021. URL: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/10/Carbon-Farming-Report-FINAL-WEB.pdf>

5. Сайт «Агрокебети»: Землеробство – питання сьогодення та завтрашнього дня. URL: https://blog.agrokebety.com/agrokebety_syngenta3

6. Dynarski, Katherine, Bossio, Deborah, Scow, Kate. Dynamic Stability of Soil Carbon: Reassessing the «Permanence» of Soil Carbon Sequestration. *Frontiers in Environmental Science*. 2020. 8.

Тарасова О. С.

*аспірантка кафедри економіки та підприємницької діяльності
Вінницького національного аграрного університету
м. Вінниця, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-19>

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Необхідність постійного дотримання екологічної безпеки підприємства виступає гарантом для стабільного та максимально ефективного функціонування будь якого господарювання, починаючи з моменту його створення і до розвитку високого потенціалу в майбутньому. Становлення екологічної безпеки підприємства, як правило, відбувається шляхом формування і функціонування механізму та реалізації його інструментів.

Механізм екологічної безпеки – це цілісна сукупність методів та інструментів управління, за допомогою яких регулюються і координуються процеси природокористування в сукупності з виробничими і соціально-економічними процесами, забезпечується належний рівень екологічної безпеки виробництва і споживання, відтворюється якість природного середовища як суспільного блага.

Метою даного механізму є «екологізація» прийняття господарських рішень на рівні підприємств і організацій, які б передбачали охорону навколишнього середовища, як невід’ємну частину підприємницької діяльності.

На рівні діяльності підприємств «екологізація» виробництва має передбачати наступні кроки:

- впровадження раціонального природокористування, а саме економія витрат сировини, палива, енергії на основі застосування сучасного обладнання;

- запровадження екологічних нововведень у промисловість (виробництво продукції тривалого і багаторазового використання, комплексна переробка сировини та утилізація відходів виробництва і споживання);

- мінімізація утворення відходів, використання альтернативних та нетрадиційних джерел енергії;

– зменшення обсягу відходів завдяки використанню «зелених» технологій та застосування сучасних очисних споруд для запобігання викидів у атмосферу та стічні води.

Застосовуючи згадані вище напрями ресурсозбереження, необхідно прийняти до уваги особливості кожного регіону України та актуальних для нього економічних і соціально-економічних проблем. Підприємства, які діють в рамках прийнятого природоохоронного законодавства та у відповідності з критеріями екологічної ефективності допомагають суспільству й довкіллю. У результаті «екологізації» виробництва ми отримуємо нову модернізовану модель з поліпшеними еколого-економічними характеристиками, щодо впровадження механізму екологічної безпеки підприємств.

До основних ланок механізму управління екологічною безпекою підприємств відносять сукупність адміністративно-контролюючих та економічних інструментів. Першочерговим завдання підвищення ефективності «екологізації» виробництва є посилення державного контролю за дотриманням регламентів природокористування.

З урахуванням світового досвіду до найбільш діючих методів відносять:

– контроль за екологічною безпекою, а саме створення мережі стаціонарних і пересувних технічних засобів контролю за джерелами забруднення природного середовища;

– дотримання екологічних нормативів та стандартів якості навколишнього природного середовища шляхом впровадження інструментів, що сприяють дотриманню природоохоронного законодавства;

– узгодження державних, регіональних, суспільних та комерційних інтересів;

– оптимальне поєднання державного та ринкового регулювання процесів «екологізації»;

– встановлення плати, штрафної системи за забруднення природного середовища з урахуванням якісного складу викидів, гостроти екологічної ситуації в певних регіонах;

– забезпечення прискореної амортизації природоохоронного устаткування, кошти на регулювання цін первинних ресурсів і кінцевої продукції;

– збільшення економічного інтересу господарюючих суб'єктів до здійснення природоохоронних заходів, за допомогою застосування пільгового оподаткування і кредитування з низьким відсотком, субсидій,

дотацій і грантів, премій і призів, держінвестування у НДР і розвиток інфраструктури.

Україна за рівнем впровадження механізму «екологізації» виробництва значно відстає від розвинених країн. На жаль, більшість інструментів стимулювання екологічної діяльності підприємств існують лише на рівні нормативно-правових актів і не впроваджені в практику господарювання. Тому для посилення екологічної спрямованості Україні першочергово потрібно проаналізувати та опрацювати досвід інших країн, розвивати та впроваджувати екологічно чисте виробництво, розширювати діапазон міжнародного економічного та екологічного співробітництва, орієнтуватися на європейські стандарти «екологізації» економіки для зменшення техногенного навантаження на довкілля та поліпшення добробуту і якості життя суспільства в загальному.

Література:

1. Мельник С. В. Економіка природокористування : навч. посіб. Одеса : Наука і техніка, 2012. 224 с.

2. Карпук А. І. Економічні інструменти регулювання господарської діяльності у сфері природокористування. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 12. С. 139–144.

3. Страпчук С. І. Сталий розвиток аграрних підприємств на засадах циркулярної економіки : монографія. Харків : ДБТУ; Львів : Видавництво «Новий Світ – 2000», 2022. 380 с.

4. Хом'як О. А. Екологічний менеджмент: навчально-методичний посібник з організації самостійної роботи студентів екологічного факультету «Екологія і охорона навколишнього середовища». Біла Церква. 106 с.

СЕКЦІЯ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Прокопій Д. А.

*аспірантка відділу соціальної стратегії
центру економічних і соціальних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-20>

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЖІНОК НА РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема гендерної нерівності жінок на ринку праці сьогодні є досить актуальним в Україні, а особливо в умовах воєнного стану. Становище жінок в українському суспільстві сьогодні характеризується нерівністю. Насамперед – це стосується ринку праці, а саме можливостей просування кар'єрними сходами та рівнем оплати праці на рівні з чоловіками.

Незважаючи, на наявність законодавчих актів, прийнятих на міжнародному та національному рівнях, покликаних розв'язувати проблеми гендерної нерівності особливо на ринку праці, міжнародні організації та національні уряди продовжують наголошувати на актуальність гендерної проблематики в Україні. На національному рівні українське законодавство гарантує рівність чоловіків та жінок і це закріплено в:

– ст. 24 Конституції України, яка визначає рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя;

– Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

– «Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року» від 12.08.2022 року та інших нормативно-правових актів.

Проте сьогодні все ще існують системні проблеми у цій сфері.

Гендерна сегрегація та дискримінаційне ставлення до жінок на роботі є поширеним явищем (а саме це вікова дискримінація жінок

старше 45 років, жінок з маленькими дітьми та вагітних жінок). Зайняті жінки мають менший доступ до фінансів порівняно з чоловіками: гендерний розрив в оплаті праці між чоловіками та жінками в Україні становить 23% [1].

Неможливість реалізувати свій потенціал – це причина гендерних стереотипів у суспільстві. Гендерні стереотипи – це узагальнені уявлення про те, якими якостями мають володіти чоловіки й жінки та які соціальні ролі вони мають виконувати. Один з таких стереотипів, що роль «годувальника» в сім'ї має виконувати – чоловік. А догляд за оселею, приготування їжі, виховання дітей – справа виключно жіноча. Переконавання про те, що виховання та догляд за дітьми – це обов'язок жінок може завадити їм у кар'єрі. Роботодавці не завжди хочуть брати молодих жінок, вважають за краще найняти чоловіка в яких менше шансів, що вони підуть у декретну відпустку.

Основною причиною гендерної нерівності є існування гендерних стереотипів. І тому право на існування вони не мають, адже гендерні стереотипи – це лише помилкові уявлення та стереотипне мислення, яке цілеспрямоване диктує поведінку чоловікам і жінкам у суспільстві. Гендерні стереотипи звужують спроможність чоловіків і жінок розвивати свої здібності, займатися улюбленою справою (кар'єрою) та робити вибір щодо свого життя. Гендерні стереотипи встановлюють цінність особистості незалежно від її статі, що є порушенням фундаментальних прав людини і це зумовлює гендерну нерівність у суспільстві.

В умовах воєнного стану ситуація в Україні поки що не найкраща. Адже, ринок праці зазнав суттєвих змін, а саме: скорочення виробництва, а й з тим працівників; зниження заробітної плати; перехід на скорочений робочий день, безробіття.

Що стосується оплати праці, то в Україні середньомісячна заробітна плата жінок на 18,4%, нижче ніж відповідний показник у чоловіків (13802 тис. грн – у жінок і 16912 тис. грн у чоловіків) [2]. Війна також спричинила високий рівень безробіття серед жінок. За даними Державної служби зайнятості станом на 1.04.2023 р. він становить 71,8% на противагу від 28,2% серед чоловіків [3].

І тому, вкрай необхідно досягнути гендерну рівність. Оскільки, рівний доступ жінок і чоловіків до соціальних благ, можливостей, ресурсів і винагород є одним із пріоритетним напрямком на шляху до європейського майбутнього України. У гендерно-рівному суспільстві, жінки й чоловіки обирають професію за покликом. Отримують однакову оплату праці та вільно рухаються кар'єрним сходам завдяки своїм

умінням. Таке суспільство ставиться однаково поважно до жінок і чоловіків та уважно враховую їх погляди при прийнятті рішень, створенні законів і реалізації політики.

Отже, в результаті вище зазначеного, для післявоєнного відновлення потрібно продовжувати вдосконалювати нормативно-правову базу з питань забезпечення гендерної рівності та її адаптацію до європейської. Цьому сприятиме затвердження Закону України «Про Рівне винагородження за рівноцінну працю». Також необхідно активно проводити інформаційно-комунікаційні заходи, які будуть спрямовані на подолання гендерних стереотипів щодо «жіночих» та «чоловічих» професій та упередженого ставлення з боку роботодавців, особливо при прийнятті на роботу. І тоді чоловіки й жінки зможуть позбутися тиску суспільства та реалізувати свій потенціал незалежно від гендерних ролей продиктованими стереотипами. Жінки й чоловіки будуть набагато щасливішими у гендерно-рівному суспільстві, адже їх можливості не будуть залежати від їх статі.

Література:

1. ПРООН. «Гендерний профіль України: Основні факти». URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine>
2. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

Скрипник О. І.

аспірант

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-21>

УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ РЕЛІЯХ

Соціально відповідальна діяльність – процес надзвичайно чутливий і складний, що зобов’язує компанію істотно перебудувувати генеральну стратегію, місію, філософію діяльності. Крім того необхідно залучати до управлінських процесів фахівців, які володіють необхідними компетенціями з формування корпоративної інформаційної політики, налагодження тісної взаємодії з головними стейкхолдерами, імплементації принципів КСВ у організаційну структуру компанії, підготовки та популяризації соціальної звітності, проведення переговорів і обмін досвідом на європейському та національному рівнях, презентації бізнес-організації за кордоном.

Аналізуючи літературні джерела можна переконатися й у тому, що наукова спільнота надає вагоме значення концепції корпоративної соціальної відповідальності як фактору, який активним чином впливає на забезпечення умов збалансованого суспільного розвитку. Ці переконання підтверджуються рядом практик, які мають результуючі підсумки як у дослідженнях можливостей забезпечення стійкості бізнес-процесів, так і в розвідках стосовно того, як суспільство може забезпечити свої головні потреби від налагодження партнерської взаємодій держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства. Відомі науковці досліджують феномен соціальної відповідальності в контексті управлінського та соціоекономічного прояву, а також разом з іншими спорідненими теоретичними конструкціями, які виникли в результаті його впливу на різноманітні сфери як бізнесового так і суспільного життя. До таких конструкцій належать концепції корпоративної стійкості, корпоративного громадянства, заінтересованих сторін та деякі інші.

Керівник відомої в Україні наукової школи з управління персоналом та економіки праці Колот висловив ідею про те, що бізнес-організації

мають активніше втілювати в управлінські процеси принципи соціальної відповідальності, які за своєю суттю у найзагальнішому, «приземленому» тлумаченні розуміються як система економічних, соціальних, екологічних заходів, а також етичних норм і цінностей компанії, які в сукупності забезпечують суспільну корисність її діяльності, реалізуються на основі постійної взаємодії із заінтересованими сторонами (стейкхолдерами) і спрямовані на зменшення нефінансових ризиків, довгострокове поліпшення іміджу і ділової репутації компанії, а також на набуття конкурентних переваг і стратегічної стійкості бізнес-організації [1]. Актуальність цих думок також підтверджуються міркуваннями ще одного американського вченого австрійського походження Друкера, який у своїх наукових працях пропагував ідею доцільності поєднання економічного прогресу і соціальної гармонії. Свої бачення він узагальнив такими словами: «Не існує ніякого внутрішнього протиріччя між прибутком і необхідністю для компанії приносити суспільну користь – більше того, перше є необхідним для того, щоб досягати наступного... Компанія, яка не враховує свій вплив на суспільство і свою відповідальність перед ним, може отримати справедливе невдоволення з боку суспільства... Протест проти «суспільства споживання» і боротьба за екологію – це не вороги економіки, це симптоми того, що бізнес повинен усвідомлювати свою важливу соціальну роль» [2].

Представники іншого континенту, зокрема, Європейське співтовариство висловлює думку про цінність корпоративної соціальної відповідальності тезисом Європейської Комісії, який трактує її наступним чином: «КСВ – це концепція, згідно з якою компанії на добровільній основі інтегрують соціальні та екологічні проблеми в своїй діяльності і у взаємодії із зацікавленими сторонами» [3]. Але попри таке лояльне визначення сутності європейська модель характеризується регулюванням цієї сфери за допомогою активного використання норм, стандартів та законів відповідних держав.

Проведені дослідження споживчого попиту у США в 2014 році показали результати про те, що 84% опитаних переважно довіряють компаніям, які здійснюють внески в різні соціально-благодійні справи, тобто, проявляють певний рівень соціальної відповідальності. Приблизно 90% готові змінити свої уподобання відносно обраної ними компанії, якщо інша буде відрізнятися соціальними ініціативами, цінними для споживачів.

Представниками Гарвардської школи бізнесу було проведено масштабне дослідження, в ході якого було з'ясовано, що ті бізнес-організації, які практикують у своїй діяльності соціальні програми, перевершують за всіма істотними показниками організації, які такі практики ігнорують. Також в ході дослідження було виявлено, що згідно з даними коефіцієнта рентабельності USD 1, інвестований у 1994 році в соціальну діяльність, підвищив цей показник до 2010 року до рівня USD 7. У той же час як USD 1, інвестований в бізнес-організацію, яка не практикує соціальну активність, спряв підвищенню капіталізації лише до USD 4. Що наглядно демонструє факт актуальності соціальної відповідальності у процесі забезпечення стратегічної стійкості, ефективного функціонування та розвитку бізнес-організації [1].

Висновки. Проаналізувавши сучасні наукові підходи щодо сутності концепту корпоративної соціальної відповідальності та дослідивши результати вітчизняних бізнес-практик, приходимо до висновку, що українському бізнес-середовищу необхідно активніше втілювати у повсякденну господарську практику цінності та принципи соціальної відповідальності як динамічного фактору забезпечення конкурентоспроможності, підвищення капіталізації, інноваційного розвитку бренду, удосконалення корпоративної культури, гармонії взаємовідносин з головними групами стейкхолдерів. Реалізація соціально відповідальних ініціатив матиме велику синергетичну дію, яка сприятиме досягненню головних цілей і мети бізнесових організацій а також забезпечуватиме головні запити суспільства. Активна популяризація ідеї соціальної відповідальності бізнесу з боку науковців, просвітницька діяльність у цій царині може і повинна поєднуватися з елементами прямого та опосередкованого впливу на діяльність бізнес-організацій з боку держави, як соціального інституту, який має стимулювати діяльність компаній в інтересах суспільства. Соціальні інвестиції мають стати наріжним каменем, навколо чого формуватиметься імідж і репутація сучасного бізнесу, оскільки вони являються ефективним інструментом вирішення соціальних проблем і їх спрямованість має бути орієнтована на ефективний і інноваційний соціально-економічний розвиток.

Література:

1. Kolot A. M. Corporate social responsibility and the public perception of the problem. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka*. 2013. № 2(6). P. 6–16.

2. Zinchenko A., Saprykina, M. CSR development in Ukraine: 2010–2018. 2017. 52 p.
3. Druker P. Management. Challenges of the XXI century [Menedzhment. Vyzovy XXI veka]. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber, 2012.
4. European Commission. Sustainable and responsible business. Corporate social responsibility (CSR). 2010. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-socialresponsibility/index_en.htm
5. Belyaeva I. Y. Corporate social responsibility: management aspect [Korporativna sotsialna otvetstvennost: upravlinskiy aspekt]. Kyiv : KNORUS, 2013.
6. Колот А. М. Діалектика економічного і соціального розвитку як предмет наукових досліджень. *Україна : аспекти праці*. 2011. № 5. С. 3–8.

СЕКЦІЯ 8. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Бортніков Г. П.

*провідний науковий спеціаліст, кандидат економічних наук
Державної науково-навчальної установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-22>

ОБОРОТНО-САЛЬДОВИЙ БАЛАНС БАНКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Національний банк України та підзвітні йому банки щомісячно публікують оборотно-сальдові баланси (ОСБ). Ці звіти несуть дуже корисну інформацію для моніторингу та аналізу, а саме:

– деталізація за класами, розділами, групами і рахунками, у розрізі валют;

– показ залишків та руху коштів за рахунками;

– вихідні дані для розрахунку ліквідності та інших коефіцієнтів.

Це особливо важливо, коли скасована публікація економічних нормативів ліквідності в умовах воєнного стану.

Варто звернути увагу на два аспекти ОСБ. По-перше, оцінка обсягів видачі, погашення та залишку боргу за кредитами клієнтам. По-друге, характеристика руху коштів за поточними і строковими рахунками клієнтів, коштами інших банків.

Розглянемо динаміку видачі і погашення кредитів суб'єктам господарювання державними банками (група рахунків 2063).

Наведені дані показують, що видача нових кредитів менше суми погашення кредитів.

Наведена статистика дозволяє оцінити кредитну активність. Такими показниками можуть бути частка нових кредитів в залишку за кредитами на кінець звітної періоду, а також співвідношення видачі і погашення кредитів.

Таблиця 1

**Рух коштів за кредитами СГД у березні 20213 року,
тис. грн, вибірка державних банків**

Банк	Залишок за кредитами СГД на кінець січня	Видані кредити у лютому	Погашені кредити	Залишок за кредитами СГД на кінець січня
Укрексімбанк	75 154 235	8 160 231	9 346 006	73 968 459
Ощадбанк	66 288 417	2 878 313	3 198 390	65 968 340
ПриватБанк	164 814 919	2 754 597	3 493 098	164 076 418
Укргазбанк	61 311 721	12 930 064	14 466 936	59 774 849

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [1]

Таблиця 2

**Показники кредитної активності державних банків
у лютому 2023 р.**

Банк	Частка видачі кредитів у портфелі	Видача / Погашення кредитів
Укрексімбанк	11%	87%
Ощадбанк	4%	90%
ПриватБанк	2%	79%
Укргазбанк	22%	89%

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [1]

У вибірці державних банків високу активність за першим показником демонструє Укргазбанк, однак має помірне значення другого показника. Дуже слабка активність Приватбанку.

Дані показники заслуговують використання у моніторингу банків, що порівняти з вибіркою, банківською системою в цілому, та у динаміці.

Аналогічний підхід автор застосував для моніторингу руху коштів фізичних осіб на депозитних рахунках (група рахунків 2630).

Наведена статистика дозволяє порівняти динаміку залишків коштів на рахунках клієнтів та ступінь оновлення вкладів. Найбільшим банком за обсягами залучених коштів залишається Приватбанк, а його найближчий переслідуювач – Ощадбанк – відстає за темпами залучення вкладів.

Розрахунки показують, що проста зміна залишку коштів не розкриває швидкість і масштаби руху коштів. Теоретично залишок коштів може не змінитися, але це не покаже вилучення коштів. Даний параметр особливо важливий, якщо пам'ятати про панічне вилучення коштів з рахунків у період короткострокової кризи у банківській системі США.

Таблиця 3

**Руху коштів на строкових рахунках фізичних осіб державних банків
у лютому 2023 р., тис. грн**

Банк	Залишок за депозитами ФО на кінець січня	Надходження (залучення коштів)	Вилучення (видача коштів)	Залишок за депозитами ФО на кінець лютого
Укресімбанк	21 452 814	3 041 977	2 457 347	22 037 444
Ощадбанк	72 712 434	5 912 047	5 310 404	73 314 076
ПриватБанк	93 056 456	18 949 670	16 209 365	95 796 761
Укргазбанк	15 345 731	2 691 783	2 324 689	15 712 825

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [1]

Таблиця 4

**Показники динамічності залишків коштів на строкових рахунках
фізичних осіб державних банків у лютому 2023 р.**

Банк	Зміна залишку за місяць	Співвідношення надходжень та вилучення коштів	Частка надходжень у залишку коштів на кінець лютого
Укресімбанк	3%	124%	14%
Ощадбанк	1%	111%	8%
ПриватБанк	3%	117%	20%
Укргазбанк	2%	116%	17%

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [1]

Згідно з даними Федерального резерву США, лише протягом тижня, що закінчився 22 березня, вкладники вивели з банків США 126 мільярдів доларів. Це сталося після того, як регулятивні органи США зупинили діяльність банків Silicon Valley Bank і Signature Bank [2].

Детальний аналіз можливо зробити також у розрізі номіналу валюти (національна валюта, іноземна валюта).

Література:

1. Наглядова статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
2. Hollerith David. Depositors yank another \$126 billion from US banks. Yahoo. April 1, 2023. URL: <https://finance.yahoo.com/news/depositors-yank-another-126-billion-from-us-banks-210851940.html>

Дубас А. Б.
здобувач PhD
*Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0815-036X>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-23>

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ У 2022 РОЦІ НА ОСНОВІ ОПРИЛЮДНЕНОЇ КВАРТАЛЬНОЇ ЗВІТНОСТІ

Державні банки в Україні оприлюднюють на своїх веб-сайтах щоквартальні звіти за міжнародними стандартами фінансової звітності, за винятком четвертого кварталу, оскільки за звітний рік має публікуватися річний звіт. Не зважаючи на те, що дана звітність не підтверджена незалежним аудитором, вона є офіційним джерелом інформації, підписана керівниками банку (сканова версія з візами Голови Правління та Головного бухгалтера). Обсяг такого звіту державних банків коливається (Приватбанк – 41 сторінка, Укрексімбанк – 44, Ощадбанк – 66, Укргазбанк – 78), тобто розбіжності за глибиною розкриття інформації є досить суттєвими.

На відміну від статистичної звітності, квартальна звітність банку містить багато тексту з поясненнями, але більша частина опису повторюється у даних звітах (загальна інформація про основну діяльність, основа складання фінансової звітності та основні положення облікової політики, опис управління ризиками). Взагалі повнота розкриття інформації українськими банками не регламентована належним чином.

В економічних публікаціях даним звітам приділяється недостатня увага. На погляд автора погляд, найбільший інтерес для аналізу у таких звітах представляють наступні аспекти:

- 1) Рух грошових коштів;
- 2) Структура залучених коштів (Національного банку, державних фондів та міжнародних кредиторів);
- 3) Структура кредитного портфелю за сегментами клієнтури, ступенем знецінення, галузями, видами забезпечення;

- 4) Динаміка і структура капіталу (рух власних коштів);
- 5) Звітність за сегментами бізнесу;
- 6) Операції з пов'язаними особами і афільовані компанії (група);
- 7) Виплата винагороди керівникам банку.

Усі ці моменти не розкриваються у наглядній звітності Національного банку України, а лише частково в частині галузевої структури кредитного портфелю і якості кредитів [1].

Автор провів порівняльний аналіз вище визначених аспектів у звітах державних банків (Ощадбанку, Приватбанку, Укрексімбанку та Укргазбанку).

Інформація про залучені кошти (оптові ресурси) розкривається з різним ступенем деталізації, як показує нижче наведена таблиця.

Таблиця 1

Розкриття інформації про структуру залучених коштів державними банками у щоквартальній звітності

Банк	Перелік кредиторів	Ставки за кредитами	Суми, строки, валюта
Укрексімбанк	Лише про Фонд розвитку підприємництва і єврооблігації	Не розкривається	Лише за єврооблігаціями
Ощадбанк	Повний перелік кредиторів	Розкривається	Розкривається
ПриватБанк	Немає кредиторів	Немає інформації	Немає інформації
Укргазбанк	Лише інформація про кошти НБУ	Лише інформація про кошти НБУ	Лише інформація про кошти НБУ

Джерело: складено автором за даними квартальної звітності банків [2; 3; 4; 5]

Найбільш прозорим є Ощадбанк, а у випадку з Приватбанком взагалі немає залучених коштів.

Наступним кроком аналізу було порівняння розкриття інформації про звітність за сегментами бізнесу.

Наведена структура дозволяє порівнювати результативність банків за сегментами роботи з клієнтами, однак існує неоднорідність у визначення сегменту у правління активами та капіталом. Дана звітність показує, що державні банки не демонструють належну ефективність у роботі з сегментами клієнтів, особливо складна ситуація в Укргазбанку та Ощадбанку.

Звітність державних банків за сегментами бізнесу

Банк	Сегменти бізнесу	Прибутковість сегментів
Укрексімбанк	Корпоративний бізнес Середній бізнес, муніципалітети та комунальний сектор Роздрібний бізнес Міжбанківський та інвестиційний бізнес	Збитковий сегмент – корпоративний бізнес
Ощадбанк	Великий корпоративний бізнес Мікро, малий та середній бізнес Роздрібний бізнес Казначейство Загальне управління	Збитковими є корпоративний, МСБ і загальне управління
ПриватБанк	Роздрібна банківська діяльність Банківська діяльність з обслуговування бізнес-клієнтів Активи та зобов'язання, що управляються як окремий портфель Діяльність на ринках капіталу Управління капіталом та інші функції централізованого управління	Збитковими є сегменти «окремого портфелю» та управління капіталом
Укргазбанк	Юридичні особи Клієнти малого і середнього бізнесу Фізичні особи Фінансові установи Управління активами та інше	Збитковими є усі сегменти, за винятком «Управління активами» (інвестиції в ОВДП)

Джерело: складено автором за даними квартальної звітності банків [2; 3; 4; 5]

Дана звітність є більш однорідна, однак багато позицій кредитного ризику розбігаються за змістом, що ускладнює порівняння.

У розкритті інформації про операції з пов'язаними сторонами Укрексімбанк наводить перелік типів контрагентів, загальну суму залучених та розміщених коштів, Приватбанк має значні операції лише в інвестиціях в ОВДП, Ощадбанк наводить загальну суму активних та пасивних операцій без розкриття типів контрагентів, Укргазбанк – наводить структуру за операціями з управлінським персоналом і державними корпораціями.

В цілому можна зробити висновок про необхідність уніфікації структури і повноти звітності.

Порівняння звітності державних банків про кредитні ризики

Банк	Інформація про кредитні ризики	Додатково
Укресімбанк	Структура за сегментами клієнтів і стадіями знецінення	Модифіковані кредити Вплив війни на якість кредитів
Ощадбанк	Структура за сегментами і резервами, забезпечення	Кредити, надані клієнтам зон ведення бойових дій Міграція кредитів за стадіями знецінення
ПриватБанк	Структура за сегментами клієнтів	Формування резервів і списання кредитів
Укргазбанк	Структура за сегментами клієнтів і стадіями знецінення	Очікувані збитки, забезпечення за кредитами

Джерело: складено автором за даними квартального звітності банків [2; 3; 4; 5]

Література:

1. Наглядова статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
2. Акціонерне товариство «Державний експортно-імпортний банк України». Проміжна скорочена консолідована фінансова звітність за дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2022 року. URL: <https://www.eximb.com/assets/files/download/hy2022-exim-condensed-report-300922-ukr.pdf>
3. Акціонерне Товариство «Державний Ощадний Банк України». Проміжна скорочена консолідована фінансова звітність за дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2022 року. URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>
4. Публічне Акціонерне Товариство Акціонерний Банк «Укргазбанк». Проміжна скорочена фінансова звітність за 9 місяців, які закінчились 30 вересня 2022 року (не підлягала аудиту). URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/file/report_ukr_3q2022_final.pdf
5. Група «Приватбанк». Консолідована проміжна скорочена фінансова звітність за дев'ять місяців, що закінчились 30 вересня 2022 року. URL: https://static.privatbank.ua/files/PB_ConsUkr_2022.09.30_MainForms-2_signed_all.pdf

Кавуненко С. А.

аспірант

Державної науково-навчальної установи

«Академія фінансового управління»

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-24>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІЛІАЛІВ БАНКУ

Цифровий банкінг витіснив багато взаємодій відділень з клієнтами. Яскравими прикладами є дистанційне оформлення платіжних карток без відвідування філіалу банку та розширення функцій дистанційного управління рахунком. До епохи цифровізації вважалося, що філіал банку – це майданчик для першого контакту клієнта з банком. Ідентифікація клієнта шляхом надання цифрових документів та електронний підпис є дуже зручними для обох сторін у проведенні стандартних операцій.

Споживачі дедалі більше спілкуються зі своїм банком дистанційно, навіть у разі виникнення спірних або конфліктних питань, оскільки можна легко (або не завжди так легко) все врегулювати шляхом запиту до контакт-центру мобільним телефоном, електронною поштою, або у особистому кабінеті на сторінці вебсайту. Банки готові отримувати копії певних документів через засоби комунікації.

Технології змінюють кожен аспект людського життя, включно з тим, як людина взаємодіє з банками. Клієнти все більше звикають до технологічних інновацій, і важливість онлайн-банкінгу набула більшого значення, ніж здійснення банківських операцій шляхом фізичного відвідування відділень. Ось чому в усьому світі банки переглядають структуру своїх відділень, включаючи не стільки їх закриття, як трансформацію.

Представники банківських відділень тепер знають уподобання людей, споживацькі звички та довгострокові плани, краще розуміють потреби клієнтів у банківських послугах без необхідності контактів віч-на-віч.

Усіх клієнтів роздрібного бізнесу можна поділити на три категорії: клієнти, які в основному користуються цифровими каналами самообслуговування, друга категорія – особи, які віддають перевагу «живим» контактам з відвідуванням відділення банку, і третя – ті люди, які намагаються досягти балансу, поєднуючи відвідування банку для проведення складних операцій з використанням дистанційних каналів для простих, стандартних транзакцій.

Нові стратегії, орієнтовані на цифрові технології, вимагають від банків запровадити нові моделі бізнесу. Головним принципом філіалу майбутнього є визнання його ролі як продавця продуктів (відкриття рахунку, отримання кредиту). У другу чергу філіал є майданчиком для проведення стандартних операцій. Все більше споживачів розуміють, що не має вигоди відвідувати відділення для виконання повсякденних транзакцій, оскільки їх можна здійснювати через онлайн-банкінг або мобільний банкінг. Цьому сприяло підвищення фінансової обізнаності громадян та підвищення рівня безпеки.

Більшість банків у світі переходять на гібридну модель [2]. За такою моделлю філіали та дистанційний сервіс розвиваються у гармонії, інтегровано, не припускаючи конфлікту каналів. В усіх випадках клієнти можуть розраховувати на допомогу з боку представника банку.

Взаємодія з працівником банку без посередництва технічного засобу комунікації вкрай важлива для пояснення та розуміння банківських договорів, тарифів, зважування альтернатив, прийняття дуже важливих, складних фінансових рішень і придбання нових для клієнта продуктів.

Філіал банку майбутнього представляє, на наш погляд, розмаїття у виборі моделі, в залежності від характеристик цільових клієнтів, профілю операцій, технічних засобів та місця розташування. Вся справа в правильному балансі між цифровим обслуговуванням і обслуговуванням у відділенні.

Клієнти можуть визнавати прогрес свого банку у сфері цифрових технологій, можливостей самообслуговування, але основними міркуванням щодо вибору та лояльності до банку є надійність, зручність та вартість сервісу, порівняння ціни і вигоди, а не певний бренд сам по собі.

В чому полягають переваги сучасних філіалів в умовах цифровізації?

1) Особиста взаємодія підвищує довіру клієнтів до банку, переконує у правильному виконанні транзакції і гарантії конфіденційності.

2) Цифровізація вимагає значних інвестицій у впровадження та навчання персоналу і клієнтів, а закриття філіалів представляє складний процес.

3) Відділення за дизайном «відкритого офісу», без бар'єрів створює більш комфортну атмосферу для клієнта.

4) Проведення операцій у філіалі залишається традицією для людей старших поколінь, тобто працює сила звички, дуже часто у філіалі добре знають постійних клієнтів.

5) Відділення може бути оптимізовано в плані скорочення зайвих приміщень, розміщення робочих місць, спрямування людських потоків.

6) Філіал включає зону самообслуговування, де клієнту допомагає консультант-продавець, а у позаробочий час зона працює без персоналу.

7) Поряд з повномасштабним філіалом може функціонувати спеціалізований центр (іпотека, обслуговування дуже заможних клієнтів) або розрахунковий майданчик (міні-офіс).

Поки що філіальна мережа не використала ресурс розширення привабливої клієнтської бази. Такі види операцій, як оцінка прийнятності заявника на отримання іпотечного кредиту, фінансування бізнесу, розробка стратегій інвестування чи виходу на пенсію, обумовлені кваліфікованою адресною допомогою з боку персоналу філії. Деяка частина клієнтів також може побоюватися операційного ризику дистанційного банкінгу (шахрайство, розголошення інформації, відключення каналів комунікації, віруси, хакерські атаки). Завдяки цифровізації фахівці відділення можуть зосередитися на продажах продуктів, а не їх супроводженні. Типове відділення західного банку має приблизно шість співробітників: менеджера, 1-2 касирів і решту банкірів-радників [4].

З іншого боку, цифровізація створює більше можливостей банкам для закриття філіалів або скорочення певних функцій. По-перше, інвестиції у цифровізацію краще окуповуються завдяки економії на масштабі. Це стосується не лише великих банків, але й нових цифрових банків. По-друге, сучасні технології дозволяють стандартизувати бізнес-процеси, централізувати бек-офіс на рівні головного офісу, що дозволяє значно скоротити штат відділення, відійти від моделі філіалу як «банк у мініатюрі». По-третє, наближення філіалу до клієнта (місця його проживання або роботи) вже не є вирішальним фактором у виборі банку для відкриття рахунку.

За допомогою відеоконференцій, спільного перегляду варіантів у чаті, на моніторі комп'ютера, банкір може запропонувати індивідуальне рішення. Спеціаліст банку завдяки системі CRM може мати доступ до профілю клієнта і запропонувати найбільш прийнятний для нього продукт (послугу), уникати відмови пропозиції. Поява роботів-радників та програми машинного навчання стимулюють скорочення персоналу у відділеннях.

Ключовою функцією банківських відділень є надання платіжних послуг, зокрема шляхом зберігання та видачі готівки [3]. Деякі західні банки дотримуються стратегії відсікання неприбуткових клієнтів, коли дають доступ у філіал лише клієнтам, підключеним до цифрових каналів.

Однак слід не забувати, що навіть непривабливі клієнти належать до певної спільноти або групи, наприклад, члени їх сімей або персонал даного підприємства можуть бути цікавими для банку. Для інших банків більше підходить стратегія еволюції, яка передбачає збереження стосунків з усіма сегментами клієнтів, а сам банк не випереджає очікування клієнтів, а очікує змін у їх поведінці, налаштовується до їх трансформації.

Технологія вже дозволяє клієнтам проводити деякі транзакції без використання традиційних банківських карток, випускаються віртуальні картки. Банк може ідентифікувати клієнтів без запиту оригіналів документів, що посвідчують особу або є підставою для операції, завдяки паролям, контрольним запитам, надсиланню сканованих копій. Все більше громадян в Україні активно користуються цифровими каналами для здійснення банківських операцій, а більше половини з них готові користуватися виключно цифровим банкінгом без відвідування банківських відділень [1]. Запровадження порталу «Дія» дуже сприяло переходу клієнтів на дистанційне обслуговування завдяки цифровізації.

На думку автора, українські банки будуть надалі скорочувати філіальну мережу поряд з відкриттям або модернізацією відділень вже з меншою чисельністю персоналу і зосередженням на функціях продажу. Цифровізація дозволяє більш ефективно використовувати потенціал відділень для певних категорій клієнтів та видів операцій.

Література:

1. Жирій К. Більше половини українців готові користуватися тільки цифровим банкінгом – дослідження УНІАН. 05 квітня 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/bilshe-polovini-ukrajinciv-gotovi-koristuvatisya-tilki-cifrovim-bankingom-doslidzhennya-12206697.html>
2. Kaba R. The Bank Branch of the Future: Consumers Prefer Hybrid Experiences. January 17, 2022. URL: <https://fintechnews.ch/digital-transformation/the-bank-branch-of-the-future-consumers-prefer-hybrid-experiences/51119/>
3. Marianijosé L., Ornelas R., Ricca B. Banks' physical footprint and financial technology adoption. World Bank blog All about Money. April 13, 2023. URL: <https://blogs.worldbank.org/allaboutfinance/banks-physical-footprint-and-financial-technology-adoption>
4. McKenzie P. The branch banking model. Bits about money. Sep 1st, 2022. URL: <https://www.bitsaboutmoney.com/archive/branch-banking/>

Любіч О. О.
*доктор економічних наук, віце-президент
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

Олійник Д. І.
*аспірант
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-25>

РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Створення і діяльність державних банків розвитку (ДБР) у більшості країн світу регламентуються спеціальним законом, і лише в окремих країнах – через внесення змін до закону про банки та банківську діяльність. Згідно із законом важливо, що ДБР не може бути ліквідований або оголошений неплатоспроможним. Банк припиняє роботу лише зі скасуванням закону про ДБР.

На думку авторів, типова структура закону про ДБР має містити:

- правовий статус ДБР;
- призначення (місія) ДБР;
- гарантію уряду;
- основні функції ДБР;
- обмеження щодо діяльності ДБР в частині концентрації кредитного ризику та інвестицій;
- вибір каналів фінансування бенефіціарів (безпосередньо або через фінансових посередників);
- забезпечення політичної нейтральності банку;
- організаційну структуру та керівні органи ДБР;
- капітал і розподіл прибутку ДБР.

Визначення місії ДБР у багатьох нормативних актах містить багато спільного. Різниця зумовлена спеціалізацією конкретного банку – універсальної установи, спеціалізованого банку для підтримки розвитку економіки, експорту малого та середнього підприємництва (МСП), банку

фінансування інфраструктури тощо. Загалом ДБР відрізняються від комерційних банків своєю метою з акцентом на сприянні сталому розвитку замість максимізації прибутку.

Щодо європейських ДБР універсального спрямування, то у Польщі найдетальніше виписаний закон про ДБР (*Bank Gospodarstwa Krajowego*). Звертаємо увагу на те, що його фундаментальними цілями є підтримка економічної політики та соціально-економічних програм уряду (включаючи надання поруки та гарантій), напівурядових і регіональних програм розвитку, включно з проєктами, які виконуються за участю фондів ЄС та міжнародних фінансових організацій, інфраструктурних проєктів та розвитку МСП, у тому числі з використанням державних фондів [1].

У законі про ДБР Болгарії (*Българската банка за развитие*) визначено не місію, а принципи діяльності банку:

1) покращання, стимулювання та розвиток загального економічного, експортного та технологічного потенціалу МСП шляхом полегшення доступу до фінансування;

2) придбання та управління середньо- і довгостроковими місцевими та зовнішніми ресурсами, необхідними для реалізації економічного розвитку країни;

3) застосування схем та інструментів фінансування державних інвестицій та проєктів, які є пріоритетними в економіці країни;

4) отримання коштів та управління проєктами від міжнародних фінансових та інших установ;

5) залучення коштів та забезпечення фінансування з метою мінімізації регіональних дисбалансів у країні [2].

Закон про ДБР Мальти (*Malta Development Bank – MDB*) визначає [3], що метою банку є підтримка підприємництва та соціально-економічного розвитку шляхом надання сприятливих інвестицій і фінансування, фінансових та консультаційних послуг, а також випуску цінних паперів або інших інструментів акумуляції капіталу на підтримку цих послуг. Проводячи свою діяльність, MDB приділяє особливу увагу:

а) потребам малих і середніх підприємств через заходи державної допомоги;

б) великим інфраструктурним проєктам, котрі спрямовані на підтримку регіонального або національного розвитку.

Як видається, на даному етапі, з урахуванням воєнних умов, для України прийнятніша модель ДБР зі спеціалізацією на підтримці МСП, а для фінансування інфраструктурних проєктів варто створити інший ДБР. Така думка ґрунтується на важливій ролі приватного підприємництва у

створенні валового національного продукту і забезпеченні зайнятості, а також на доступності фінансування для великих корпорацій через комерційні банки та міжнародні ринки капіталу.

Наприклад, Британський банк підтримки малого бізнесу (British Business Bank) проголошує, що його мета полягає в сприянні сталому зростанню та процвітанню у Великій Британії та забезпеченні переходу до економіки з «нульовим чистим результатом» (парникових газів), підтримуючи доступ до фінансування для невеликих підприємств [4].

Слід підкреслити некомерційний статус банку розвитку, його політичну нейтральність, тобто – імунітету від спроб впливати на вибір проектів на користь певних політичних партій або діячів, головне, що такі банки відповідальні за реалізацію заходів державної економічної політики. Одним з інструментів забезпечення нейтральності має бути формування складу наглядової ради банку. Наприклад, наглядова рада ДБР Мальти складається максимум із шести членів, один з яких має бути посадовою особою Адміністрації (нагляду) фінансових послуг, один – посадовцем центрального банку Мальти, один – посадовцем Міністерства фінансів, один – від міністерств, відповідальних за Банк час від часу, і два незалежних професіонали з досвідом банківської та/або регуляторної роботи. Голова Наглядової ради призначається міністром з-поміж незалежних професіоналів після консультацій з опозицією.

Як правило, ДБР користуються певними пільгами – прибуток банку не підлягає оподаткуванню, що є цілком логічним, і підлягає розподілу на виплату дивідендів. Як наслідок, капіталізація ДБР зростає насамперед за рахунок нерозподілених прибутків. Наприклад, у Словенії прибуток SID Banka не розподіляється між акціонерами, а спрямовується на інші резерви у капіталі.

Вважаємо, що законопроект про державний банк розвитку має бути побудований на концепції, яку розглядає та затверджує уповноважений державний орган. Зазвичай на ДБР не поширюється загальний порядок нагляду і регулювання комерційних банків, у тому числі використовується інший підхід до формування складу наглядових рад: типовим є представництво у раді директорів міністрів, державних службовців та академічних вчених, усі вони повинні бути резидентами країни.

До ДБР не застосовуються звичайні економічні нормативи, включно з капіталізацією та кредитними ризиками. Головною відмінністю також є відсутність коштів клієнтів у пасивах ДБР, тому такі установи не вразливі до ризику вилучення коштів клієнтами, а для держави не

виникає загроза приймати тягар компенсаційних виплат вкладникам, якщо вони втрачають заощадження в разі краху роздрібного банку.

Водночас для результативного виходу на міжнародні ринки капіталу вкрай важлива гарантія держави на виконання всіх зобов'язань ДБР. Проте така підтримка має передбачати певні обмеження на масштаби прийняття ризику банком і конкретизацію ризиків. Доречно навести визначення гарантій у законі про ДБР Угорщини (Magyar Fejlesztési Bank – MFB Zrt.) [5]. Держава несе відповідальність як гарант за кошти бюджету зобов'язань банку MFB Zrt: а) для виконання платіжних зобов'язань, що випливають із кредитів і позик, отриманих з метою залучення коштів, а також випуску облігацій; б) для виконання зобов'язань, що випливають із кредитного фінансування, наданого на підставі рішення уряду, а також із грошових і банківських гарантій, взятих на користь третіх осіб. Крім того, від імені держави, на підставі рішення, міністр, відповідальний за державні фінанси, у зв'язку з кредитами та позиками зі строком погашення понад один рік, взятими MFB Zrt., з метою залучення коштів, а також облігаціями, випущеними MFB Zrt., щодо їх суми, вираженої в євро, можуть укласти договір хеджування. Закон про бюджет Угорщини визначає:

а) верхню межу сукупного обсягу позик та облігацій, випущених MFB Zrt., з метою залучення коштів;

б) на підставі рішення Уряду верхню межу суми зобов'язань, що виникають із кредитного фінансування, наданого MFB Zrt., а також із грошових та банківських гарантій, наданих на користь третіх осіб;

с) верхню межу сукупної суми коштів у форинтах, яка покривається угодами про хеджування обмінного курсу, пов'язаними з кредитами та позиками з терміном погашення понад один рік, а також облігаціями, випущеними MFB Zrt., з метою отримання коштів;

д) портфель кредитів і позик, наданих MFB Zrt.

Передбачено, що MFB Zrt. залучає кошти в іноземній валюті з терміном погашення понад один рік за погодженням із міністром, відповідальним за державні фінанси, та міністром, який здійснює права власності.

Таким чином, на підставі узагальнення нормативно-правової бази ДБР європейських країн можливо розробити законопроект подібного банку для України у стислі строки, з урахуванням стратегічних пріоритетів, структури банківського сектору та необхідності стимулювання підприємництва в умовах воєнного стану.

Література:

1. Ustawa dnia 14 marca 2003 r. Banku Gospodarstwa Krajowego.
URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/bank-gospodarstwa-krajowego-17023649>
2. Bulgarian Development Bank Act. URL: <https://bbr.bg/en/public-information-bbr/law-about-bdb-and-articles-association/law-about-bdb/>
3. Malta Development Bank Act. 17th of November 2017.
URL: <https://legislation.mt/eli/cap/574/eng/pdf>
4. Supporting sustainable recovery across the UK. Annual Report and Accounts 2022 / British Business Bank. 200 p. URL: https://www.british-business-bank.co.uk/wp-content/uploads/2022/09/BBB_Annual_Report_2022_TAGGED.pdf
5. 2001 law about the Magyar Fejlesztési Bank Joint Stock Company.
URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2001-20-00-00>

Малько В. О.

аспірант

Державної науково-навчальної установи

«Академія фінансового управління»

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-26>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗДРІБНОГО БІЗНЕСУ БАНКІВ

Українські банки намагаються не відставати від глобальних тенденцій у використанні інформаційних технологій. Слід відмежувати цифровізацію бізнес-процесів і цифровізацію продуктів та послуг. Як зазначає А. Акопян, цифровізацію у банківській діяльності можна визначити як процес впровадження інноваційних технологічних рішень у будь-яку сферу банківської діяльності (від back-end-процесів до процесів надання послуг і комунікації з клієнтами), наслідком якого є підвищення ефективності діяльності банку, зниження операційних витрат, покращення клієнтського досвіду тощо [1].

У цифровізації продуктів і послуг для роздрібного бізнесу банки використовують три моделі. Перша – створення дочірнього цифрового банку великим комерційним банком, друга – вихід на ринок з окремим брендом, як правило, застосунок у мобільних пристроях клієнтів, і третя – повна цифровізація банку. Остання модель вимагає значних довгострокових за ефектом інвестицій, тому поки що здійснюється фрагментарно, наприклад, лише у роздрібному бізнесі. Друга модель успішно реалізована в Україні на базі Універсал банку – Monobank.

Передумовами трансформації моделі бізнесу банків, на наш погляд, є жорстка конкуренція за клієнтів з банками та небанківськими постачальниками послуг, зміни у поведінці багатьох клієнтів унаслідок карантинних обмежень під час COVID-19, досить швидка адаптація споживачів різних поколінь до використання застосунків, підвищення мобільності клієнтів та їх бажання дистанційно керувати рахунками, необхідність зниження собівартості трансакцій для банку. Як зазначають О. Еркес та ін., ключовими векторами диджиталізації банківських процесів в Україні є перехід на дистанційний та онлайн-формат обслуговування всіх груп клієнтів; реорганізація мережі філій та

відділень банків, скорочення персоналу; трансформація платіжної інфраструктури через збільшення кількості платіжних терміналів банків та зменшення кількості банкоматів; зростання обсягів безготівкових операцій та безконтактної оплати; розвиток цифрових сервісів та продуктів; удосконалення механізму банківської безпеки та захисту даних; співпраця з Fintech-компаніями тощо [3].

В основі цифровізації полягають сучасні інновації у сфері передачі і захисту інформації. Якщо у 1990-х роках банки розраховували на цифровізацію для молоді, то на сьогодні вікова орієнтація змінилася на всеохоплюючий сервіс.

Наявність мобільних пристроїв практичного у кожного громадянина дозволяє обійтись без використання персонального комп'ютера. Поряд з цим, значна частина клієнтів продовжує користуватися мобільним та «комп'ютерним» сервісом. Наприклад, навіть у такому консервативному банку, як Ощадбанк, за 2021 рік кількість операцій у касах зменшилась майже на чверть, а частка операцій в Ощад 24/7 перевищила втричі кількість операцій у відділеннях [6]. Показово, що Ощадбанк було відзначено у березні 2023 року як банк, що виявив лідерство в напрямі цифровізації роздрібного банкінгу. З самого початку повномасштабної війни Ощадбанк зосередив зусилля на забезпеченні безперебійної роботи та підтримці клієнтів. Велику роль у цьому відіграв розвиток дистанційних каналів обслуговування. Так, наприкінці 2021 року було запущено новий додаток «Мобільний Ощад» [5].

Додатковим фактором, що стимулює цифровізацію, є запровадження воєнного стану, що спричинило закриття багатьох відділень (див. таблицю 1), внутрішню та зовнішню міграцію, а також примусило підвищити стандарти кібербезпеки.

Банківська активно система скорочує мережу філіалів у 2022 році, особливо у зв'язку з високими операційними ризиками для роботи. Українські банки продовжують оптимізацію мережі стаціонарних відділень, включаючи не лише закриття неприбуткових філіалів, але зміну дизайну офісів, оснащення зон самообслуговування, скорочення кількості робочих місць, навчання клієнтів на місці використанню цифрових каналів. Наприклад, Креді Агріколь Банк, відкрив відділення нового формату, із зонами цілодобового самообслуговування. ПУМБ замінив закриті касові кабінки на відкриті робочі місця касирів-операціоністів, які не тільки здійснюють касові операції, але й допомагають клієнтові підключитися до онлайн-каналів та здійснити операцію самостійно.

Кредобанк відкрив у кількох бізнес-центрах «відділення-кав'ярні» із зоною очікування та зоною самообслуговування [6].

Таблиця 1

Динаміка кількості структурних підрозділів українських банків

	01.01.2022	01.07.2022	01.01.2023	Зміна за 2022 рік
Усього банки	6685	5989	5336	-20%
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	1497	1452	1210	-19%
АТ «Ощадбанк»	1602	1305	1182	-26%
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	392	415	350	-11%
АТ «УКРСИББАНК»	251	248	233	-7%
АТ «ПУМБ»	248	253	226	-9%
АБ «УКРГАЗБАНК»	268	261	217	-19%
АТ «А – БАНК»	239	235	215	-10%
Інші банки	2188	1820	1703	-22%

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [4]

Також зростає фінансова і технічна грамотність клієнтів як користувачів, що стимулює «нестабільну лояльність» по відношенню до конкретного провайдера. Навіть перебуваючи у нормальних стосунках з одним банком, клієнт може паралельно розширювати користування іншими банками та платіжними системами. Тоді «основний банк» (де відкритий головний рахунок клієнта) використовується для одних операцій, а інші провайдери – для інших операцій, в залежності від тарифів, швидкості і надійності. Про це свідчать і результати дослідження динаміки кількості діджитал-клієнтів шести найбільших українських банків у 2020-2021 рр. українських банків [2]: автори звернули увагу на спадання кількості онлайн-клієнтів у АТ «ПУМБ».

Також варто враховувати, що для конкурентів дуже легко створити на базі цифрової платформи альтернативу традиційному банку, що має розгалужену мережу філіалів та універсально розвиває бізнес. Це досягається двома шляхами – переходом ключових фахівців і менеджерів у нову структуру та придбання готових технологічних рішень. Наприклад, Monobank (АТ «Універсалбанк») був запущений колишніми працівниками Приватбанку, і в результаті проекту вдалось переманити багато клієнтів, чисельність перевищили 6 млн. Знов ж такі, це не означає повну міграцію на обслуговування в «необанк», а переведення основної частини розрахунків та платежів на більш зручного провайдера. Популярності Monobank сприяло й те, що з'явилося багато нових

фрілансерів, що раніше вже використовували цей сервіс. У замовників також зростає популярність Monobank і падає у ПриватБанку [7].

Внаслідок цього статистика обстежень клієнтів може створювати небезпечну ілюзію комфортності від зростання кількості підключень та завантажень застосунків. Ризик полягає у тому, що надаючи різні знижки та бонуси за використання цифровими каналами, банк може втратити доходи на операціях, які виконують для його клієнтів інші банки.

Література:

1. Акопян Д. Е. Діяльність банків в умовах цифровізації економіки. *Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету*. 2022. № 8 (297). URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/297/pdf/48-56.pdf>
2. Бондаренко Л., Подарин А. Діджиталізація АТ «ПУМБ» як приклад цифрових процесів українського банківського сектору. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-11>
3. Еркес О., Калита О., Гордієнко Т. Діджиталізація банківського сектору під час пандемії COVID-19. *SCIENTIA-FRUCTUOSA. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 140(6). С. 133–146. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(140\)11](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(140)11)
4. Наглядова статистика НБУ. Кількість структурних підрозділів банків (у розрізі банків). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
5. Ощадбанк відзначено за розвиток фінансової інклюзії та цифровізацію роздрібного банкінгу. *Новини Ощад*. 16.03.2023. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/osadbank-vidznaceno-za-rozvitok-finansovoi-inkluzii-ta-cifrovizaciu-rozdribnogo-bankingu>
6. Слесарук С. Банківська цифровізація. 02.06.2021. URL: <https://banksrating.com.ua/analytics/bankivska-tsifrovizatsiya/>
7. Monobank стає все більш популярним у фрілансерів. *Itsider*. 20.05.2021. URL: <https://itsider.com.ua/monobank-staye-vse-bilsh-populyarnym-u-frilanseriv/>

Щебликіна І. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінанси, банківська справа і страхування
Запорізького національного університету*

м. Запоріжжя

Курдупа В. С.

студентка

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-27>

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО БАНКІНГУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Інвестиційний банкінг грає в багатьох країнах важливу роль у фінансовому забезпеченні економіки. Проте на сьогодні в наукових колах немає консенсусу щодо сутності цієї дефініції. Найчастіше, під поняттям «інвестиційний банкінг» розуміють множину економічних зв'язків між банками та їх стейкхолдерами, що засновані на фінансовому посередництві. Головними завданнями інвестиційного банкінгу є: управління різноманітними активами, андеррайтинг, надання консультацій в галузі фінансового менеджменту, супроводження угод щодо злиття та поглинання. Інвестиційний банкінг реалізується з метою задоволення специфічних потреб стейкхолдерів банку, одержання комісійного доходу та гарантування серед іншого фінансової стабільності банку.

В той же час, варто розуміти, що інвестиційний банкінг не пов'язаний із залученням і використанням ресурсів банківськими установами від свого імені. Цей вид діяльності приносить банкам насамперед доходи у вигляді комісії. Як свідчить світова практика, найкращі інвестиційні банки фіксують рівень прибутку, пов'язаного з наданням інвестиційно-банківських послуг, приблизно 60–70%. Очевидно, що така ситуація притаманна в першу чергу банківським установам економічно розвинених країн.

На ринку цінних паперів інвестиційні банки можуть виконувати практично всі функції: емітента, інвестора, фінансового посередника, інфраструктурного учасника. Як фінансові посередники вони здійснюють

управління інвестиційними фондами та портфелем цінних паперів клієнтів, операції з акціями та іншими пайовими паперами, надають брокерські послуги, виконують функції зберігання цінних паперів своїх акціонерів і клієнтів, здійснюють повний перелік операцій з векселями. Як інфраструктурні учасники фондового ринку ці банки діють як депозитарій та зберігач цінних паперів своїх клієнтів; здійснюють їх розрахунково-клірингове обслуговування; надають послуги інформаційного та консалтингового обслуговування учасників ринку [3].

Виручені від продажу цінних паперів кошти допомагають компаніям, державним структурам чи підприємцям фінансувати великі проекти, що вимагають великих попередніх грошових витрат, наприклад, дослідження та розробки чи вихід нового регіону на ринок. Клієнтами інвестиційних банків, як правило, є більші чи складніші організації з більш складними потребами у фінансуванні, ніж клієнти комерційних банків.

У глобальному масштабі інвестиційний банкінг займає важливу роль і місце. Саме він дає можливість серед іншого підвищити мобільність фінансового капіталу та ефективність його використання.

Інвестиційні банки надають широкий спектр послуг, що варіюється від однієї організації до іншої. Допомога клієнтам у залученні грошей шляхом пошуку інвесторів є одним із основних видів діяльності інвестиційного банку, але у них також є окрема функція – надання неупереджених фінансових консультацій організаціям. Як зазначають провідні вчені, щоб задовольнити потреби своїх клієнтів у фінансуванні, інвестиційні банки пропонують досить широкий вибір послуг:

- злиття та поглинання (M&A – mergers and acquisitions);
- розміщення цінних паперів (андеррайтинг), IPO;
- управління активами юридичних та фізичних осіб;
- консультаційні послуги у галузі інвестицій та корпоративних фінансів [1].

Деякі інвестиційні банки є частиною великого роздрібного або комерційного банку (наприклад, Barclays), а деякі надають окремі послуги, такі як управління активами, поряд зі своїми інвестиційно-банківськими підрозділами.

Описані механізми інвестиційного банкінгу набули свого поширення в багатьох країнах та стали потужним стимулом для покращення інвестиційного середовища. В той же час, в країнах з «перехідними» економіками інвестиційний банкінг стикається з різноманітними перешкодами, що стримує його розвиток. Певною мірою це стосується і України.

Головна місія інвестиційного банкінгу-це допомога великим компаніям у прийнятті важливі фінансових рішень та забезпечення отримання максимального прибутку. Саме через це інвестиційні банки є популярною фінансовою установою серед таких іноземних компаній і навіть урядів. У цьому сенсі можна сказати, що інвестиційний банкінг та інвестиційні банки мають ряд переваг, які можуть бути плідно використані великими організаціями та компаніями [4].

Перевагою інвестиційного банку можна назвати ефективність обслуговування своїх клієнтів і надання допомоги їм в отриманні необхідних знань про ризики та переваги інвестування їхніх грошей в інші компанії чи організації. Банк ретельно вивчає угоду та проект, який планує здійснити його клієнт, щоб переконатися, що гроші клієнта знаходяться в безпечному місці, що мінімізує ризики, пов'язані з цією угодою або проектом.

На сучасному етапі, в нашій державі послуги інвестиційного банкінгу насамперед зосереджені у сфері супроводження угод зі злиття і поглинання. Так, на рис. 1 подано динаміку операцій злиття і поглинання за участю українських компаній протягом 2013–2021 років.

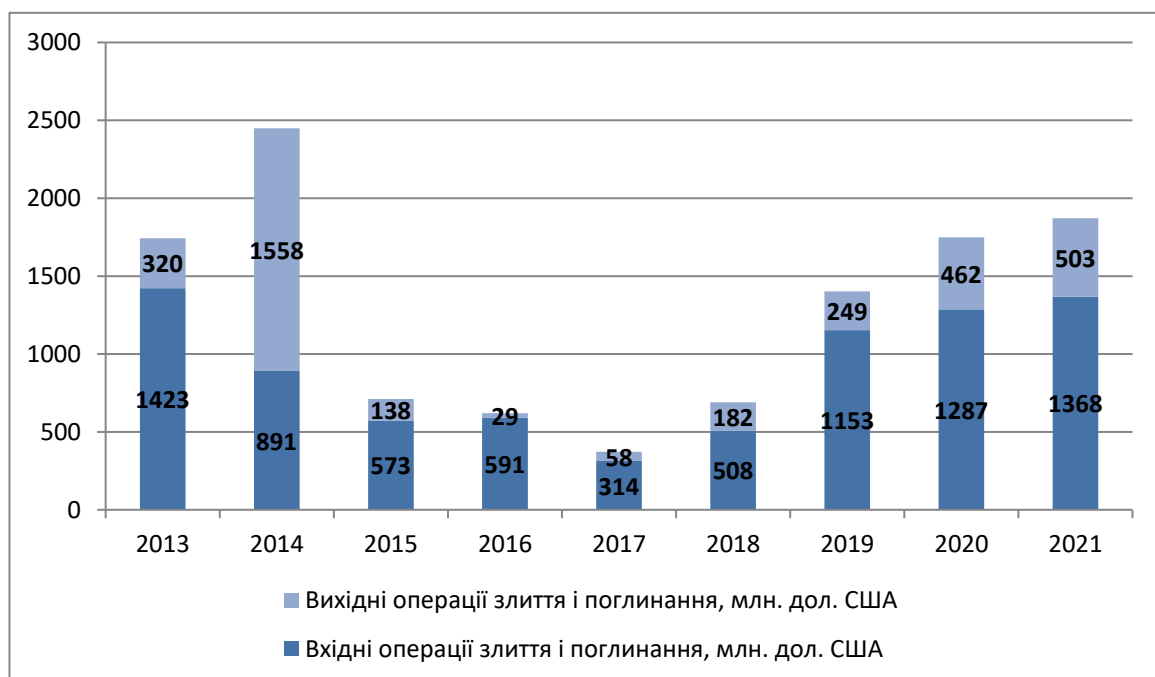

Рис. 1. Динаміка вхідних і вихідних іноземних операцій злиття і поглинання за участю українських компаній за 2013–2021 роки

Джерело: складено автором на основі [2]

Таким чином, обсяг ринку злиттів та поглинань після економічної кризи у 2014 році поступово відновлюється. Так, у 2020 році вартість здійснених угод зі злиття та поглинання українськими компаніями становить 462 млн. дол. США, що у 5,3 разів більше, ніж у 2017 році. Відповідно зріс обсяг залучених капіталовкладень на 277%, а також збільшилася загальна кількість іноземних договорів щодо злиття і поглинання.

Саме тому збільшення попиту на послуги з інвестиційного банкінгу буде можливим за рахунок подальшого зростання зазначеного сегменту. Визначені тренди мають позитивно вплинути на подальший розвиток інвестиційного банкінгу в нашій державі. З іншого боку, не потрібно виключати і потенційного позитивного впливу на інвестиційний банкіг макрофінансової стабілізації та розвитку вітчизняного фінансового ринку.

Розвиток інвестиційного банкінгу, розширення асортименту послуг та покращення їх якості, звичайно, покращить інфраструктуру вітчизняного інвестиційного ринку та має сприяти подальшому інвестиційному розвитку України. Проте його подальші перспективи багато в чому залежать від здатності держави сформувавши відповідне інвестиційне середовище, для діяльності фінансових інституцій в Україні.

Таким чином, інвестиційні банки усувають дефіцит капіталу, стимулюючи заощадження та інвестиції. Вони досягають цього, мобілізуючи невеликі та розпорошені заощадження населення і роблячи їх доступними для інвестування на ринках капіталу. Інвестиційні банки здійснюють прямі та непрямі інвестиції в економічний розвиток країни і відіграють важливу роль у створенні робочих місць. Коли інвестиційні банки збільшують обсяги бізнесу, створюються нові робочі місця. Зростання в інвестиційному секторі створює більше робочих місць, що сприяє загальному розвитку країни. Інвестиційні банки допомагають ширшим фінансовим ринкам та економіці, поєднуючи продавців та інвесторів, таким чином додаючи ліквідності ринкам.

Література:

1. Пшик Б. І. Зарубіжний досвід інвестиційної діяльності банків та можливості його використання в українських умовах. *Економічне зростання України: стан та чинники забезпечення* : Зб. наук. пр. Київ : Логос, 2019. С. 263–264.
2. Офіційний веб-сайт компанії KPMG. URL: <https://home.kpmg/ua/en/home.html> (дата звернення: 23.03.2023).

3. Розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. URL: <https://zet.in.ua/statistika-2/rozvitok-investicijnoi-ta-innovacijnoi-diyalnosti-v-ukraini/> (дата звернення: 21.03.2023).

4. Кузьменко О. В., Овчаренко В. О. Тенденції розвитку сучасних банківських технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 2. С. 98–103.

СЕКЦІЯ 9. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Бразілій Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент
Черкаського державного технологічного університету
м. Черкаси, Україна*

Пастернак Я. П.

*кандидат економічних наук, доцент
Черкаського державного технологічного університету
м. Черкаси, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-28>

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН В ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Важливим інструментом організації бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності є облікова політика підприємства, яка не лише визначає стратегію розвитку та ефективність управління його фінансово-господарською діяльністю, а також дає змогу прогнозувати рівень майбутнього фінансового стану, швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та управляти економічними ризиками.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що їх використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності [1]. Проте необхідно звернути увагу на той факт, що облікова політика спрямована на виконання стратегічних і поточних цілей та завдань і є одним із елементів системи обліку та суттєво впливає на його ефективність. Бухгалтерський облік, в свою чергу, спрямований на управління, тому облікову політику необхідно розглядати у взаємозв'язку з управлінням.

Облікова політика, як складова управління підприємством, вирішує коло важливих завдань, серед яких можна виділити:

– регламентація бухгалтерського обліку, яка полягає в розробці відповідних інструкцій і положень, що дозволять упорядкувати та уніфікувати (наскільки це можливо) основні ділянки обліку;

- забезпечення зручності та доступності інформаційної бази обліку та звітності для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів з метою прийняття управлінських рішень з реалізації стратегії підприємства;
- створення єдиної системи оцінки активів, капіталу та зобов'язань підприємства;
- створення єдиної схеми документообігу;
- забезпечення дисципліни виконавців обліку;
- формування звітності, що найповніше відображає майновий стан підприємства.

Одна з головних якісних характеристик облікової політики – її послідовність, яка полягає в тому, що обрана підприємством облікова політика повинна застосовуватися без змін постійно. Але за потреби облікову політику можна переглядати та вносити відповідні зміни. Зміни в обліковій політиці, як передбачено Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [1], можливі лише у випадках, передбачених національними стандартами. Такі випадки визначені в п. 9 НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [2]. Міжнародні стандарти теж визначають випадки, коли суб'єкт господарювання може змінити облікову політику, зокрема такі зміни визначені в п. 29 МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [3]. Аналіз наведених нормативних документів свідчить про те, що зміни в облікових політиках поділяються на обов'язкові і ті, які провадяться на розсуд самого підприємства, тобто у добровільному порядку.

В сучасних умовах війни, яку розв'язала російська федерація проти України, підприємства змушені переглядати усі сфери своєї діяльності, в тому числі і питання облікових оцінок та облікової політики щодо активів, капіталу та зобов'язань. Тому виникає необхідність перегляду норм облікової політики в наступних напрямках:

1. Зміни в частині організації обліку необоротних матеріальних активів та їх амортизації. Використання необоротних матеріальних активів може бути істотно ускладнене наслідками війни. Зокрема, зміни можуть бути: у порядку надходження вигід від використання активів у результаті змін умов роботи підприємства; в умовах роботи чи інтенсивності використання активів. За умови зміни елементів амортизації (строк корисного використання, ліквідаційна вартість), які є обліковими оцінками, такі оцінки можуть бути переглянуті, якщо змінюються обставини, на яких базувалася ця оцінка, або отримана додаткова інформація. Термін корисного використання (експлуатації) та ліквідаційну вартість об'єкта основних засобів переглядають на кінець

звітнього року в разі зміни очікуваних економічних вигід від його використання. При цьому амортизацію об'єкта основних засобів нараховують з огляду на новий строк корисного використання та ліквідаційної вартості, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання та/або ліквідаційної вартості. Отже, якщо у цьому випадку підприємство вирішить змінити і метод амортизації для подібних активів, то таке рішення необхідно зафіксувати в обліковій політиці.

2. Зміни в частині організації обліку розрахунків з дебіторами. Війна так чи інакше впливає на здатність контрагентів виконувати свої зобов'язання. Інколи внаслідок цього можуть значно зрости збитки від сумнівних і безнадійних боргів. У такому випадку виникає необхідність у перегляді методу обчислення резерву сумнівних боргів (за потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності), а також коефіцієнтів ризику за чинниками, що впливають на ризик невиконання зобов'язань. Ці підходи також необхідно закріплювати в обліковій політиці.

3. Зміни в частині організації обліку забезпечень. Разом із переглядом боргової політики підприємство може вдатися до створення нових або перегляду вже існуючих забезпечень майбутніх витрат і платежів.

4. Зміни в частині організації обліку витрат. Внаслідок військових дій можуть змінитися обсяги та види виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг. Отже, підприємство, продовжуючи працювати, може обрати інші методи калькулювання виробничої собівартості, внести зміни в перелік і склад постійних та змінних загальновиробничих витрат, в перелік статей калькуляції виробничої собівартості, змінити систему обліку витрат та варіант зведеного обліку витрат виробництва. Вищенаведені альтернативні варіанти обліку витрат повинні бути зафіксовані в обліковій політиці підприємства.

Відповідні зміни до облікової політики повинні бути відображені в розпорядчому документі – Наказі про облікову політику. Вносити зміни до Наказу рекомендовано чинним законодавством на початок звітнього року, але не виключено, що така потреба може виникнути і в інший час, у такому випадку дату змін підприємство обирає самостійно.

Висновки. Облікова політика підприємства є тим інструментом, який дає можливість побудувати систему бухгалтерського обліку таким чином, щоб максимально задовольнити потреби зовнішніх та внутрішніх користувачів для прийняття ними відповідних рішень. Обрана підприємством облікова політика повинна застосовуватись постійно, але

це не означає, що підприємство не вправі її змінити. Головна вимога, що ставиться до змін в облікову політику – їх необхідність, обґрунтованість та документальне оформлення. Сучасні реалії війни призвели до необхідності вносити зміни до облікової політики в різних частинах організації бухгалтерського обліку, які уможливають об'єктивно оцінити діяльність підприємства.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Верховна Рада України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>: (дата звернення: 19.04.2023).

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Мінфіну від 28.05.1999 р. № 137. URL. https://ips.ligazakon.net/document/reg3685?an=28&ed=2021_07_09 (дата звернення: 19.04.2023).

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». URL. https://ips.ligazakon.net/document/MU17031?an=&ed=2021_08_27&_ga=2.247453956.1894142616.1679559565-1764604169.1668505189. (дата звернення: 19.04.2023).

Лещук Г. В.

*доктор економічних наук,
професор кафедри обліку і оподаткування
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Савків У. С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Іванюк Т. Л.

*асистент кафедри обліку і оподаткування
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-29>

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Бухгалтерський облік як один із найважливіших елементів системи управління підприємством становить підґрунтя комплексного та системного збору, накопичення, реєстрації, класифікації, й узагальнення інформації у грошовому вимірнику про майно, капітал і зобов'язання суб'єкта господарювання при безперервному та документальному відображенні всіх господарських операцій.

Запровадження правового режиму воєнного стану суттєво вплинуло на звичний порядок ведення бухгалтерського обліку. Зокрема, вітчизняні суб'єкти господарювання стикнулись із необхідністю відображення в обліку операцій з безоплатної передачі та вилучення майна на користь ЗСУ та підрозділів ТО; зазнав змін і порядок нарахування амортизації на таке майно, а також ті основні засоби, які суб'єкти господарювання не мають змоги використовувати для своєї діяльності у зв'язку із їх розміщенням у зоні ведення бойових дій. Найбільш вразливими від впливу різних факторів із зовнішнього середовища є малий та середній бізнесу.

Для його підтримки на період дії воєнного стану урядом було введено ряд послаблень. Зокрема, запровадження добровільної сплати ЄП, звільнення від сплати ЄСВ за себе та за мобілізованих працівників, зменшення ставки ЄП з 5% до 2%. Окрім того, було скасовано штрафи за несвоєчасну подачу звітності та сплату податків, а також нарахування пені [1].

При цьому слід відмітити, що сучасні особливості ведення бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах дещо нівелюють основні принципи бухгалтерського обліку, зокрема безперервності та послідовності, що зумовлює необхідність пошуку нових альтернативних управлінських рішень.

Загалом у фінансово-господарській діяльності підприємства будь-яка господарська операція, а саме дія чи подія, що зумовлює зміну у структурі активів, зобов'язань, власному капіталі повинна бути своєчасно відображена за наведеними принципами, тобто безперервності та послідовності, що звичайно ускладнило таке виконання протягом 2022 року.

Проте, слід виокремити певні законодавчо-нормативні документи, що сприяють вирішенню даної проблематики при веденні бухгалтерського обліку та формуванню фінансової звітності на вітчизняних підприємствах на принципах безперервності та послідовності на період воєнного стану, зокрема:

I. Щодо подання та оприлюднення фінансової звітності згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 19.07.2022 р. № 2435-IX [2] та Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 р. № 2115-IX (зі змінами, в редакції чинній на 01.01.2023 р.) [3] підприємства подають фінансові та аудиторські звіти, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи. Аналогічні умови діють і щодо оприлюднення фінансової звітності, разом з аудиторським звітом, звітом про управління, звітом про платежі на користь держави.

У період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення до підприємств не застосовується адміністративна та/або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання звітності.

II. Щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.11.2022 р. № 2719-IX [4] обов'язковість виконання зобов'язань платниками податків зі звітування перенесено на термін трьох місяців після закінчення воєнного стану, при цьому якщо немає можливості своєчасно виконати свої податкові обов'язки, суб'єкт господарювання звільняється від відповідальності як в частині своєчасної сплати податків, так і в частині своєчасного подання звітності.

III. Щодо предзаповнення декларації про майновий стан і доходи ДПС України запустила у березні 2023 р. сервіс, який функціонує для громадян при декларуванні доходів, фізичних осіб-підприємців, які обрали загальну систему оподаткування, громадян, які здійснюють незалежну професійну діяльність, та громадян, які заявляють право на податкову знижку. Даний сервіс надає можливість визначивши лише період звітного року – отримати з Державного реєстру фізичних осіб – платників податку інформацію про нараховані (виплачені) доходи та нараховані (перераховані) податок на доходи фізичних осіб та військовий збір; отримати попередньо заповнену декларацію на підставі даних Державного реєстру та відповідні додатки до декларації; додати до декларації копії первинних документів як додатки до декларації; перевірити декларацію та у разі необхідності доповнити інформацію з автоматичним перерахунком податкових зобов'язань.

Проте, слід також враховувати схвалення проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» [5] згідно якого окремі норми діють до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, але не пізніше 01.07.2023 р. Зокрема, можливість для ФОПів та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи з застосуванням ставки єдиного податку у розмірі 2% від суми доходу; можливість для ФОПів-платників єдиного податку I та II груп не сплачувати єдиний податок; зупинення проведення документальних перевірок; зупинення перебігу окремих строків, визначених податковим та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи; незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства тощо.

Отже, ведення бухгалтерського обліку в системі управління підприємством за принципами безперервності та послідовності, своєчасне подання фінансової та аудиторської звітності на період дії воєнного стану зумовлює необхідність ретельного відслідковування змін у податковому і господарському законодавстві. Від так прийняті під час

дії воєнного стану певні законодавчо-нормативні документи можуть характеризуватись окремими дискусійними положеннями щодо якісних характеристик фінансової інформації, зокрема в частині своєчасності. Саме тому слід пам'ятати про основну вимогу управління до інформації бухгалтерського обліку та фінансової звітності, тобто достовірність й корисність при прийнятті управлінських рішень.

Література:

1. Прокопова О. М., Кудлаєва Н. В. Бухгалтерський облік в умовах воєнного стану: ключові характеристики та проблемні аспекти. *Економічна наука*. 2022. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/9-10_2022/8.pdf (дата звернення: 04.04.2023).

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 19.07.2022 р. № 2435-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2435-20#Text>

3. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.11.2022 р. № 2719-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

5. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану від 31.01.2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-podatkovogo-kodeksu-ukraini-ta-inshikh-zakoniv-ukraini-shchodo-osoblivostey-opodatkuvannya-u-period-dii-voennogo-stanu>

СЕКЦІЯ 10. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Барський М. В.

аспірант

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-297-8-30>

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ

Розвиток людства постійно був пов'язаний із збільшенням наукоємності та інтелектуалізації всього, що оточує людину. Спочатку – найпростіші способи здобути їжу та захиститись від зовнішнього середовища. Потім – поява знарядь праці та постійний їх розвиток, зародження способів більш масового виробництва продуктів харчування, неспинний процес покращення таких способів, розвиток технологій обробки за збереження продуктів, тощо.

Людина постійно розвивається сама і розвиває все навколо себе – і добре, і погане; і способи безпечної для оточуючого середовища генерації енергії, і засоби та методи для знищення всього живого навколо себе, включаючи інших людей.

Нові знання, створені з метою застосування в певній сфері, знаходять своє відображення у інших, не завжди навіть передбачуваних частинах світового господарства.

Цифрові технології з'явилися і почали свій розвиток відносно недавно. При цьому ці технології розвиваються з неймовірною швидкістю, і навіть таким чином, що власне розвиток технології прискорює і масштабує сам процес розвитку, тобто швидкість розвитку збільшується у геометричній прогресії.

Вже десятиліття існує маса прикладів застосування математичних моделей та цифрових технологій в логістиці по всьому світі. Навіть за часів початкового рівня розвитку інформаційних систем та технологій були створені математичні моделі та процеси управління різними аспектами логістики. Тут і славетно відомий «Just in time», і процеси формування складського залишку страхових запасів, роботи із закупками

товарів та послуг, забезпечення життєздатності каналів розповсюдження, тощо. Все це стало частиною фундаменту сучасних цифрових технологій в логістиці. Все перелічене постійно розвивається, обростає додатковими можливостями, цифровізується, популяризується, масштабується та покращується.

Знаком якості для сучасного логістичного середовища середніх та великих компаній є використання у своїй діяльності різних інтелектуальних помічників та оптимізаторів – це і WMS, TMS системи, системи оптимального використання доків, рамп, подвір'я складу, утилізації корисного завантаження транспорту, тощо. Склади оснащуються в тій чи іншій мірі автоматизованими навантажувачами, сканерами, звуковими підказчиками для персоналу, технікою з голосовим управлінням, окулярами доповненої реальності, сканерами і великою кількістю інших технологічних рішень.

Цифрові технології чимдалі – більше проникають у повсякденні логістичні процеси. Це і датчики на техніці, GPS трекери рухомого складу та вантажів, датчики заповненості вантажних та складських відсіків, електронні мобільні ваги, датчики вимірювання навантаження на вісь, RFID мітки та зчитувачі, BLE мітки причіпного устаткування і багато іншого.

Офісна складова логістики так само просякнута технологіями та можливостями. ERP, CRM, TMS, WMS вже вкоренились у операційній діяльності більшості компаній. Функціонал кожної із зазначених систем постійно удосконалюється, а індивідуалізація алгоритмів – збільшується. Все частіше рішення «з коробки» є достатнім для переважної більшості підприємств.

Якщо раніше технології в логістиці управляли скоріш процесами «на своїй території» – власному складі, транспорті, то тепер їх сфера впливу виходить далеко за межі власної компанії. Прогнозування попиту, оптимізація каналів дистрибуції, планування виробничих процесів та закупок... кількість функцій залежить лише від готовності компанії до цифровізації, прозорості компанії та можливостей інвестування.

Глобалізація ланцюгів постачання, насиченість їх інформаційними системами, можливості взаємодії між такими системами на різних етапах цих ланцюгів постачання зробили можливою ситуацію, коли реалізація певного товару у роздрібній мережі в одній (неважливо якій) частині світу автоматично генерує створення замовлення на постачання сировини і інших суміжних товарів для виробництва частини продукту, з якого буде створено частину продукту для наступної частини продукту, щоб до

роздрібної мережі вчасно, проте і не зарано прибула заміна цьому, на самому початку процесу проданому товару, з якого взагалі все і почалось.

В цій саме ситуації можливе і зворотне налаштування процесів, при яких початком буде виробництво первинної сировини, потім наступного і наступного продукту – і врешті вже саме це вирішуватиме який саме кінцевий продукт лежатиме на полиці і до того буде бажаним покупцем. Різниця у налаштування процесів залежить виключно від середовища, що оточує компанії – учасників процесу, а також від глобальних політик таких компаній.

Крім іншого, щодня ми чуємо «електронний документообіг», «електронна черга», «електронна ТТН» і так далі. Оцифрований контроль обігу та гарантії достовірності документів входять у наше життя потужно та масово.

BlockChain в логістиці. Простими словами, BlockChain – це розподілений цифровий реєстр, що містить у собі записи про усі транзакції учасників системи таким чином, що кожен запис невід’ємно пов’язано із попереднім та наступним записами. У цієї технології немає єдиного центру чи керуючих органів, кожен операцію підтверджують всі учасники мережі, тому вважається, що підробка або видалення записів практично неможливі.

В логістиці за нинішнього рівня розвитку основа застосування BlockChain – забезпечення прозорості ланцюгів постачання та можливості швидкого доступу до інформації про місцезнаходження вантажів.

BlockChain в логістиці збільшує рівень надійності доставок за рахунок забезпечення прозорості процесів. Це в свою чергу призводить до пришвидшення логістики (скорочення часу доставки), а також до зменшення витрат на логістику. Окрім того, позитивним наслідком застосування BlockChain в логістиці є усунення непотрібних посередників, зниження рівня шахрайства, спрощення документообігу...

Штучний інтелект в логістиці. Штучний інтелект є логічним продовженням розвитку цифрових технологій та їх застосування у логістичних процесах. На початковому етапі основа застосування штучного інтелекту полягає у модулі взаємодії із клієнтами. В основному це чат боти на базі ChatGPT. Такий чат бот може надавати повноцінну інформацію клієнтам про місцезнаходження їхнього вантажу, забезпечувати документообіг, консультувати про наступні етапи доставки та можливості їх пришвидшення. Допускається, що ChatGPT зможе запропонувати найбільш ефективний спосіб комунікації між бізнесом та клієнтом.

В найближчому майбутньому сфера застосування штучного інтелекту в логістиці значно розшириться. Для транспортних підприємств готується сервіс планування маршрутів доставок, що враховує значно більше кількість параметрів, ніж всі існуючі на даний момент аналоги.

Для клієнтів транспортних компаній лабораторія S2PWeb створює додаток, що вже дозволяє перевіряти постачальників послуг на наявність діючих реєстраційних та дозвільних документів, актуальних транспортних ліцензій, сертифікатів тощо... Це все добавляє осмисленості вибору перевізника.

Через деякий час штучний інтелект інтегруватиметься із модулями автономного управління транспортом, що виведе керовані перевезення на новий рівень розвитку.

Окремої уваги заслуговують аналітичні можливості штучного інтелекту. Вже зараз штучний інтелект може аналізувати велику кількість даних, самостійно вчитись способам використання такої аналітики та створювати нові аналітичні запити на базі попередніх висновків. Це все призводить до значного покращення точності прогнозування процесів та явищ, в тому числі важливих у глобальних ланцюгах постачання та логістиці в цілому.

Для прикладу, вже зараз компанія Shell створила «Shell Inventory Optimizer» – продукт, який використовує розширену аналітику історичних даних для оптимізації рівня операційних запасів запасних частин. Цей продукт використовується в частині бізнесу Shell, що стосується видобутку нафти та газу. Вже накопичена статистика показує скорочення припливу товарних запасів на 13%, що в масштабах нафтогазодобувної промисловості економить десятки мільйонів доларів.

Майбутні, ще більш розумні, збагачені штучним інтелектом системи управління складами будуть здатні розпізнавати закономірності у неструктурованих даних. Логістичні склади все більше нагадуватимуть відокремлену автоматизовану систему – із роботизованими автономними транспортними складськими одиницями, що самостійно піклуються про свою зарядку та програмуються через Wi-Fi та дотримуються продиктованих штучним інтелектом максимально оптимальними алгоритмами роботи та маршрутів.

Точне бачення майбутнього цифрової логістики передбачити досить важко, проте вже зараз можна казати, що на ринку залишиться лише той бізнес, який розвиватиметься зі швидкістю, не меншою ніж швидкість розвитку технологій. І той бізнес, який буде готовий до прозорості власної роботи та до використання і адаптації до своїх процесів високих технологій.

Наукове видання

Економіка країни і регіонів в умовах воєнного стану та аспекти повоєнного відновлення

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

21 квітня 2023 року

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори статей. Думки, положення і висновки, висловлені авторами, не обов'язково відображають позицію редакції.

Матеріали друкуються за авторською редакцією.

Адреса редакції:
Французький бульвар 24/26, к. 38А, м. Одеса, Україна, 65082.
Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Підписано до друку 03.05.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 7,21. Тираж 100. Замовлення № 0423-015.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.